

T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

ORTAÇAĞ TÜRK DENİZCİLİĞİ
ve
EGE – AKDENİZ ADALARININ FETHİ

96036

Hazırlayan

Mert PELİNDAĞ

Danışman

Doç. Dr. Nadir ÖZKUYUMCU

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

MANİSA
Ağustos 2000

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU

Tez No:

Konu Kodu:

Üniv.Kodu:

*Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.

Tezin yazarının

Soyadı: PELİNDAĞ

Adı: Mert

Tezin Türkçe Adı: ORTAÇAĞ TÜRK DENİZCİLİĞİ ve EGE - AKDENİZ ADALARININ FETHİ

Tezin Yabancı Dildeki Adı: Turkish Navigation in the Middel Age The Conquest of Eagen and
Mediterranion Islands

Tezin yapıldığı Üniversite:

CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

Enstitüsü: Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yılı: 2000

Tezin Türü: 1-Yüksek Lisans (X)

2-Doktora

3-Tıpta Uzm.

4-Sanatta Yeterlilik

Dili: İNGİLİZCE

Sayfa sayısı: 91

Referans sayısı: 291

Tez Danışmanlarının

Ünvanı: Doçent Doktor

Adı: Nadir

Soyadı: ÖZKUYUMCU

Ünvanı:

Adı:

Soyadı:

Türkçe anahtar kelimeler:

1- Çaka Bey

2- Anadolu Selçuklu

3- Anadolu Beylikleri

4- Osmanlı

5- İstanbul

İngilizce anahtar kelimeler:

1- Çaka

2- Anatolia Seljuk

3- Anatolia Prinses

4- Ottoman

5- İstanbul

Tarih: 22.09.2000

İmza:

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir.

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir.

Yazarın İmzası : Mert PELİNDAĞ

Tarih: 22. 09. 2000

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ORTAÇAĞ TÜRK DENİZCİLİĞİ ve EGE – AKDENİZ ADALARININ FETHİ” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

22.09.2000
Mert PELİNDAG

TUTANAK

Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 22/ 09/ 2000 tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 8. Maddesine göre Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Programı Yüksek Lisans Öğrencisi Mert PELİNDAĞ'ın ORTAÇAĞ TÜRK DENİZCİLİĞİ ve EGE - AKDENİZ ADALARININ FETHİ konulu tezi incelenmiş ve aday 22 / 09 / 2000 tarihinde, saat 10.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 120 (yüz yirmi) dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan Anabilim Dallarından jüri üyelerince sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin orijinal olduğuna oybirliği ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

ÖZET

Anadolu'da yaşayan topluluklar ister istemez denizcilikle ilgilenmek zorundaydı. Dolayısıyla deniz topluluklarının ekonomik ve siyasi yaşamlarını etkileyen en önemli unsurlardan biri olmuştur.

1071 Malazgirt zaferiyle Anadolu'yu yurt edinmeye başlayan, Türkler de denizciliğin önemini kavramışlardı.

Bu doğrultuda denizcilik ile ilgili faaliyetlerini devlet politikasına paralel tutan ve geliştiren Türkler Çaka Bey ve Süleyman Şah olmuştur.

Ancak yeni gelişmekte olan Türk denizciliği batı dünyasının gerçekleştirdiği Haçlı Seferleri sonucu yaklaşık 200 yıl duraklama dönemi geçirmiştir. Bu duraklama dönemi sonucu doğu, 1300'lerin başında Anadolu Beyliklerinin ortaya çıkması ile beraber Türk denizciliği yeniden gelişerek ve batıya rakip olarak ortaya çıkmıştır.

Nihayet 14. yüzyılda Anadolu Beyliklerinin çoğunu hakimiyeti altına alan Osmanlı Devleti bundan sonra Türk denizciliğini büyük bir güç haline getirmiştir.

ABSTRACT

Because of the geographical position, the people who lived in Anatolia, had to be interested in the navigation. As time passed, the navigation became a most effective factor in their economics, politics and military life.

After the Malazgirt victory in 1071, Turks had started to settle in Anatolia. After the settlement, they had begun the navigation activities on the seas which surround Anatolia.

Çaka Bey and Süleyman Şah were the premier Turkish sailors. They were not only a sailor, but also a state governor and they accepted the navigation as a state policy to make a new conquest on the Byzantine lands.

The Turkish navigation movements have been continued up to the Crusades. After the beginning of the crusades, Turkish navigation lived a hesitation just for 200 years. At the beginning of the 14th century, Turkish Emirates had been founded in Anatolia instead of the Seljukid Empire. With the foundation of the Turkish Emirates, the Turkish navigation started to progress and it became more powerful than before. As the Turkish navigation gained power, it also became a very serious and dangerous rival against the Western Navigations.

In the second half of the 14th century the Ottoman State took many other Anatolian emirates under its domination. After this step, the Ottoman state gave much more importance to the navigation and became the biggest navy force of the world.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR.....	II
ÖNSÖZ.....	III
KAYNAK ve ARAŞTIRMALAR.....	V
a. Kaynaklar.....	V
b. Araştırmalar.....	VIII
GİRİŞ.....	1
SELÇUKLULAR ÖNCESİ ANADOLU TÜRK DENİZCİLİĞİ.....	1
Çaka Bey.....	3
I.BÖLÜM: ANADOLU SELÇUKLULARI'NDA DENİZCİLİK.....	10
Süleyman Şah Dönemi (1075 – 1086).....	10
Ebu'l Kâsım Dönemi (1086 – 1092).....	12
I. İzzeddin Kılıç Arslan Dönemi (1092 – 1107).....	13
II. İzzeddin Kılıç Arslan Dönemi (1155 – 1192).....	16
II. Rükneddin Şüleyman Şah Dönemi (1197 – 1204).....	17
I.Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi ve Antalya'nın I. Fethi (I. Saltanatı 1192-1197), (II. Saltanatı 1204-1211).....	17
I. İzzeddin Keykavus Dönemi (1211 – 1220).....	20
Antalya'nın II. Fethi.....	22
I. Alaeddin Keykubat Dönemi (1220 – 1237).....	23
II. BÖLÜM: BEYLİKLER DÖNEMİ ANADOLU TÜRK DENİZCİLİĞİ.....	30
Aydınolu Beyliği Dönemi (1305 - 1426).....	30
Menteşeoğlu Beyliği Dönemi (1261 – 1424).....	45
Karasioğlu Beyliği Dönemi (1293 – 1361).....	50
Saruhanolu Beyliği Dönemi (1313 – 1410).....	54
Alaiye (1293 - 1451) ve Tekeoğulları Beyliği Dönemi (1321 - 1423).....	58
Candaroğulları Beyliği Dönemi (1292 – 1462).....	60
Osmanoğulları Beyliği Dönemi (1299 – 1454'e kadar).....	61
Selçuklular'da Sahil Beyleri Hakkında.....	70
Osmanlı Tersaneleri ve Denizcilikle İlgili Bazı Kavramlar.....	71
SONUÇ.....	75
BİBLİYOGRAFYA.....	77
HARİTALAR.....	83

KISALTMALAR

age	Adı geçen eser
agm	Adı geçen makale
Bkz.	Bakınız
ev.	Çeviren
Hzl.	Hazırlayan
s.	Sayfa
v.b.	Ve benzeri
v.d.	Ve diğeri

ÖNSÖZ

Türkler'in Anadolu'daki denizcilik faaliyetlerinin 1071 Malazgirt savaşını takip eden yıllarda yoğunlaştığı bilinmektedir. Daha önceki dönemler hakkında elimizde bazı bilgiler bulunmakla beraber, bu bilgiler genelde Türk denizciliğinin belli konuları ile ilgili olup, bizim ele alacağımız bütünlük içinde değildir.

Bilindiği gibi Anadolu üç tarafı denizlerle çevrili bir kara parçasıdır. Ayrıca Türklerin tarih boyunca, cihan hakimiyeti anlayışı ile batıya doğru ilerlemeyi bir hedef olarak benimsemeleri de, önlerindeki denizi aşmak için denizciliğe yönelmelerini gerekli kılmaktaydı.

Bu sebeple Türklerin denizcilik faaliyetleri daha çok Anadolu'da geliştiğinden, Anadolu'dan hareketle Akdeniz ve Ege Denizlerinde bulunan adaların fethini çalışma konusu olarak belirlenmiştir. Esasen ciddi anlamda ilk denizcilik faaliyetlerinin, genel olarak Anadolu'nun coğrafi yapısı gereği bir zorunluluk şeklinde ortaya çıktığı ve geliştiği kabul edilmektedir.

Ayrıca Mısır Memlüklüleri'nin 1400'lü tarihlerde Alaiye'yi idaresinde ve yine diğer Türk topluluklarının Anadolu'yu kapsayan ve ileriye dönük denizcilik politikalarının bulunmamasından dolayı faaliyetleri hakkında çalışmamızda yer vermediğimizi belirtmek isteriz.

Anadolu'dan hareketle ilk girişimler Süleyman Şah'ın İznik ve Marmara Denizi kıyılarında ki faaliyetleri bulunmaya başlaması ve yine aynı tarihlerde Bizans İmparatorluğu'ndaki esaretten kaçarak İzmir'e yerleşen Çaka Bey'in gayretleriyle başlamıştır. Anadolu kıyılarında denizcilik alanında tecrübe kazanan Türkler, Haçlı Seferler'nin başlamasıyla yaklaşık olarak iki yüz yıllık bir duraksama yaşamışlardır.

Bu çerçevede, çalışmamız bir giriş ve üç bölüm halinde hazırlanmıştır.

Giriş'te (1-3): Türk denizciliği'nin Anadolu'daki durumu hakkında bazı malumat verilmiştir.

Birinci Bölüm'de (4-11): Türk denizciliği'nin Anadolu'daki başarılı ismi Çaka Bey ve onun Ege Denizi'nde giriştiği gazalar ele alınmıştır.

İkinci Bölüm'de (12-33): Haçlı Seferleri sonrasında özellikle Anadolu'nun batı ve sınır coğrafyasında hakimiyeti bulunan Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan

yıkılışına kadar Ege, Akdeniz ve Karadeniz'deki faaliyetleri, genellikle kara savaşları ve ticari gelişmeler dikkate alınarak incelemeye çalışılmıştır. Burada ele alınan konular Anadolu Selçuklu Devleti gözetilerek hükümdarlarının hükümdarlık dönemleri dikkate alınarak ve tarihi seyir özetlenerek verilmiştir.

Üçüncü Bölüm'de (34-79): Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla, özellikle Ege bölgesinde ortaya çıkan ve denizle irtibatı olan Beylikler'in faaliyetleri, gerek deniz savaşları ve gerekse deniz ticareti açısından yine tarihi seyir içinde ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde Osmanlı Beyliği'nin Fatih Sultan Mehmet'e kadar olan dönemi ve Osmanlılar'ın bu dönemlerine ait tersanelerine ve denizcilikle ilgili bazı kavramlara yer verilmiştir.

Bu çalışmamızın Anadolu Türk Denizcilik Tarihimizin tamamını kapsadığı iddiasında değiliz. Ancak, bu sahada kaynaklarda yer alan mâlumat ile, bu döneme ait araştırmaların ortaya koydukları bilgiler yeniden gözden geçirilmiş ve bazı yeni yorumlarla sunulmaya çalışılmıştır.

Tezimizin hazırlanması sırasında, değerli fikir ve tecrübelerinden istifade ettiğim hocalarım, Doç.Dr. Mehmet ÇELİK, Doç.Dr. Ali ÖNGÜL ve çalışmamın her safhasında yakın gayretleriyle ve sabrıyla bana yol gösteren danışman hocam Doç.Dr. Nadir ÖZKUYUMCU'ya teşekkür ederim.

Mert PELİNDAĞ

KAYNAKLAR ve ARASTIRMALAR

Türk Denizcilik Tarihi ile ilgili kaynak ve araştırma eserlerde pek çok bilgi bulunmaktadır. Ancak bu bilgiler özellikle kaynak eserlerde dağınık durumdadır. Araştırma eserlerde ise, konuya, özellikle Ortaçağ Türk Denizcilik Tarihi açısından, belli açılarda bakıldığı görülmektedir. Bu sebeple literatür ve konu hakimiyeti açısından aşağıda bazı kaynak ve araştırma eserler hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

a. Kaynaklar

Çalışma konumuz ile alakalı, özellikle ilk Türk Deniz Beyi hakkında bize en yakın tek kaynak *Alexiad*'tir¹. Bizans İmparatoru Alexios Komnenos'un eğitilmiş ve bilgili kızı Anna Komnena (- 1153) tarafından yazılan ve daha çok babasının başarılarını duyurmak için kaleme alınan bu eser, aşırı abartı ve tutuculuk göstermektedir. Bu eseri Türkçe'ye çeviren Bilge Umar; Leib'in Fransızca, E.R.A. Sewter'in "Penguin Classics" İngilizce çevirisinden ve Rumca olan asıl metninden yararlanmıştır. Anna'nın eseri Türk, Bizans, Haçlı Seferleri tarihlerini kapsayan dönemin sosyo-kültürel ve siyasi gelişmelerini de anlatan bir eserdir. Çaka Bey dönemi ve Anadolu Selçuklu Devleti (Süleyman Şah ve Ebu'l-Kasım) ilk dönemlerini çok hassas noktalarıyla aydınlatan bir kitaptır.

İbn Bibi'nin (- 1272), *Selçuk-name veya Tarih-i İbn Bibi* adıyla bilinen *El-Evamirü'l-Ala'iyye fi'l-Umuri'l-Ala'iyye*² isimli eseri miladi 1281 yılında Farsça olarak yazılmıştır. 1192 – 1280 yılları arasında Anadolu Selçukluları Tarihi'nin temel kaynağı durumundadır. İki cilt halinde yayınlanmıştır. Birinci cilt II. Kılıç Arslan'ın oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'i veliyaht tayin etmesinden, I. Alaeddin Keykubad'ın ölümüne kadar, ikinci cilt II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta çıkışından II. Mesud'un (1280) Abaka Han'ın yanına gitmesine kadar olan dönemi içermektedir. Eser, Anadolu Selçuklu Sultanları'nın idarî durumlarını, ticari gayretlerini ve Anadolu'nun önemli

¹ Anna Komnena, *Alexiad*, Çeviren: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996.

² İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iyye Fi'l-Umuri'l-Ala'iyye*, I – II, Hazırlayan: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

ticari limanlarını ele geçirmedeki çabalarını aydınlatması bakımından önem arz etmektedir.

Robert de Clari'nin, Prof.Dr. Beynun Akyavaş tarafından Türkçe'ye çevrilen *İstanbul'un Zaptı (1204)*³ isimli eseri IV. Haçlı Seferi, yani Konstantinopolis'in Latinler tarafından zaptını anlatır. Bu sefere bir asker olarak katılan de Clari'nin, gördüklerini, duyduklarını anlattığı bu eserinde gayet açık izahat bulunmaktadır. Bu seferin ortaya çıkardığı dengeleri, hem Bizans, hem Türk ve hem de Latin dünyası açısından bıraktığı etkileri değerlendirmek açısından dikkat edilmesi gereken bir eserdir. IV. Haçlı Seferi'nin görgü şahidi olan yazarın kitabı, dönemin ve bölgenin denizcilik tarihi açısından da önemlidir.

Yine, Aşıkpaşaoğlu'na (1393 - 1481) ait, *Aşıkpaşazâde Tarihi*⁴ isimli eser bilinen ilk Osmanlı kaynak eserleri arasındadır. Kitap, Osmanlı Beyliği'ni ilk dönemlerinden alarak Fatih dönemi olaylarını da kapsayan mufassal bir Osmanlı Tarihi kaynağıdır. İçinde bazı efsânevî bilgilerin de bulunduğu eserin, Osmanlı Beyliği'nin ilk dönem denizcilik tecrübeleri hakkındaki aktarımlarından yararlanılmıştır.

Bayatlı Mahmud Oğlu Hasan'ın (- , 1450), *Câm-ı Cem-Âyîn*⁵ isimli eseri; Oğuznâme'nin önemli bölümlerinin aktarılması ve kronolojik bilgilerin yer alması açısından Osmanlı'nın ilk dönem tarihini ilgilendirmektedir. Kitap, konumuzla ilgili diğer kaynakların verdiği bilgileri teyit etmektedir.

Dukas, XV. Asırda yaşamış (1400-1470) bir Bizans tarihçisidir. *Bizans Tarihi*⁶, isimli eserinde, yaşadığı devrin olaylarını anlatırken özellikle Bizans, Osmanlı ve Batılı devletlerle ve bu devletlerin birbirleriyle alakalı konulara temas etmektedir. Anadolu Beylikleri ve Osmanlı'nın Ege Denizi'ndeki faaliyetleri ve savaşları hakkında verdiği bilgiler açısından faydalanılan bir eser olmuştur.

Tanınmış Türk denizcisi Kemal Reis'in yeğeni ve asıl adı Muhiddin Piri olan, Piri Reis'in (1470 - 1554), *Kitab-ı Bahriyye*⁷ isimli eseri 1525'te yazılmıştır. Amcası yanında yetişti. 16. Yüzyıl da Türk denizciliğine büyük başarılar kazandırdı ve Atlas okyanusuna kadar ilerledi. Bu eser, II ciltten oluşmaktadır. I. Cilt, Akdeniz ve Ege

³ Robert de Clari, *İstanbul'un Zaptı (1204)*, çeviren: Beynun Akyavaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.

⁴ Aşıkpaşazâde, *Aşıkpaşazâde Tarihi*, Neşir: Atsız, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992.

⁵ Bayatlı Mahmud oğlu Hasan, *Câm-ı Cem - Âyîn*, Sadeleştiren; Fahrettin Kırzıoğlu, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1925 - 1927.

⁶ Dukas, *Bizans Tarihi*, Çeviren; V. L. Mirmiroğlu, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1956.

⁷ Piri Reis, *Kitab-ı Bahriyye*, I -II, Hazırlayan; Yavuz Senemoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, 1973.

Denizinde bulunan ada ve sahil coğrafyaları hakkında önemli bilgiler arz etmektedir. II. ciltte ise, Adriyatik Denizi ve Akdeniz’de hava ve iklim şartları, denizcilik ve gemicilik mesleği hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu eser, coğrafya bilgisi, mekan bilgisi ve denizcilik mesleği hakkında önemli bilgiler içermesi bakımından değerli bir kaynaktır.

Hayatı hakkında pek bilgi bulunmayan ve II. Mehmed ile II. Bayezid devrinde yaşayan Enverî’nin (- , 1533), *Düsturnâme-i Enverî*⁸ isimli eseri, manzum bir tarihtir. Üç bölümden oluşmaktadır. Özellikle 2. Kısım Aydınoğulları tarihi hakkında bize (Umur Bey’in hayatı ve 26 savaşı hakkında) en geniş ve en güvenilir bilgileri veren tek eser konumundadır. 3. Kısım’da Osmanlı Sultanları hakkında bilgi bulunmakla beraber çok kısadır ve yazarın ifadesine göre de *Teferrücnâme* isimli eserin özeti mahiyetindedir.

Asıl adı Mehmed Zilli b. Derviş Mehmed (1611 - 1682) olan ve Ayasofya Camii’nin hafızlarından iken, kendi arzusuyla Dünya Seyahatine çıkan Evliyâ Çelebi’nin 10 ciltlik, tarihi olayları 1687 tarihine kadar anlatan *Seyahatname*⁹ isimli eseri kültür tarihimiz açısından önemlidir. Ege ve Akdeniz’de bulunan ada ve liman kentleri hakkında verdiği coğrafi bilgiler konularımızı tamamlayıcı bir nitelik arz etmektedir.

Hadidî’nin (- , 1543) aynı isimli (*Hadidî*)¹⁰ eseri, Osmanlı Beyliği’nin başlangıcından 1523 yılına kadar ki olaylarını kapsamaktadır. Manzum bir Osmanlı tarihidir. Diğer kaynakları teyit eder niteliktedir.

İbnü’l-Esir’in (- 1232) *El-Kâmil fi’t-Tarih*¹¹ adlı eserinin, ortaçağ İslâm dünyası içinde önemi büyüktür ve eserde, Anadolu Selçuklu Sultanları’nın denizcilik faaliyetleri ile alakalı çalışmaları hakkında bilgiler vermektedir.

Asıl adı Mustafa b. Abdullah olan (Batıda Hacı Halife, Doğuda Katip Çelebi diye anılır) ve başarıları sayesinde 14 yaşında Osmanlı Devleti hizmetine girip, çeşitli seferlere de katılan Katip Çelebi’nin (1608 - 1657) Osmanlı deniz tarihini anlatan (1656

⁸ Enverî, *Düsturname-i Enverî*, Neşir; Mükremin Halil Yınanç, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı Yayınları, İstanbul 1929.

⁹ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, I - II, Sadeleştiren: Tefik Temelkuran - Necati Aktaş, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1996.

¹⁰ Hadidî, *Tevarih-i Al-i Osman (1299-1523)*, Hazırlayan: N. Öztürk, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1991.

¹¹ İbnü’l - Esir, *El-Kâmil Fî’t-Tarih*, Çeviren: Ahmet Ağarakça - Abdülkerim Özaydın, Bahar Yayınları, I - XII, İstanbul 1987.

yılı Osmanlı filosunun mağlubiyeti sonrası yazıldı) *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfâri'l Bihâr*¹² isimli eseri çalışmamızda ilk dönem Osmanlı denizciliği hakkında meslekî ve coğrafi bilgileri ile önemli bir kaynak olma özelliğindedir.

b. Araştırmalar

Osman Turan'ın, Ortaçağ Türk Tarihi ile ilgili çok önemli çalışmaları arasında bulunan *Selçuklular Zamanında Türkiye*¹³ isimli eseri, kaynakları ve izahatları ile, konumuzun tamamını ilgilendiren bir eserdir. Çaka Bey ve Anadolu Selçuklu devri Türk Denizciliği hakkındaki bilgileri derlemesi ve yorumlaması açısından önem arz etmektedir.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri, Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, Osmanlı Tarihi, Osmanlı Tarihine Medhal*¹⁴, isimli çalışmaları, bugün birinci derecede kullanılan referans niteliğindeki eserlerdir. Çalışmamızda Anadolu Beylikleri hakkında detay ve bütünlük arzetmesi, yine Osmanlı Tarihi ve Osmanlı Denizciliği'nin başlangıcı hakkında verdiği bilgileriyle tam bir başvuru kitabıdır.

Şerafettin Turan'ın *Türkiye – İtalya İlişkileri*¹⁵, isimli eseri konu bütünlüğümüz açısından Çaka Bey dahil olmak üzere, Anadolu Selçukluları, Bizans, Venedik, Ceneviz ve diğer batılı devletler, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devleti'ni kapsayan, bu devletlerin tarihi seyir içinde birbirleri ile olan ilişkilerini, özellikle, denizcilik faaliyetleri ve ticarî yönden ele alan bir çalışmadır. Çalışma konumuz ile alakalı olarak verdiği detaylı bilgiler önemli bir eksiği doldurmaktadır.

¹² Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l – Kibar fî Esfari'l Bihar*, Hazırlayan: Orhan Şaik Gökyay, 1000 Temel Eser, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1973.

¹³ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997, (5. Baskı); *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Dergah Yayınları, İstanbul, 3. Baskı; *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, 2. Baskı; *Selçuklular ve İslâmiyet*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993, 3. Baskı; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997, 5. Baskı.

¹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, (4. Baskı); *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, (3. Baskı); *Osmanlı Tarihi*, I– V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, (6. Baskı); Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihine Medhal*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

¹⁵ Turan, Şerafettin, *Türkiye – İtalya İlişkileri*, I, Metis Yayınları, İstanbul 1990.

GİRİŞ

SELÇUKLULAR ÖNCESİ ANADOLU TÜRK DENİZCİLİĞİ

Ortaçağ'da Ege ve Akdeniz'de bulunan adaların Türkler tarafından fethine başlamadan önce, Anadolu Türk denizciliğinin tarihi hakkında kısa bir malumat vermek uygun olacaktır.

Türkler Orta Asya'dan çıkıp batıya doğru ilerledikleri için, bu ilerlemenin zorunlu bir sonucu olarak Anadolu'ya gelmişler ve üç tarafı denizlerle çevrili bu kara parçası üzerinde gerek tutunabilmek ve gerekse batıya ilerleyişlerini devam ettirebilmek için denizcilikle ciddi anlamda ilgilenmek durumunda olmuşlardır.

Anadolu Türk denizciliğinin bugünkü anlamda ilk defa nerede, nasıl ve hangi tarihte başladığı konusunda Bizanslı tarihçi Anna Komnena ve muhtelif araştırmacıların değişik görüşleri bulunmaktadır.

Anna Komnena, Bizans sarayında bulunan Çaka Bey'in¹ İmparator değişikliği sebebiyle İstanbul'dan ayrılmak zorunda kaldığını, şehirden ayrılırken buradaki yerli halktan bir kısmı ile işbirliği yaparak Bizans'a ait bazı gemilere el koyduğunu ve İzmir (Smyrna) kıyılarına geldiğini, İzmir'de yaşayan Rum gemi ustalarına gemiler yaptırdığını ve bu şekilde donanma kurduğunu belirtmektedir². Yani Anna Komnena'ya göre Anadolu'da Türkler'in ilk ciddi donanma kurma teşebbüsleri, Çaka Bey ile bu şekilde başlamıştır.

Bugünkü anlamda Anadolu Türk denizciliğinin temelleri XI. yüzyılın sonlarında İzmir ve civarında atılmıştır. Türkler'in ilk defa deniz ile tanışmaları konusunda bazı araştırmacılar değişik fikirler ileri sürmektedir. Bunlardan Prof.Dr.Aydın Taneri, 1075'ten sonra kurulan Türkiye Anadolu Selçuklu Devleti'nin denizcilik faaliyetleri içine doğrudan girmediğini, 1080'li yıllarda İzmir hakimi Çaka Bey'in bugünkü anlamda denizcilik çalışmalarına ciddi olarak başladığını ve bir donanma kurduğunu belirtir³.

Ali İhsan Gencer de, " Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan ve aynı zamanda Selçuklu hanedanından gelen Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Bizans'ın elinde

¹ Çaka Bey hakkında az ilerde bilgi verilecektir.

² Anna Komnena, Alexiad, Çeviren: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996, 229 – 230.

³ Aydın Taneri, Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri Kuruluş Devri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, 53.

bulunan İznik'i zaptetmek suretiyle, Türkleri ilk defa Marmara kıyılarına yerleştirmiş ve burayı başkent yapmıştır. İznik'in başkent yapılması sonrasında da denizlere yönelik bir politika takip edilmesi bakımından..." ve " Ebu'l-Kâsım'ın İstanbul'u zaptetmek, Marmara denizi kıyılarını ve Adaları ele geçirmek için..., Gemlik (Kios) Limanını zapt ve Tersaneler kurması..."⁴ ifadelerini kullanmaktadır ki bu sözleriyle o ilk faaliyetlerin Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşuyla başladığını belirtmiş olmaktadır.

Yine Gencer, "Anadolu Türk fütûhâtı sırasında, 1084 senesi içinde Selçuklu kumandanlarından Karatekin Bey'in Sinop'u zaptetmesiyle Türkler'in Karadeniz'e..." ulaştıklarını ve " İzmir ve havalisinde ilk Türk donanmasını meydana getirenin Çaka Bey olduğunu..."⁵ tespit etmektedir.

Prof. Dr. Akdes Nimet Kurat, İzmir ve civarında ilk Türk hakimiyetini kuranın Çaka Bey olduğunu, çok kısa bir zamanda ilk Türk donanmasını meydana getirdiğini ve bunun ona büyük şeref kazandırdığını⁶ ifade etmektedir.

Elizabeth Zachariadou, bir makalesinde Türkler'in XI. yüzyıldan XIV. yüzyıla kadar Ege denizinde direk bir etkiye bulunamayıp, Anadolu Selçuklularının erken dönemde Süleyman Şah ve Ebu'l-Kâsım gibi komutanlar vasıtasıyla Ege kıyılarına bazı baskınlar düzenleyip, Marmara kıyılarında tersaneler kurduklarını ve hatta Çaka Bey'in Ege denizindeki bir çok adayı fethettiğini (Sakız, Sisam, Midilli), ancak Orta Asya'dan henüz gelmiş olan ve denizcilik konusunda yeteri kadar bilgi ve tecrübesi olmayan Türkler için buralarda denizcilik konusunda bilgisi olan yerli halkla işbirliği yaparak tecrübe kazanmış olmaları gerekliliğinden bahsetmektedir⁷.

Anlaşılmaktadır ki, Anadolu Türklüğü'nün ilk defa ciddi anlamda bir donanma kurması ve denizcilik hayatına başlaması İzmir hakimi Çaka Bey ile olmuştur.

Esasen bu durum Türkler'in batıya açılması yönündeki temel düşüncelerine de uygun düşmekteydi. Çaka Bey'in attığı bu ilk ciddî adım, Türk yurdu haline gelen Anadolu yarımadasının kıyı emniyetini sağlamak ve iktisadi olarak deniz ticaretinden faydalanmayı getirmenin yanında, Ege ve Akdeniz'deki adaların fethini de zorunlu kılmaktaydı.

⁴ Ali İhsan Gencer, "Anadolu Türk Denizciliğinin Başlaması", UNESCO İpek Yolları Deniz Araştırma Gezisi Konferansları, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994, 44.

⁵ Gencer, agm, 44 – 45.

⁶ Akdes Nimet Kurat, Çaka Bey, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987, 4. Baskı, 23; İsmail Kayabalı – Cemender Arslanoğlu, " Türk Denizciliğinin Geçmişi " Türk Kültürü Dergisi, sayı: 117, yıl: X, 9 Temmuz 1972, 84 - 85.

⁷ Elizabeth Zachariadou, " Holy War in the Aegean During the Fourteenth Century ", 212; Claude Cahen, Türkler'in Anadolu'ya İlk Girişi, Çeviren: Yaşar Yücel – Bahaeddin Yediyıldız, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, 43 – 44.

ÇAKA BEY DÖNEMİ

Çaka Bey, Malazgirt sonrası Anadolu'da gaza yapan Türkler'in Bizanslılar ile yaptığı savaşların birinde Bizans'ın ünlü komutanlarından Alexandros Kabalikos'a esir düşen Türk beylerinden birisidir.

Çaka Bey henüz genç yaşında esir alındığı bu komutan tarafından, Bizans İmparatoru Nikephoros Botaniates'e hizmette bulunması için hediye edilmiştir. Çaka Bey'in kısa sürede iyi hizmetler vermesi ve göze girmesi İmparator tarafından Protonobilissimos⁸ şanı ile onurlandırılmasına ve değerli armağanlara boğulup sarayda iyi bir mevkiye getirilmesine sebep olmuştur⁹.

Yine Çaka Bey'in Türklere has yiğitlik, mertlik ve cesurluk gibi vasıflara sahip olması sebebiyle, esasen Bizans sarayında mevcut olan saray entrikaları ve taht mücadelelerinde İmparator'un kendisinden faydalanmak için onu sarayda bazı yetkilerle görevlendirmesini de akla getirmektedir.

Bizans Devleti'nin 1081'de imparator değiştirmesi ve Balkanlar'da Peçenek tehlikesinin gittikçe artması, Çaka Bey'in İzmir'e gitmesine ve burada beyliğini kurmasına sebep olmuştur¹⁰.

Bu tarihte Bizans Devleti'nin başında bulunan İmparator Nikephoros Botaniates'un yaşlılığından dolayı tahtını kendi yakınlarından birine bırakmak istemesi büyük sıkıntılar ortaya çıkartmıştır. Gelişen mücadele ortamında ordunun dediği olmuş ve ünlü komutan Alexis Komnenos imparator seçilerek tahta çıkarılmıştır. Bu yeni ortam Çaka Bey için de birtakım olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Önceki geniş imkanlardan mahrum kalan Çaka Bey de İstanbul'dan ayrılmak durumunda kalmıştır¹¹.

1081 – 1091 yılları arasında yaklaşık on yıl devam eden Balkanlardaki Peçenek tehdidi sırasında Çaka Bey, İstanbul'daki bir kısım yerli halkla da işbirliği yaparak Bizans'a ait bazı gemilere de el koyup İzmir kıyılarına gelmiş, burada yaşayan Rum

⁸ George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çeviren: Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, 340; Bizans'ta kullanılan bir ünvanıdır. "eskiden imparator elkabından sayılan veya sadece imparatorluk hanedanının daha genç temsilcilerine tahsis edilen unvanlar verilmeye başlandı. Böylelikle müteferid unvan ve elkabın birbiriyle birleştirilmesi suretiyle durmadan daha büyük unvanlar ortaya çıkmaya başlamıştır...." ifadesiyle de mahiyeti anlaşılmaktadır.

⁹ Kommena, age, 232 – 233.

¹⁰ Kommena, age, 213 – 215; Kurat, age, 44; Taneri, age, 53; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997, 84.

¹¹ Kommena, age, 61 – 65, 71 – 78, 197 – 199, 232 – 233.

gemi ustalarına çektirmeler¹², tekneler ve 40 tane de avcı (korsan) gemisi yaptırtarak, donanmasına gemilerde savaş tecrübesi olan askerler yerleştirmiştir¹³.

Çaka Bey'in İzmir'e gelerek burada bir donanma kurması, Türk denizcilik tarihinde Ege ve Akdeniz'deki adalara karşı yürütülecek olan ilk fetih hareketlerinin başlangıç aşamasını oluşturmaktadır. Bu donanma ile artık ada seferlerine başlama zamanı gelmiştir.

Hazırlıklarını tamamlayan Çaka Bey, Urla'ya (Klyzomenai) ulaşarak, burayı fethetti. Buradan sonra Foça'yı (Phokaia) aldı, ardından Midilli'ye (Mitylene) yönelerek bu adla anılan kentin, yöneticisi (Kourator – yönetici) Alopos'a haber göndererek kalenin en kısa zamanda boşaltılarak teslim edilmesini, aksi taktirde de sonucun kötü olacağını bildirdi. Kuvvetli bir donanmaya ve orduya sahip Çaka Bey karşısında korkuya kapılan ve geceleyin bir gemiye binerek Konstantinapolis'e kaçan Alopos, İmparator Alexis'e durumu anlattı. Fakat ertesi gün Çaka Bey ilk taarruzunda Midilli adasını ele geçirmişti¹⁴. Ancak adanın kuzey kıyısında bulunan Metymna şehri, coğrafi elverişsizliğinin ve kuvvetli surlarının bulunması sebebiyle ele geçirilemedi¹⁵.

Bu zaferin ardından Çaka Bey, vakit kaybetmeden Sakız (Kios) adasına yönelerek, ilk taarruzda burayı ele geçirdi. Bu haber üzerine, İmparator Alexis, Niketas Kastamonites komutasında çok sayıda asker ve güçlü bir filoyu buraya yolladı. İki tarafın arasında meydana gelen savaş neticesinde, Kastamonites mağlup olduğu gibi bir çok savaş gemisi de Çaka Bey'in eline geçmişti¹⁶.

İmparator Alexis, Kastamonites'in yenilgisi üzerine, yeni bir filoyu donatarak, anne tarafından yakını olarak tanınan savaşçı ve yiğit Konstantinos Dalassenos'u bu göreve atadı. Dalassenos, Sakız adasına varınca kaleyi kuşatarak savaşa girişti. Çaka Bey İzmir'den gelmeden önce de adayı ele geçirmek istiyordu. Mancınıklarla surları

¹² Çektirme: Bir tür hafif savaş gemisi; Kommena, age, 229.

¹³ Kommena, age, 229 – 230; Kurat, age, 44; Coşkun Alptekin, “İzmir Türk Beyliği”, *Tarihte Türk Devletleri Tarihi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, sayı: 98, Ankara 1987, II, 477; Zachariadou, “*Holy War*”, 212; Bu kaynak ve araştırma eserlerde Çaka Bey'in donanmasında gemilerde savaş tecrübesi olan yerli halktan istifade ettiği bildirilmektedir. Bu da bizi onun Rumlardan askerler edindiği fikrine götürmektedir.

¹⁴ Kommena, age, 230; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 89 - 90; Kurat, age, 46; Alptekin, agm, II, 478; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çeviren: Şerafettin Altındağ, E yayınları, İstanbul 1984, 95.

¹⁵ Kommena, age, 230. “Çaka umursamadığı için ele geçirmedi ” demektedir, Kurat, age, 46; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 90; Alptekin, agm, II, 478.

¹⁶ Kommena, age, 230. Eserin bu bölümüne ait 3 nolu dipnot da Çaka'nın Sisam (Samos) ve Rodos'u da zaptettiği kaydedilmektedir.....1088-1089. (bkz: Zonaras'den naklen; XVIII 25,737). Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çeviren: Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, I, 2. Baskı, 54; Sırrı Erinç – Tâlip Yücel, *Ege Denizi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, 2. Baskı, 84.

zorlayan rumlar iki burç arasını yıkmayı başarmışlardı. Kale içersindeki Türkler, durumun vaziyetine bakarak, anlaşma yapmak ya da af dilemek suretiyle Çaka Bey'in yardıma gelebilme ihtimaline karşı vakit kazanmaya çalışıyorlardı. Bu arada rum ordusu içindeki yabancı paralı askerler şehre girmek için acele ediyorlardı. Fakat Dalassenos, Çaka Bey'in zengin hazinelerinin varolduğunu sandığı şehirdeki hazinenin yağma edilmesini istemediğinden bu askerlerin şehre girmelerine izin vermedi.

Gece karanlığı çöktüğü zaman, Türkler yıkılmış surları onararak, mancınıkların savurduğu taşların etkisini zayıflatmak amacıyla, duvarın dışına ot doldurulmuş minderleri, postakileri, kumaşları yığmaya başladılar¹⁷.

Diğer taraftan, Çaka Bey donanması ile yaklaşık sekiz bin Türk askerini karadan hareketle Sakız'a gönderdi. Donanması da kıyıdan takiple kara ordusuna eşlik ediyordu. Bunun haberini alan Dalassenos, askerini Opus komutasındaki gemilere bindirip, demir almalarını söyledi. Eğer denk gelirlerse, hemen düşman ile savaşa tutuşmalarını istiyordu. Bunun üzerine Çaka Bey de karada ilerlemeyi bırakarak tüm askerleriyle doğruca Sakız adası üzerine yelken açtı¹⁸.

“ Opus ile yolları gecenin ortasında kesişti ve Opus, onun, denizde yol alırken, yeni bir düzenleme uyguladığını gördü..., o çok uzun bir zincirden yararlanarak, tüm gemilerini bağlantılandırmıştı; öyle ki, ne kaçmak isteyenler bunu yapabiliirdi, ne de öne çıkmak isteyenler olanlar denizdeki ilerleyiş düzenini bozabileceklerdi.”¹⁹ Opus bunu görünce dehşet içinde rotasını çevirerek Sakız'a yöneldi²⁰. Limana ilk giren ve demirleyen Opus'tan sonra, Çaka Bey söz konusu limanı geçerek, gemileriyle kalenin surları dibine yanaştı. Haftanın dördüncü gününe rastlayan günde (Çarşamba) Çaka Bey tüm adamlarını gemilerden indirdi, onları saydı ve listelerini çıkardı²¹.

Duka Dallassenos limana yakın küçük bir kaleye geçerek daha önce kazdırdığı siperleri bozdurup, bu kale çevresine daha derin siperler kazdırarak birliklerini oraya yerleştirdi.

Bir gün sonra (Perşembe) iki ordu karşı karşıya geldi. Dalassenos'un emriyle rumlar hareketsiz duruyorlardı. Çaka Bey de birliğini düzene sokmuş, küçük atlı birliğini de düşmanı izlemek için ayırmıştı. Bunu fark eden ve rum ordusunda paralı asker olarak görev yapan Flanderli Şövalyeler (Latinler) uzun mızrak ve süngüleri ile

¹⁷ Kommena, age, 230 – 231; Kurat, age, 50 - 51; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 90.

¹⁸ Kommena, age, 230 – 231; Kurat, age, 50 - 51; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 90.

¹⁹ Kommena, age, 231; Kurat, age, 51; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 90.

²⁰ Kommena, age, 231.

²¹ Kommena, age, 231.

Türklere saldırdılar. Türkler de oklarını, rum ordusunda görev yapan diğer bir paralı asker gurubu olan, Keltler'in²² atlarına fırlattılar. Keltler'in çoğu öldüğü gibi, kaçabilenler kale surları dibine ve bir kısmı da gemilere binerek uzaklaşmaya çalıştılar²³. Türkler kıyıda birçok gemiyi ele geçirdiler. Hatta rum ve kelt askerlerinden bazıları gemilere ulaşarak uzak bir mesafeye çekilip neler olup bittiğini izliyorlardı.

Dalassenos, birliklerinden elinde gemileri olanlara haber gönderip adanın batı kıyısı boyunca ilerleyerek Bolissos adındaki küçük hisarda beklemelerini emretti. Ancak birkaç İskit²⁴ Çaka Bey'e, Duka'nın niyetini haber verdi. Çaka Bey de önce ileriye elli kişilik bir keşif kolu gönderdi. Bu keşif kolu, Duka'nın donanması yelken açıp yola çıkacak olursa, hemen Çaka Bey'e bildirecekti.

Bu arada Dalassenos Çaka Bey'e barış teklifinde bulundu. Çaka Bey de bu teklifi kabul etti. Ertesi gün başlayan görüşmelerde galip taraf Çaka Bey, Dalassenos'a kendi adıyla seslenerek şu konuşmayı yaptı “ Bir zamanlar Asya'da yiğitçe savaşan, fetihler yapan fakat gençliği ve tecrübesizliği neticesinde Alexandros Kabalikos'a yakalanıp, İmparator Nikephoros Botaniates'e armağan edilip, kendisine Protonobilissimos san'ı verilen, değerli armağanlara boğulan ve İmparatora bağımlılık sözü veren ..., Alexios Komnenos'un İmparator olmasının ardından tüm rütbe ve armağanlarını kaybeden, işleri bozulan ve düşmanlığının buradan geldiğini ifade eden Çaka... Eğer benden alınanlar bana geri verilirse... Sana gelince; eğer sen de kendi gönül rızanla çocuklarımız arasında bir evlilik yapılmasını düşünürsen, hem siz Rumlar'da, hem biz Türkler'de adet olduğu üzere ikimizin anlaşmasıyla, evlilik mukavelesini imza ederiz... Benim belirlediğim koşullar yerine getirilirse; İmparatora, senin aracılığın ile Rum devletinden aldığım ve istila ettiğim adaların her birini geri vereceğim ve seninle yaptığım anlaşma gereği İzmir'e geri döneceğim....”²⁵.

Dalassenos ise Çaka Bey'e karşı olan güvensizliğini belirtmek ve zaman kazanmak için “ Sen sözünü tutup adaları geri vermeyeceksin, ben de İmparator'un kararı olmadan benden istediklerin hakkında bir şey yapamam. Ancak şimdi İmparator'un kayınbiraderi Büyük Duka Ioannes tüm donanmasıyla, kara ve deniz kuvvetleriyle gelmekte, senin önerilerini bir de o dinlesin ki, eğer o barış için aracılık işlerini üstlenirse şüphelen olmasın ...” diyerek vakit kazanmaya çalışmıştır.

²² Franlar (Keltler); Kommena, age, 545, 550,558.

²³ Kommena, age, 232; Kurat, age, 51.

²⁴ Kuman, Peçenek, Slavlar'dan oluşan kavimler; Kommena, age, 169, 218, 224, 226.

²⁵ Kommena, age, 233 – 234; Ayrıca bakınız: Kurat, age, 55; Turan, **Selçuklular Zamanında**, 92.

İki liderin aralarında aldıkları karar gereği, Çaka Bey ertesi gün rumlara erzak göndereceğini söylemişti. Fakat Çaka erzak göndermediği gibi gizlice Sakız'dan ayrılıp İzmir'den yeni güçler getirmeye gitmişti. Bu haber üzerine Dalassenos da elindeki gemilerle Bolissos'a geçmiş, gemilerini tamir ettirmiş, askerlerini de dinlendirdikten sonra Sakız limanına geri dönerek, Çaka'nın da İzmir'de bulunduğu sıralarda surları yıkıp kaleye sahip olmuş ve daha sonrada Midilli'ye geçmiştir²⁶.

Peçenekler İstanbul yakınında bulunan Çatalca'ya kadar gelip Bizans'ı tehdit etmeye başladıkları sırada, Emir Çaka kuvvetli bir donanma vücuda getirerek, Ege denizindeki pek çok adayı ele geçirip, bir çoğunu da yakıp yıkarak, İzmir'den Çanakkale Boğazı'na kadar olan kıyı şeridini ele geçirmişti. Çaka Bey'in buraya kadar ilerlemesi ve Trakya'ya çıkarak İstanbul'u ele geçirip, İmparator olmak istediği bazı tarihçiler tarafından ifade edilmektedir²⁷. Onun düşüncesi Balkanlar'da hızla yayılan ve Bizans'ın büyük tehdit unsuru olan Peçeneklerle işbirliği yaparak, onların Gelibolu yarımadasını (Kherronesos) işgal etmelerini sağlamaktı. Çaka Bey'in aynı zamanda Anadolu Selçuklu Türkleri ile de anlaşması devam ediyordu, hatta Türk askerlerinin Bizans'a değil, kendisine yardıma gelmeleri konusunda gönderdiği mesajında, "İmparator'un hizmetine girmekten vazgeçer de kendisinin hizmetine girerlerse, tahıl üretiminden vergi payını alır almaz, onlara ücret ödeyeceğini söylüyordu."²⁸

Anna, Çaka'nın öyle bir hazırlık ve kendine güven içinde bulunduğunu belirtmek için şu ifadeleri kullanır: "İzmir'i taht edinip, hükümdara özgü kılıklara bürünmüş, nişanlar takınmıştır..."²⁹

Bu şartlar altında yeni çareler arayan İmparator da onu İzmir'den kovmak, evvelce ele geçirdiği her şeyi elinden almak için, içinde buldukları yılın baharında ve bunu takip eden kış arasında hazırlığa girişti. Kış geçip de bahar gelince Dıraç'tan kayınbiraderi Ioannes Doukas'ı getirterek, onu Büyük Duka, yeni Başkomutan (Kaptan-ı Derya)³⁰ yaptı. Ona ülkeden devşirilmiş seçkin bir ordu verdikten sonra, karadan yola çıkmasını, donanmasının komutanlığını da Konstantinos Dalassenos'a bırakıp, Midilli'ye Çaka ile savaşmak üzere, hem karadan hem denizden aynı anda buluşmak için Bizans'ın deniz ve kara ordusuna talimat verdi.

²⁶ Kommēna, age, 235.

²⁷ Kommēna, age, 248; Kurat, age, 58 – 59.

²⁸ Kommēna, age, 248; Kurat, age, 58 – 59.

²⁹ Kommēna, age, 265.

³⁰ İonnes, daha önceden de Büyük Duka idi.

Doukas, Midilli'ye varınca, ahşap kuleler yaptırtarak, onları bir hareket üssü olarak kullanmak istemiştir. Çaka Bey ise Midilli'nin savunulması görevini kardeşi Yalvaç'a vermiş, fakat onun yeterli olamayacağı anlamış ve birliklerini toplayarak savaş düzeni almıştır. Çaka, Doukas ile üç ay savaşmıştır.

Doukas'ın başarılı olamayışı, İmparatoru üzmüş ve oradan gelen bir askeri sorguya çekerek bilgi almak istemiştir. Doukas'ın bu kadar savaşmasına rağmen başarılı olamayışına dikkat çekip, mücadelenin ne şekilde geçtiğini sormuş ve savaşın gündoğumun da yapıldığı cevabını almıştır. Tekrar, hangisinin yüzünün doğuya dönük olduğunu sorunca; asker, "Bizimkilerin cevabını vermiştir." Bunun üzerine İmparator durum değerlendirmesi yapmış ve Doukas'a bir mektup yazarak, Çaka Bey ile bir daha gün doğumunda mücadeleye girişmemesini, güneş öğlen vakti sonrası batıya geçtikten sonra savaşması gereğini anlatan mektubu ile haber göndermiştir³¹.

Bu stratejik değişikliğin ardından, daha fazla dayanamayacağını anlayan Çaka Bey Bizanslılarla anlaşma yapmaya karar vermiştir.

İki Bey karşılıklı ikişer rehine gönderilmesi şartıyla; Çaka serbestçe İzmir'e dönebilecek, Bizanslılar da buna engel olmayacaklardı. Ayrıca Çaka Bey ada halkından kimseyi yanında götürmeyecekti. İki tarafın onay verdiği anlaşmaya rağmen Dalassenos bir hainlik ederek ansızın Çaka'nın gemilerine hücum etmiş ve çoğunu ele geçirmeyi başarmıştır³².

Bizans sarayında uzun yıllar yaşamış olan Çaka Bey rumları çok iyi tanıdığından, Dalassenos'un böyle bir kötülük yapacağını sezmiş olmalı ki küçük ve hızlı bir gemiyle İzmir'e varmayı başarmıştır³³.

Bu arada boş durmayan Bizanslı komutan Ioannes Dukas, Midilli ve Sakız adasını ele geçirdikten sonra İstanbul'a dönmüştür. Bu olaylar gelişirken Kıbrıs ve Girit adalarında baş gösteren isyan ve Bizans'ın bu isyanları bastırmada gösterdiği yetersizliği onların durumları hakkındaki gerçeği de ortaya koymaktaydı³⁴.

Bizans'ın bu durumunu değerlendiren Çaka Bey İzmir'de yeni savaş gemileri inşa ettirerek³⁵ İstanbul üzerindeki emellerine yönelik olarak tekrar Midilli, Sakız, Sisam ve Rodos adalarını ele geçirdi. Bu fırsat ile Ege'de Çanakkale Boğazı

³¹ Kommena, age, 266 – 267; Kurat, age, 64 – 65.

³² Kommena, age, 267; Kurat, age, 66 – 67.

³³ Kommena, age, 267; Kurat, age, 67.

³⁴ Kommena, age, 268 - 269; Kurat, age, 67 – 68.

³⁵ Kommena, age, 269. Tek dizi kürekliler. Üç dizi kürekliler. Dromon: Araplar'dan alınmış gemi türü. Sermon: ince uzun, küçük, güvertesiz gemi gibi hızlı gemiler inşa ettirdi.

istikametinde ilerleyerek sahildeki Edremit ve Abydos³⁶ şehirlerini ele geçirdi. İzmir'den de iyi hazırlanmış bir kara ordusu gelmekteydi. Çaka aynı zamanda Peçeneklerle de münasebet kurarak desteklerini istemişti³⁷.

İmparator Alexis, Çaka Bey'i durdurabilmek için Peçenekleri kullanamazdı. Geçmişte Çaka Bey için ve Anadolu Selçuklu mücadelelerinde soydaşlarına karşı savaşamamışlardı. Kumanlar içinde aynı şey geçerliydi.

Fakat İmparator Alaexis'in bu tehlikeyi bertaraf edebilmek için bulduğu son çare onu zafere götürecektir. Alexis, Çaka Bey'in hakimiyet sahasını Marmara sahiline kadar taşıyarak, onun müttefiki ve damadı olan I. Kılıç Arslan'ın hakimiyet sahasına girip tahtında gözü olduğunu ve onun yerini almayı planladığını, Çaka'nın İstanbul'u almak girişiminin bir bahaneden ibaret olduğunu belirten çok inandırıcı bir mektubu I. Kılıç Arslan'a göndermiştir³⁸.

I. Kılıç Arslan, Bizans'ın Papa'ya başvurarak haçlı yardımı isteğinden habersiz ve kendi ihtirasının verdiği cesaretle Çaka'ya karşı ordu ve donanma sevk etti. Çaka' da İzmir'den henüz gelmeyen yardımdan mahrum olarak, iki düşmanla mücadele edemeyeceğini biliyordu. Bu sebeple I. Kılıç Arslan ile anlaşma yoluna giden Çaka, damadının kendisi namına düzenlediği şölende, onun kendi kılıcı ile öldürülmüştür. Çaka Bey'in ölümüyle Bizans'ın en büyük emeli gerçekleşmiş oluyordu³⁹.

Çaka Bey'in ölüm tarihi kesin olarak bilinmemesine rağmen, 1097 I. Haçlı Seferi'nden önceki tarihlerde olduğu bilinmektedir. Anadolu Türk tarihinde, İzmir'de Beyliğini kurarak başarılı gazalar yapan Çaka'nın ölümü ile gelecekte Anadolu Türk denizcilik tarihini etkileyen büyük olumsuzluklara kapılar açılmıştır. İlk Haçlı Seferi ardından Bizanslılar İznik'i ele geçirdikleri gibi, Ege denizinde bulunan Türk hakimiyetindeki adaları ve Ege sahilinde Türklere ait arazileri de almışlardır. Böylece Türkler görülmedik eziyetlere maruz kalmaya başlamışlardır.

³⁶ Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1993, 2. Baskı, 13, Nara burnu üzerindeki yerleşim yeri.

³⁷ Kommena, age, 269 – 270; Cahen, *Türkler'in*, 44.

³⁸ Kommena, age, 269 – 270; Kurat, age, 72 – 73; Cahen, *Türkler'in*, 44; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 97 – 98; Coşkun Alptekin, "Anadolu Selçukluları", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1992, VIII, 222.

I. BÖLÜM

ANADOLU SELÇUKLULARI'NDA DENİZCİLİK

SÜLEYMAN ŞAH DÖNEMİ (1075 – 1086)

Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan Süleyman Şah'ın babası Kutalmış, 1064 yılında Alparslan ile giriştiği saltanat mücadelesi sonrası başarısız olmuştur. Bu sebeple Kutalmış'ın oğulları Bizans sınırına sürülmüştür⁴⁰. Bu olay Anadolu Selçuklu Devleti'nin merkezini oluşturacak coğrafyanın alınmasında, Büyük Selçuklu Devleti'nden uzak ve zayıf Bizans sınırlarında yerleşimi kolaylaştıran safhalar içinde en önde gelenidir.

Bu bağlamda Süleyman Şah 1075'te İznik'i fethederek Bizans sınırında gidebildiği en uç noktaya giderek burada devletini kurmuştur⁴¹.

Türkler'in, Bizans sınırına dayanmaları bazı fırsatların değerlendirilmeye başlanmasıyla başarıya ulaşmıştır ki, bu başarıdan kastımız Türkler'in denize ulaşmaları açısından önemlidir⁴². Bu başarıya sebep, önce Bizans'ın Balkanlar'da Kumanlar ve Peçenekler'in baskısıyla uğraşması, Türkmenler'in akınları ve Bizans'ın içinde bulunduğu taht kavgalarıdır. Anadolu Selçuklularını daha yakından ilgilendiren gelişmelerin başında Bizans'ın bu taht kavgalarından kaynaklanan, rakip taht mücadeleleri arasında, bir taraf ile müttefik ve destekçi olarak yer alma politikası, şartların elverdiği en iyi menfaati kendi lehlerine kullanmaları ile sağlanmıştır.

1075'te ayaklanan Rumeli ordusu komutanı Nikephoros Bryennos, 1077'de Edirne'de imparatorluğunu ilan etti. İmparator VII. Mihail, Russel ve Alexis'i, Bryennos üzerine gönderdiği zaman, bu defa Anadolu askeri komutanı Nikephoros Botaniates Süleyman Şah'ı büyük menfaatler karşılığında kendi tarafına çekerek, desteğini aldı. Fakat Süleyman Şah da, VII. Mihail ile müttefik olmasına rağmen

³⁹ Kommena, age, 270 – 271; Kurat, age, 73 – 74; Cahen, *Türkler'in*, 44; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 98; Alptekin, agm, VIII, 222; Runciman, age, I, 60.

⁴⁰ Kemal Paşa-oğlu Şemsüddin Ahmed İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Hazırlayan: Şerafettin Turan, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara 1983, II, 70 – 72; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Dergah Yayınları, İstanbul 1968, 3. Baskı, 285.

⁴¹ Azimî, *Azimî Tarihi (Selçuklular ile ilgili bölümler)*, Yayınlayan ; Ali Sevim, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara 1988, 21, " Kutalmışoğlu Süleyman, İznik'i (Nikiye) ve ona tabi yöreleri fethetti ".

Nikephoros Botaniates'i desteklemeye devam etti. Böylece Nikephoros Botaniates 1078'de imparatorluğunu ilan etmesinden sonra, Süleyman Şah da Karadeniz, Marmara ve Akdeniz sahillerine kadar yayılarak devletin sınırlarını genişletme imkanı buldu⁴³. İlerleyen yıllarda imparator olmak için ayaklanan Nikephoros Melissenos ile Süleyman Şah'ın ittifakı, Bizans İmparatoru olan Nikephoros Botaniates'i 1080'de harekete geçirdi⁴⁴. Bu sayede Türkler, Marmara ve Karadeniz sahillerine hatta Boğazlara kadar gelerek, atlı ve yaya akınlarda bulundular, bu şekilde boğazı geçme durumuna bile geldiler. Bu ittifakla, büyük menfaatler elde eden Süleyman Şah, deniz ticaretini yönlendirecek gümrük daireleri kurduğu gibi Kadıköy ve Üsküdar'a kadar gelerek, Frigya ile Batı Anadolu'nun bir kısmını fethetti. Bizans'taki yeni bir taht mücadelesi içinde bulunan yeni komutanlardan Melissenos ve ondan daha erken davranarak kendini İmparator ilan eden Alexis Komnenos, 1081'deki Balkan tehlikesine karşı, Süleyman Şah ile yapmış olduğu anlaşma gereği Marmara ve Batı Karadeniz sahillerini Selçuklulara bıraktı⁴⁵. Türkler ile Bizanslılar arasında sınır, Maltepe'deki Dragos tepesinin batısından, İznik körfezine dökülen Drakon çayına kadar ki hat oldu⁴⁶.

Şartların el verdiği gelişmeler ile fetihlerine devam eden Süleyman Şah 1082'se Tarsus Limanı'nı fethetti. 1083 yılında Adana, Yakapınar (Misis) ve Anazarbos'u⁴⁷ fethetti. Süleyman Şah 1085'de Ebu'l-Kâsım'ı İznik'te yerine vekil bırakarak Antakya üzerine sefere çıkararak burayı aldı⁴⁸. Daha sonra Suriye üzerine harekete geçti ve 1086'da burada Tutuş ile giriştiği mücadelede hayatını kaybetti. Aynı yılda Anadolu Selçukluları'na bağlı Kara Tekin Bey Sinop'u fethetti⁴⁹.

Süleyman Şah 1081 yılında başlayan doğu seferinden, 1086'da Tutuş ile yaptığı mücadeledeki ölümüne kadar, ülkesinin sınırlarını Antakya'yı da fethederek Suriye'ye kadar genişletmiştir⁵⁰.

⁴² Kommena, age, 65 – 67; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996, 14. Baskı, 357.

⁴³ Kommena, age, 23 – 27, 34 - 37; Alptekin, agm, VIII, 213; Ostrogorsky, age, 321 – 323.

⁴⁴ Kommena, age, 81 – 84; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 61 – 62.

⁴⁵ Kommena, age, 78 – 81, 85 – 86, 124 – 127; Alptekin, agm, VIII, 214 – 215; Turan, *Selçuklular*, 287. Cahen, *Türkler'in*, 35; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 60 – 61; Runciman, age, I, 60.

⁴⁶ Kommena, age, 127; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 64 – 65.

⁴⁷ Umar, age, 67.

⁴⁸ Kommena, age, 194 – 195; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 70 – 71.

⁴⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 67; Gencer, agm, 44; Taneri, age, 53.

⁵⁰ Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, 108; Runciman, age, I, 60; Azimî, age, "Kutalmışoğlu Süleyman, Şaban (Aralık) ayında, 300 atlıyla Antalya'ya, Ramazan (Ocak 1085) ayında da kalesine hakim oldu ", 24; İbn-i Kemal, age, II., 73; İbnü'l - Esir, *El-Kâmil Fi't-Tarih*, Çeviren; Abdülkerim Özyayın, Bahar Yayınları, İstanbul 1987, X, "Antalya hakimi Philaretos buradan ayrılıp Rum diyarına gitmiş ve buraya bir şahne tayin etmişti. Bu zat halka ve askerlere çok kötü muamele ediyordu. Hatta kendi oğlunu dahi hapse atmıştı. Onun oğlu ve halk bir

EBU'L-KASIM DÖNEMİ (1086 – 1092)

Süleyman Şah'ın vefatından sonra, onun yanında bulunan oğulları Kılıç Arslan ve Kulan Arslan Sultan Melikşah'a teslim edilmişti. Bu gelişme Anadolu Selçuklu tahtının altı yıl boyunca boş kalmasına sebep oldu. Hatta Süleyman Şah doğu seferine çıktığı zaman yerine vekil bıraktığı Ebu'l-Kâsım devlete sahip çıkarak, 1081'de Alexios ile yapılan anlaşmayı da bozarak, Türkler'in denize olan yakınlıklarının avantajıyla tekrar fetihlere başladı⁵¹. Şimdi Ebu'l-Kâsım Marmara sahilleri ve İstanbul Boğazı'na doğru hareket edebilmek için planlar hazırlığındaydı. Bunun farkında olan Alexios'un barış istekleri sonuçsuz kaldı. Hatta Ebu'l-Kâsım, Süleyman Şah dönemindekinden daha ciddi anlamda donanma kurmaya çabalayarak, İzmir Bey'i Çaka ve Balkanlardaki Peçeneklerle de ittifak kurma girişimlerinde bulunup, İstanbul'u ele geçirmek istiyordu. İlk aşamada da Marmara sahilinde bulunan Gemlik limanını ele geçirerek tersaneler inşa ettirip, donanma kurma çalışmalarına başladı⁵². İznik merkezini koruduğu gibi, boğazlara kadar da sınırlarını genişletmeye çalıştı. Ebu'l-Kâsım'ın Çaka Bey ve Peçeneklerle oluşturduğu birleşik güç hareketine karşılık, Bizans İmparatoru da Makedonya'ya yerleştirilen "Vardar Türkler'ine" mensup Tatikios'u güçlü bir orduyla İznik'e gönderdi⁵³.

Durum bu şekilde gelişirken Ebu'l-Kâsım'ın korsan gemilerine karşı, İmparator iki dizi kürekli savaş gemilerini, üç dizi kürekliler ile el altındaki gemilerini donatıp Manoule Boutoumites'i filo komutanı atayarak denizden Gemlik'e gönderirken, karadan da Tatikos'u gönderdi⁵⁴.

Coğrafi açıdan iki komutan ile savaşmasının kendisini zora sokacağı düşüncesiyle ordugâhını değiştiren Ebu'l-Kâsım bu arada Gemlik'teki gemilerini kaybetti. Karada ise Tatikos ile on beş gün boyunca savaştı. Ancak daha fazla direnemedi. Bunun üzerine, İznik'e dönen Ebu'l-Kâsım, Bizans İmparatoru ile anlaşma yapmayı kabul etti. Fakat daha önce İzmit'i de ele geçirmiş olan Türkler'den, bu şehri

---

mektup yazarak şehri Süleyman Şah'a teslim etmek istediklerini belirttiler. Bunun üzerine Süleyman 300 süvari ve çok sayıda piyadeden müteşekkil bir kuvvet deniz yoluyla hareket etti..., 1084 şehri zaptetti.", 128 - 129. Her iki eserde de Antakya değil Antalya denilmektedir. Yine İbnü'l-Esir'de Süleyman Şah'ın ölümü 1086 olarak belirtilmektedir, 136; Turan, *Selçuklular*, 288 - 289.

⁵¹ Kommena, age, 194; Runciman, age, I, 60; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 84; Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultanı I. Kılıç Arslan*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, 9.

⁵² Demirkent, *Kılıç Arslan*, 10; Kommena, age, 198.

⁵³ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 84; Kommena, age, 194, 198; Taneri, age, 54.

⁵⁴ Kommena, age, 198.

tekrar almak isteyen Bizans İmparatoru, Ebu'l-Kâsım'ı başkentte üç ay boyunca oyalamış, İzmit'e yakın bir kıyıda yeni bir kale inşa ederek, deniz kontrolünü tekrar sağlamıştır. Bu olay Türkler'in deniz kuvvetlerine ve İzmit şehrini kullanmalarına engel olabilecek yeni bir gelişmeydi⁵⁵.

Bu olayların Ebu'l-Kâsım'ın denizlere yada Marmara'ya yönelik olarak yeni fetih hareketlerine başlamasının muhtemel olduğu bir zamanda olması, ayrıca önce Emir Porsuk ve ardından Emir Bozan'ın Anadolu'ya gelip Anadolu Selçuklularıyla mücadeleye girmesi, Ebu'l-Kâsım'ın 1092-1093 tarihlerine rastlayan ölümüne kadar Anadolu Selçuklularının denizlere doğru olan genişlemelerinde bir duraksama yaşanmasına sebep olmuştur. Bütün bunlara ilave olarak Ebu'l-Kâsım'ın ölmeden önce, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın ölmesi sonucu, gözetim altında tutulan Süleyman Şah'ın oğlu Kılıç Arslan ve Kulan Arslan'ın (Davut) serbest bırakılarak İznik'e dönmeleri de Anadolu Selçuklularının denize yönelik faaliyetlerinin aksamasında bir başka sebep olarak burada zikredilebilir⁵⁶.

I. İZZEDDİN KILIÇ ARSLAN DÖNEMİ (1092 – 1107)

I. Kılıç Arslan, Melikşah'ın ölümüyle başlayan saltanat mücadeleleri sırasında serbest kalarak 1092'de İznik'e geldi⁵⁷. Bu arada İzmir Beyi Çaka ile dostane ilişkiler kurularak, onun kızıyla evlendi⁵⁸.

Marmara sahillerine doğru girişilen taarruzlarda Kılıç Arslan ve Çaka Bey birer müttefik olarak hareket etmişlerdir. Aynı zamanda İznik Beylerbeyi tayin edilen İlhan Muhammed, Ulubat Gölü ve Kapudağ havalisini almış, fakat Bizans İmparatoru tarafından üzerine gönderilen orduya yenilmiştir⁵⁹.

İzmir hakimi Çaka Bey, muhtemelen 1094'de Bizans'ın Balkanlar'da Peçenek tehlikesi ile meşguliyeti sırasında adaları, Çanakkale Boğazını (Gelibolu), bazı gümrük dairelerinin bulunduğu ve İstanbul'un emniyetini sağlayan Abydos'u da muhasara etmişti. İznik şehri ve civarında fetihlerde bulunan Kılıç Arslan'ın da ayrı bir tehlike olarak bulunması ile üçlü kıskacın içersinde olan Bizans İmparatoru tehlikeden

⁵⁵ Kommena, age, 199; Demirkent, Kılıç Arslan, 10 - 12.

⁵⁶ Turan, Selçuklular, 290 - 291; Köymen, age, 109.

⁵⁷ Kommena, age, 206; Turan, Selçuklular Zamanında, 96.

⁵⁸ Gencer, agm, 45.

⁵⁹ Kommena, age, 206; Turan, Selçuklular Zamanında, 97; İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler, Yayınlayan: Osman Turan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, 2. Baskı, 77, "selefke ve sahilin Kılıç-Arslan zamanında fethi tarihi 579 yılı".

kurtulmak için yeni hilelere başvurmak zorunda kalmıştı. Bu amaçla Çaka'nın niyetini bilmesine rağmen, komutan Dalassenos'u, Kılıç Arslan'a göndererek Çaka'nın hedefinin Konstantinapolis olmadığını aslında onun " Haşmetli Sultan Kılıç Arslan'ın sultanlık makamı " olduğunu belirten mektubuyla, iki Türk komutanının arasını açmayı başarmıştır. Çaka Bey'in hızlı büyümesine şüpheyle bakan Kılıç Arslan, Çaka Bey şerefine düzenlediği yemek şöleni sırasında, kendi kılıcıyla Çaka'yı öldürmüştür. Böylece tarihimizin denizcilikteki en büyük komutanlarından birisini öldürmüş oluyordu. Bizans'ın oyunu mükemmel işlemiş ve iki Türk ordusu birbirine düşmüştür⁶⁰.

Deniz ile ister istemez bu şekilde bir ilişki içersinde olan Türkler, bu tarihi sürecin onlara yaşattıkları yanında, kaderlerinin onların ayağına getirdiği bu başarılarla rağmen, Bizans İmparatoru Alexios'un 1089 – 1090'larda Papa'ya müracaat ederek yardım istemesi ile yeni mücadeleler içine girme durumuyla karşı karşıya geleceklerdi. Öte yandan Bizans'ın bu yardım istemesi Roma'da büyük akisler uyandırmıştı. II. Urbanus ile kilise birliğinin tesisi için girişilen görüşmeler *Haçlı* gayesine doğru gidiyordu⁶¹.

Hıristiyan ve İslâm alemi için mühim neticelere vesile olan Haçlı seferleri, ilk olarak Amiensli Pierre'in (Keşiş Pierre) önderliğinde, başı bozuk, ne olduğu belli olmayan düzensiz bir insanlar topluluğu idi. Bu haçlı ordusunun amacı dışında yıkıcı, tahripkar ve yağmacı bir tehlike arz ettiğini gören İmparator, 1 Ağustos 1096'da karşılaştığı bu orduları şehre sokmadan hemen gemilerle boğazın karşı yakasına geçirdi⁶². Bu ilk grup haçlılar İznik Türkleri ile yaptıkları savaşta büyük kayıplar vererek geri çekildiler.

Ancak daha sonra gelen büyük feodaller, senyörler, lordlar ve şövalyelerden oluşan yeni haçlı grubu 1097 haziranında, I. Kılıç Arslan'ın da Malatya'da seferde olduğu bir sırada İznik'i kuşatarak, buraya hakim oldular. Daha önce yapılan anlaşma gereğince de alınan yerler Bizanslılar'a teslim edildi. Yavaş yavaş Anadolu'nun kıyı kesimlerini takip ile güneye inen haçlılar, Türkler'in ellerinde bulunan yerleri alarak,

⁶⁰ Kommena, age, 269 – 270; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 97 – 98, Gencer, agm, 46; Demirkent, *Kılıç Arslan*, 17 - 18.

⁶¹ Kommena, age, 300 – 304; Ostrogorsky, age, 334.

⁶² Kommena, age, 306 – 308; Ostrogorsky, age, 335 – 336; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 99; Runciman, age, I, 100; Osman Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993, 45; Demirkent, *Kılıç Arslan*, 21.

onları Anadolu içlerine çekilmeye mecbur bırakıyordu. Hatta Çaka Bey'in kızı dahi haçlılara esir düşmüştü⁶³.

Bu şekilde Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz sahillerinin kaybedilmesiyle Türkler Anadolu içlerine doğru çekilmeye başladılar⁶⁴.

1113 yılına gelindiğinde Türkler tekrar harekete geçerek İznik ve havalisine kadar fetihlerde bulundular. Emir Monluğ ve Emir Muhammed kumandasında Ulubat bölgesi ve sahillerine girerek, Çanakkale Boğazı'na kadar ilerleyip, Edremit ve Karaağaç'ı ele geçirdiler⁶⁵. 1129'a gelindiğinde Süryanî Mihael'in ifadelerine göre "Emir Gazi (Danişmendli) Kapodokya⁶⁶ Türklerini mağlûp ettikten sonra hüküm sürdü ve sahilleri istila ..." etti⁶⁷. Bu ifadeler bu dönemde Danişmendli Emiri'nin gücünü belirtmekte, ve onların sahillere kadar indiğini göstermektedir. Yine Karadeniz bölgesinde sıkışan Kasianus adlı Rum komutan da, 1129 yılında Emir Gazi'ye gelerek bütün sahil kalelerini teslim etmiştir⁶⁸.

1140 yılına kadar Karadeniz sahillerinde geçen küçük çatışmaların ardından, Bizanslılar'ın istirdat ettikleri bu sahiller ve Kasianus'a ait bölgeler, bu tarihlere tekrar Danişmendli Gazi'nin oğlu Melik Muhammed tarafından fethedilerek, Rumlar esir ve malları ganimet olarak alınmıştır. Aslında bu faaliyetlerde Melik Muhammed ile Selçuklu Sultanı Mesud beraber hareket etmekteydiler⁶⁹.

Bizans İmparatoru'nun kaybedilen bu yerleri tekrar ele geçirebilmek için yaptığı seferin yönü Karadeniz olurken, Sultan Mesud da, Antalya yöresine doğru sefere başlamıştı. Bu olay 1142' de Bizans İmparatoru'nun İstanbul – Antalya yolunu hem emniyet altına almak, hem de Türkleri buradan uzaklaştırmak için giriştiği yeni bir seferdi. O Beyşehir'e geldiği zaman, buradaki Rumlar ile Türkler'in dostâne ilişkiler içersinde bulunduğunu gördü. Aynı zamanda da iyi bir ticârî münasebetin varlığına şahit oldu. Halkının kendisine karşı gelerek, Sultan Mesud'a bağlılıkta bulduklarını

⁶³ Kommena, age, 325 – 331; Azimî, age, 30 - 31; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 100 – 101; Runciman, age, I, 140, 148 – 149; Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, 46.

⁶⁴ Runciman, age, I, 195 - 197; Işın Demirkent, *1101 Yılı Haçlı Seferleri*, Prof. Dr. Fikret İşıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı, 17-56, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1995, 29, " ... Ancak görüntüdeki bu olumsuz durum, Selçukluların Orta Anadolu'da bütünleşerek belki de tümit edilenden daha çabuk bir sürede kendilerini toparlamalarına sebep olmuştur. Bu açıdan ele alındığında, 1097 haçlı seferlerinin verdiği zarar ölümcül olmamış sadece devletin gelişme sürecini geciktirmekle sınırlı kalmıştır. "

⁶⁵ Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, 154.

⁶⁶ Umar, age, 378, Kappadokia.

⁶⁷ Turan, *Selçuklular ve İslâmiyet*, 170.

⁶⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 170; Runciman, age, II, 172 – 173.

⁶⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 176.

itiraf etmesiyle İmparator, onları sıkıştırmış, Beyşehir Gölü adalarına sığınan halkını, gemiler inşa ettirip, adalara asker sevk ederek cezalandırmıştır⁷⁰.

1147'de tekrar başlayan *II. Haçlı Seferleri*'nden sonra Türkler sahillerde başarılı olamadılar. Ancak, 1151'de Danişmendli Yağıbasan, babası Melik Gazi ve kardeşi Melik Muhammed'in siyasetine devamla, Karadeniz sahillерinde fetihlerde bulunarak Bafra'yı ve Ünye'yi ele geçirmiştir⁷¹.

Sultan Mesud zamanına rastlayan bu dönemde Türkler, sahillere ulaşmalarına rağmen uzun süreli kalamamışlardır.

II. İZZEDDİN KILIÇ ARSLAN DÖNEMİ (1155 – 1192)

II. Kılıç Arslan'ın yaptığı girişimlerle Denizli'nin ötesinde Kırkağaç, Bergama ve Edremit'e kadar genişleyen Türkmen göçü ve iskânı, Bizans'ı hiç memnun etmemiştir⁷².

II. Kılıç Arslan'ın bu başarısı, Bizans İmparatoru'nu, Türkler'i Anadolu'dan atmak amacıyla, harekete geçirmiştir. Bu duruma karşılık II. İzzeddin Kılıç Arslan barış teklif ettiyse de, Manuel kararından dönme niyetinde değildi. Neticede hazırlıklarını tamamlayan iki taraf Denizli'den sonra Eğridir Gölü'nün kuzeyinde kalan Kumdanlı'da Miryekefalón denilen dar ve sarp geçitte savaşa tutuştular. II. İzzeddin Kılıç Arslan'ın pusuya düşürdüğü Bizans ordusu 1176'da büyük bir yenilgiye uğradı⁷³.

II. Kılıç Arslan, 1182 tarihinde bir sahil şehri olan Antalya'ya düzenlediği seferinde başarılı olamayarak geri dönmüştür⁷⁴.

1183'te İmparator III. Alexis'in ölümüyle başlayan iç karışıklıklar sırasında, Yuannis Komnenos'un oğulları Selçuklu Sultanı'ndan yardım isteyince, bu fırsatı değerlendiren II. Kılıç Arslan 40.000 kişilik bir orduyu yardıma göndermiş, fakat bu ordu Alaşehir başta olmak üzere sahillere kadar ilerleyip fetihlerde bulunmuştur⁷⁵.

II. İzzeddin Kılıç Arslan vefat etmeden önce Türkler'de gelenek olan devletin yönetimini hanedan üyelerine vermesi anlayışı ile, hakimiyeti altındaki toprakların idaresini on bir oğluna vermişti. Bunlardan Tokat Meliki Rükneddin Süleyman Şah

⁷⁰ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 177.

⁷¹ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 201.

⁷² Turan, *Selçuklular Zamanında*, 206.

⁷³ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 208 - 209.

⁷⁴ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 214.

⁷⁵ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 214.

Karadeniz sahillerine kadar fetihler yaparak, Samsun'u ve diğer kaleleri 1196'da ele geçirmiştir⁷⁶.

II. RÜKNEDDİN SÜLEYMAN ŞAH DÖNEMİ (1197 – 1204)

Süleyman Şah'ın 1204'te devletin başına geçmesinden sonra baş gösteren kargaşalıktan faydalanmak isteyen III. Alexis, Giresun'da bulunan batık bir geminin mallarını kurtarma bahanesiyle, Samsun limanını ve buradaki Türkler'e ait gemileri yağmalatmak için altı parçadan oluşan bir donanma kurarak, Konstantin Frankopulos kumandasında Karadeniz'e göndermiştir. Samsun limanında bulunan gemileri ve tüccarların dükkanlarını, mallarını yağmalattı. Doğrudan Bizans Devleti'nin emri altında korsanlığa maruz kalan halk aldatıldığını bilmeden İmparatorlarına şikayette bulunmuşlarsa da netice alamamışlardı. Fakat bu olay, Rükneddin Süleyman Şah'ın devreye girerek İmparatora elçi gönderip esir ve malların iâdesini talep ederek anlaşma istemesi, III. Alexis'in de bunu kabul etmek zorunda kalması, üstelik Bizans'ın Türkler'e yıllık vergi vermeyi kabul ederek anlaşma sağlanmasıyla sonuçlanmıştır⁷⁷.

Bu dönemde sahillere ulaşılmış olursa da, uzun süreli başarılar elde edilememiştir. Ancak bu dönem siyasî ve ticarî faaliyetlerin yoğunlaştığı ve Anadolu'nun içlerine çekilen Türkler için yeniden yapılanmalarını sağlayan bir devir olmuştur⁷⁸.

I.GIYASEDDİN KEYHÜSREV DÖNEMİ **(I. Saltanatı 1192 – 1197) - (II. Saltanatı 1204 – 1211)**

Daha önce (1192 – 1196) kısa süreli de olsa Anadolu Selçuklu tahtında oturmuş olan, Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev hanedan üyeleri ile giriştiği saltanat mücadelesini de kaybederek, Anadolu da bir süre dolaştıktan sonra İstanbul'a gitmeye karar vermiştir.

⁷⁶ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 219, 242.

⁷⁷ Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, 2. Baskı, 123.

⁷⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 247 - 251; Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, 17, "Nitekim müslümanlar fatih Türkler sayesinde karalarda müdafaadan taarruza geçerek ilerledikleri zamanlarda, hiçbir zaman denizci bir devlet vaziyetine geçemeyen, Selçuklu İmparatorluğu idaresi dışında kalan ve Akdeniz'e hakim bulunan İslamlar bu denizde süratle gerileyerek hakimiyeti hristiyan kavimlere terk ettiler. Öyle ki denizden giden hacı kuvvetlerini durduracak ve onlarla karşılaşacak bir müslüman donanması kalmamış gibi idi."; Fuad Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1994, 5. Baskı, 58 - 59., "... hiçbir zaman büyük deniz kuvvetlerine malik olamayan Selçuklu devleti için, Sinop, Antalya. Alâie gibi harici ticaret merkezleri, daima yabancı filoların baskınına maruzdu;...".

Anadolu'daki durum ve sahillerin haçlıların kontrolünde olması sebebiyle, Diyarbakır ve Ahlat yolunu takip ederek Karadeniz sahiline çıkmayı başaran Sultan I. Gıyaseddin burada Karadeniz Bölge Valisi tarafından iyi bir şekilde karşılanmış. Trabzon'da valinin tahsis ettiği gemilere binerek İstanbul'a hareket etmiştir⁷⁹.

Genel olarak I. Gıyaseddin Keyhüsrev devri Asya ve Avrupa arasındaki ticaretin gelişmesi yönünde bir seyir izlemiştir. II. Kılıç Arslan zamanında meydana gelen emniyet ve asayiş sayesinde Doğu - Batı, Kuzey - Güney ticareti gelişme göstermiş ve Anadolu üzerinde toplanmaya başlamıştır⁸⁰.

Bu gelişmeleri tâkiben kardeşi Süleyman Şah'ın ölümünden sonra, Konya'ya geri dönen I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Danişmendli Beyleri'nin talep ve çalışmaları ile ve Uç Beylerinin de rızasıyla (1205 - 1211) tekrar tahta çıkmıştır⁸¹.

İstanbul'un Latinler'in eline geçmesiyle⁸², Komnenos ailesine mensup iki asilzade Alexis ve David Karadeniz sahillerine yerleştiler. Alexis Gürcü kraliçesi Tamara'nın yardımıyla Trabzon'a geçti ve burada Komnenoslar'ın yeni bir hanedanını kurdu. (1204 - 1461) Kardeşi David ise Sinop ve Karadeniz Ereğlisi bölgelerine yerleşerek, Bizans'ın varisi iddiasıyla Sakarya'ya kadar olan yerleri Latinler'in atadığı Theodore Laskaris'ten almıştır⁸³. Trabzon hakimi Alexis'in kardeşi David ile Samsun hakimi Sabbas devamlı çatışma halindeydiler. Bu başta kervan yollarının kapanmasına ve dünyanın dört bir yanından gelen tacirlerin Sivas şehrinde yığılmalarına ve büyük zararlar görmelerine sebep oldu. Karadeniz sahillerindeki bu devamlı mücadele el-Cezire, Suriye, Musul'dan, Kayseri - Sivas yolu ile Samsun - Sinop kervan yollarını çalışamaz hale getirmişti. Önceleri II. Süleyman zamanında Karadeniz'de Hıristiyanların elinde bulunan Amisos (Samsun) ve yine bu şehrin yanına Türkler tarafından kurulan Müslüman Samsun şehrine Komnenoslar'ın tehdidi artmaya başladı. Amisos'da idareci durumunda bulunan Sabbas adındaki rum Laskaris'ten yardım istemiş, aynı sebeplerle Türkler'inde yardım istekleri üzerine I. Gıyaseddin Keyhüsrev İznik İmparatoru ile ittifak kurarak 1206'da Komnenoslar'ı mağlup etmişlerdir⁸⁴.

⁷⁹ İbn Bibi, *El Evamirü'l-Ala'ie Fi'l-Umuri'l-Ala'ie*, Hazırlayan: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, I, 68.; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 269 (Canik-Canik valisi tarafından ağırlandı, onun tahsis ettiği gemilerle...); Cahen, *Osmanlılardan*, 125 - 126.

⁸⁰ Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, 52.

⁸¹ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 274 - 278.

⁸² Robert de Clari, *İstanbul'un Zaptı (1204)*, çeviren: Beynun Akyavaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, 12 - 27, 30 - 34; İbnü'l - Esir, age, XII, 162 - 163.

⁸³ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 279; Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, 52.

⁸⁴ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 279 - 280; Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, 52; Cahen, *Osmanlılardan*, 127.

Görünen o ki Türkler'in ve Anadolu'nun güvenliği için limanların ve kıyı kentlerinin önemi çok büyüktü. Üstelik dünyanın hem ticaret merkezi sayılabilecek ve hem de transit bir geçiş yolunda oluşu da Anadolu'nun bu konudaki ekonomik güvenliği yanında, siyasi güvenliğinin sağlamasını da gerekli kılmaktaydı. Ayrıca, Komnenoslar'ın mağlup edilmesiyle Sinop ve Samsun ile Kırım'a giden Karadeniz ticaret yolu çalışır duruma geldi.

Şöyle ki; İstanbul'daki Latin İmparatorluğu ile Türkler arasında, Bizans'ın bulunması hudut istikrarının temin edilmesi bakımından önemlidir. Bölgede Türk ve Bizans kuvvetleri arasında meydana gelen dengenin de kurulması da önemli bir avantaj olmuştur.

Ticari istikrar açısından Karadeniz'den sonra aynı politika ile I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Kuzey Akdeniz'de Türkler'in ithalat ve ihracat limanı ve Avrupa ile Mısır'dan gelen malların Anadolu'ya girişini yaptığı liman kenti olan Antalya üzerine sefer hazırlıklarına başladı.

İstanbul'ın Latin işgalinden sonra, Aldobrandini adında bir İtalyan Antalya'ya hakim olmuştu. Kente oturanların, limanların ve yolların güvenliği tehlikeye girdiği gibi Avrupa ve Mısır'dan gelen tüccarlar da soyulmaktaydı⁸⁵.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev bir ferman yayınlamak üzere asker toplamaya başladı. 1191'de de haçlıların Kıbrıs adasına yerleşmelerinden sonra, adadaki yaşam için yiyecek tedarik etmenin en kısa ve temel yolu Anadolu'daki ticari limanlara dayanıyordu ki bunların başında da Antalya gelmekteydi.

Kıbrıs Kralı da, Aldobrandini'yi kendine tabi sayıyor ve onu koruyordu. I. Gıyaseddin Keyhüsrev şehri kuşattığında, sonuca ulaşacağı anda Kıbrıs'tan gönderilen G. De Monbeliard'ın kumandasındaki kuvvet Türkler'in geri çekilmelerine sebep oldu. Dağlara ve yollara çekilen Türkler şehri uzaktan takip etmeye başladılar. Nihayet şehirdeki rumlar Latin idaresinin baskısına dayanamayarak Türk idaresini tercih etmişler ve Selçuklu Sultanı'na haber göndererek, harekete geçmesini istemişlerdir. Yapılan görüşmeler ve hazırlıkların ardından Selçuklu ordusu harekete geçerek 5 Mart 1207 tarihinde, rumların da yardımıyla, çetin bir mücadelenin ardından Frenkleri esir

⁸⁵ İbn Bibi, age, I, 163 - 164; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 284; Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, 52; Seton Lloyd - D Storm Rice, *ALANYA (ALAIYYA)*, Çeviren: Nermin Sinemoğlu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, 2. Baskı, 3; Melek Delilbaşı, *Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Döneminde Batı ile Ticari İlişkiler, Tarihte Türk Devletleri Tarihi*, Ankara Üniversitesi Yayınları no: 98, Ankara 1987, II, 482.

aldılar. I. Gıyaseddin Keyhüsrev kendisinin ikinci defa tahta geçmesinde yardımcı olan Mübârizeddin Er-Tokuş'u Antalya valiliğine ve subaşılığına getirdi⁸⁶.

Antalya'nın fethi ardından, Venedikliler ile ticari antlaşma ilk defa I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve oğlu tarafından yapılarak, ithalat ve ihracatın emniyeti sağlanmış, bu sayede tüccarlara, sermayedarlara yeni imkanlar, yeni düzenleme ve kolaylıklar getirilerek ticaret meselesi bir nizama bağlanmıştır⁸⁷. Fethi ile beraber Türkler'in Akdeniz'e açılan kapısı olan Antalya aynı zamanda Türk donanması için bir üs olarak kullanılmaya başlanılmıştır.

I. İZZEDDİN KEYKAVUS DÖNEMİ (1211 – 1220)

Giriştiği saltanat mücadelesinde kardeşi Alaaddin'i bertaraf eden İzzeddin öncelikle, Antalya'nın Akdeniz'e açılan bir kapı olarak canlılığını koruması için Kıbrıs Kralı Hugo'ya bir elçi göndermiştir. Kraldan alınan 1214 II. Kanun (Ocak 1214) tarihli cevabi mektupta: "sultanlık devletinin emir ve arzusunu yerine getirdik. Aramızda altı yıldan beri yeminle teyit edilmiş bir dostluk bulunduğunu ve vesikaların altın mühürle tasdik olduğunu öğreneceksiniz. Sultanın müsaadesiyle bütün ülkelerden tüccar ve gemiciler engelsiz ve tereddütsüz olarak ve kolaylıkla benim memleketime gelebilirler, aynı şekilde bizimkiler de Sultanın ülkesine girip çıkabileceklerdir." Bu da Selçukluların ve Kıbrıslıların Anlaşma yaptıklarını göstermektedir⁸⁸.

Sultan İzzeddin Keykavus yukarıda belirtilen anlaşmayı sağlamazdan az önce, kardeşi I. Alaeddin Keykubat ile taht mücadelesi yaptığı sırada, bu durumu fırsat bilen Trabzon Komnenosları'ndan Canit (Samsun) Tekfuru Alexis, Selçuklular'a ödemekte olduğu vergiyi kesmiş ve Sinop taraflarına tecavüzlerde bulunmuştur. O, Sivas ve Amasya bölgesindeki köyleri yakıp yıkmış, köylülerin geçim kaynağı olan mahsulleri yağmalatmıştır. Ülkenin nizamı huzuru ve düzenini bozan bu hareketlerinden sonra

⁸⁶ İbn Bibi, age, I, 165; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 284; Taneri, age, 54; Delilbaşı, agm, II, 482; Mehmed Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, Hazırlayan; Faik Reşit Unat – Mehmet Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, I, 2. Baskı, 35; İbn-i Kemal, age, II, 74 – 75, "I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in yeğeni elinden tahtı tekrar ele geçirmesinden sonra yani ikinci saltanatı zamanında, Antakiye şehrin cenkle Frenk elinden aldı, diyar-ı küffar bed kerdane..."; Sinemoğlu, age, 3; Cahen, *Osmanlılardan*, 129; A. Z. Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981, I, 3. Baskı, 203; Turan, *Tarihi Takvimler*, 77, "Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Antalya ve Honas'ın fethi tarihi 603 yılı".

⁸⁷ Turan, *Resmi Vesikalar*, 111; Şerafettin Turan, *Türkiye – İtalya İlişkileri*, Metis Yayınları, İstanbul 1990, I, 117 188.

⁸⁸ Turan, *Selçuklular Zamanı*, 302; Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, 134 - 135; Turan, *Resmi Vesikalar*, 109 - 110; Cahen, *Osmanlılardan*, 131; Kamuran Gürün, *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1984, 2. Baskı, 361.

bölge halkının şikayeti üzerine Sultan I. İzzeddin Keykavus Alexis'in üzerine yürüme kararı almıştır⁸⁹.

Bu çerçevede, I. İzzeddin Keykavus Sinop kalesinin zor zapt edilir oluşu, buranın kuşatılarak erzak sıkıntısına sokulması, hatta civardaki tarım mahsullerinin de yok edilmesi düşünülmüştür⁹⁰.

Sultan çevre köylere ve dirlik sahiplerine haber göndererek sefere iştirak etmelerini istemiştir. Ordu'nun gidiş yolu gizli tutuldu. Kızılırmak vadisine gelindiğinde güvenilir bir öncü kuvvet Kir Alexis'inin vilayetine gönderilmiş, bu öncü birlik Kir Alexis'i 500 atlı ile birlikte avlanmakta olduğu bir sırada yakalamış ve derhal Sultanın huzuruna getirmiştir. Sultan tarafından iyi karşılanıp, hürmetkar davranılan Kir Alexis'e, Sinop'tan çıkması halinde Samsun'da kalmasına müsaade edeceğini bildirilmiştir⁹¹.

Bundan sonra Tekfur'un bir adamı şehre gönderilerek, onun namına şehrin teslim edilmesi istendi. Fakat Sinop kalesinde bulunan Behram adında bir kumandan, bin kişi ile şehrin denizden irtibatını kesti, gemileri ateşe vererek, rum ve frenklerden pek çok insanı öldürdü. Bu sıkıntı üzerine halk ve askerler Sultan'dan, Tekfur'un tekrar teslimini istediler. Sultan tarafından ilan edilen, isteyenin istediği yere gidebileceği hususundaki ahidnamenin imzalanmasıyla, ertesi günü takiben Noteran-ı Divan-ı Saltanat'ın hazırladığı and-name ile Kir Alexis'inin ve evlatlarının Canit'de ikamet edecekleri ve her yıl 12000 dinar altın, 500 baş at, 2000 sığır, 10000 koyun ve hazineye gelen her cins maldan 50 yük hediye ve ihtiyaç halinde asker gönderilmesi şartıyla 3 Ekim 1214'de bir anlaşma imza edildi⁹².

Sinop'un alınması ticari açıdan büyük önem taşımaktaydı. Sultan memleketin her tarafına fermanlar göndererek, her şehirden yeteri kadar zengin mallarıyla birlikte buraya gelerek yerleşmeleri için emir gönderdi. Bu sayede hem İznik Bizansı'nın Karadeniz de yayılmasını sağlayacak imkanlar ortadan kaldırılacak, hem de Trabzon Bizansı gözetim altında bulundurulacaktı. Daha önce Kara Tekin tarafından fethedilen Sinop, haçlıların gelmesiyle yaklaşık olarak bir asırdan sonra tekrar ele geçirilmiş

⁸⁹ M. Ş. Ülkütaşır, "Anadolu Selçukluları Tarafından Sinop'un Muhasarası ve Zaptı, Türk Kültürü Dergisi, sayı: 106, Yıl IX, Ağustos 1971, 815; Köprülü, Kuruluşu, 28 - 29; Tuncer Baykara, Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerine Araştırmalar, EGE Üniversitesi Yayınları, İzmir 1990, 9.

⁹⁰ İbn Bibi, age, I, 170 - 171; Ülkütaşır, agm, 815; Gürin, age, 361.

⁹¹ İbn Bibi, age, I, 172 - 173; Turan, Selçuklular Zamanında, 304; Ostrogorsky, age, 399; Ülkütaşır, agm, 816.

⁹² İbn Bibi, age, I, 174 - 175; Neşri, age, I, 35; Cahen, Osmanlılardan, 131; Turan, Tarihi Takvimler, 77, "İzzeddin Keykavus zamanında Sinop'un fethi tarihi 611 yılı" .

oluyordu. Bu zaferle, Türk denizciliği adına gelişmeler gösterecek tersaneler de yapılmaya ve yeni donanmalar oluşturulmaya başlandı⁹³.

Daha önce belirttiğimiz gibi Selçuklu ve Kıbrıs Kralı arasında yapılan anlaşma ile Antalya'nın fethi bir dostluk ve güven teyidi haline dönüşmüştür. 1216'ya kadar süren anlaşma dışında, yapılan diğer anlaşmalarda normal vergilendirme gibi şartların dışında, iki ülke sahillerinde, batan yada zarar gören gemilerin ticari mallarına dokunulmaması, korsanlar tarafından malları yağmalanan tacirlere iltica hakkı tanınması, ölen tüccarların bağlı bulunduğu devlete iadesi gibi şartlarda yer almıştır⁹⁴.

1214 – 1216 yılları arasında yapılan yazışmalarla, daha kesin belirginlik kazanan, iki taraf arasında ayırımı ortaya koyan ve ticari ilişkileri geliştiren kararlar alınmıştır.

ANTALYA'NIN II. FETHİ

Daha önce Gıyaseddin Keyhüsrev'in hakimiyeti zamanında alınmış olan Antalya'nın (5 Mart 1207) halkı, Osman Turan'ın ifadelerine göre; "rahatın vermiş olduğu sorumsuzluk ve bolluğun yaratmış olduğu şımarıklık yüzünden Antalya'nın kafirleri nankörlüğe ve asiliğe başvurdular. Anlaşmalara isyan ve itaatsizlik ederek, ...bir gece bekçi kılığına girip hep birlikte silaha kuşanalım ve aniden beldenin yöneticilerine ve şehrin naiplerine saldıralım..., mallarını yağmalayalım..., eğer Müslümanlar durumu öğrenip bize saldırıya kalkarlarsa, biz önce davranıp o karışıklıkta şehri tekrar Frenklere teslim edelim ”⁹⁵ diyerek, bu plan üzerine harekete geçtiler ve Türkleri gafil avladılar.

Olaydan üç gün sonra haberdar olan Sultan I. İzzeddin Keykavus, hemen harekete geçilmediği takdirde diğer sahillerin de tehlikeye girebileceği düşüncesiyle etrafa fermanlar göndererek hazırlıklarını tamamlayıp ordusuyla yola çıktı. Sultan I. İzzeddin Keykavus Antalya yolundayken hristiyanlar bir gemiyle adam göndererek Kıbrıs Franklarından yardım istediler.

Tam teşekküllü (mancınık, ateş saçan neffateler) bir şekilde karadan ve denizden şehri kuşatan Sultan I. İzzeddin Keykavus, Kıbrıs Kralı naibi Gautier de

⁹³ İbn Bibi, age, I, 176 – 177; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 306 – 307; Gürün, age, 363; Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, 134; Turan, *Türkiye – İtalya*, I, 101.

⁹⁴ Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, 134 - 135; Ayrıca bakınız: Cahen, *Osmanlılardan*, 131; (Her iki ülkede, bu bölgede çarpışmakta olan Suriye – Kilikya hakimi Leo'yu ya da Antalya'daki IV.Bohemond'u ve ona yardım eden Halep'teki Eyyubileri desteklemekte özgür kalyordu.)

Monbeliart ve müttefikleri haçlılara karşı çetin bir mücadeleden sonra, 22 Kanun 1216 Cuma günü Ramazan Bayramı'na denk gelen bir tarihte şehri tekrar alarak, bölgeyi iyi tanıyan Mübârizeddin Er-Tokuş'u yeniden subaşılığına atadı⁹⁶.

Fakat bu sahalarda yapılan çalışmalarda dikkati çeken bir unsur görülmektedir. O da, Antalya'daki " ayaklanmada bir Selçuklu Prensi'nin de faal rol oynadığıdır." Bir diğer bilgi "Sultan I. İzzeddin Keykavus'un Alaeddin Keykubad ile mücadelesi esnasında, Melik İbrahim adlı birisinin Antalya'ya vardığı, oradan Kıbrıs adasına geçtiği, Sultanın tehdit - name ile onu istediği, Frenk askerleri ile birlikte gemiye konup sultana karşı gönderildiği şeklindedir⁹⁷.

Bu düşmanca tavırlara rağmen, Kıbrıslılar'ın gıda maddelerinin temini için Anadolu'yu tercih etmek zorunda oldukları, Selçuklular'ın Avrupalılar ile ticaretin devamı gereği Kıbrıs'ın önemli olduğu bilindiğinden, kısa süren savaştan altı ay sonra 19 Temmuz 1219 tarihinde yeni bir anlaşma yapılarak ilişkilerin devamı sağlanmıştır. Kıbrıs Kralı'nın elçisi ile gönderdiği mektubunda, " benim krallık devletimde ve beldelerimde, alış veriş maksadıyla tüccarlar karada ve denizde serbestçe gidip gelebileceklerdir..." şeklindeki ifadeleri, Selçuklu Sultanı'nın da cevaben olumlu olarak gönderdiği mektup ile barış kabul edilmiştir⁹⁸.

Böylece Türk denizcilik tarihine, ileride katkısı bulunacak bu gelişmeler daha çok Anadolu'nun transit ticaret merkezi olmasında kıyı kentleri ve limanlarının önemini gösterirken, ticari faaliyetler, güvenlik ve daha önemlisi Akdeniz'e açılmak konusunda önemli bir adım atılmıştır.

I. ALAEDDİN KEYKUBAT DÖNEMİ (1220 – 1237)

Sultan I. Alaeddin Keykubat, Moğol tazyikinin Anadolu'da kendini hissettirmeye başladığı, zengin tacirlerin, âlimlerin, mutasavvıfların, sanatkarların, ediplerin ve diğer pek çok insan kitlesinin Anadolu'ya akın akın gelmeye başladığı bir dönemde 1220 yılında tahta çıkmıştır. Tahta çıkışının akabinde, 8 Mart 1220'de ilk icraatlarından biri olarak, Venedikliler ile Akdeniz ticareti konusunda bir anlaşma

⁹⁵ İbn Bibi, age, I, 162 - 165.

⁹⁶ İbn Bibi, age, I, 166 - 167; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 308 - 310; Gürün, age, 363; Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, 135.

⁹⁷ İbn Bibi, age, I, 166 - 167; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 308 - 310; Gürün, age, 363; Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, 135; Turan, *Tarihi Takvimler*, 77, "İzzeddin Keykavus zamanında Antalya'nın ikinci defa fethi tarihi 612 yılı".

⁹⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 311; Baykara, age, 110; Turan, *Resmi Vesikalar*, 105.

yapmıştır. Bu anlaşmaya göre karşılıklı menfaatler, ticari kolaylıklar ve askeri bir takım gelişmeler sağlamıştır⁹⁹.

Yine onun döneminde güneyde Kilikya Ermeni Krallığı'nın ve Kıbrıslıların, ticari kervanlara baskın yapması üzerine, Toroslara ve Antalya sahillerine ordular sevk edilerek, Türkler için yeni bir zaferlere adım atılmıştır. Ayrıca Antalya Subaşı'sı Mübârizeddin Er-tokuş “ Deniz kenarında bir şehir var. Oranın kışı insana mutluluk veren bahar gibidir.... Antalya gibi cennet güzelliğe sahip değilse de toprağı tamamen amber yapısındadır” şeklinde tasvir ettiği Alanya (Kalonoros) kalesi ve çevresinin önemini anlatarak Sultanın sefere çıkmasını teşvik etmiştir¹⁰⁰.

Antalya ile Alanya arasında bulunan Alara kalesi de, Rupenid soyundan gelme Kir Fard (Vart) isimli Ermeni tarafından idare ediliyordu. 1221'de karadan ve denizden kuşatılan kale önce sulh yolu ile teslim alınmak istendi. Mevsim kış idi. Muhasara iki ay sürmüştü. Sultan I. Alaeddin Keykubat bir sabah kumandanlarını toplayarak, fethin mutlaka olacağına dair inancını belirtmiş ve sefere katılanlara 10.000 dirhem gümüş, 100 baş sığır, 1000 baş koyun dağıtılarak herkesin maneviyatı arttırmaya çalışmıştır¹⁰¹.

Bu ağır kuşatmaya dayanamayacağını anlayan Kir Fard barış teklif etmeye karar verdi. O Mübârizeddin Er-Tokuş'a elçi göndererek, Sultan nezdinde aman dileyerek hayatının korunmasını istedi. Kir Fard'ın aman dilekleri Sultan'a iletili. Sultan I. Alaeddin Keykubat kaleyi teslim almak ve Kir Fard'ın kızı ile evlenmek karşılığında ise Akşehir tımarını bunun yanında birkaç köyün mülkiyetini vermek şartı ile anlaşma sağlandı. Bu şekilde önemli bir liman kenti fethedildikten sonra, Sultan şehrin ve kalenin onarımına alınması için emirler verdi. Kalonoros yerine, kendi adına benzeyen Alanya (Alaiye) olarak, bu yerin adının değişmesini emretti¹⁰².

Sultan I. Alaeddin Keykubat aynı tarihlerde kışı geçirmek üzere Antalya'ya dönerken, yolda Alara kalesinin fethi için komutanlarından birini görevlendirdi. Bu kalenin komutanı Kir Fard'ın kardeşi idi. Kale komutanı aniden ölünce halk kendisi teslim oldu ve kale Türkler'in eline geçti. Ünlü seyyah İbn Batuta da Anadolu'ya yaptığı seyahatinde : “ Lazkiye'de Martalomin adında bir Cenovalı'nın Kurkura denilen büyük gemisine binerek Türk ülkelerinden birisi olan..., Alanya limanına ulaştık.

⁹⁹ Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, 135; Turan, *Resmi Vesikalar*, 105, 111 - 112

¹⁰⁰ Turan, *Resmi Vesikalar*, 112 - 114, 124.

¹⁰¹ İbn Bibi, *age*, I, 254 - 255; Turan, *Tarihi Takvimler*, 77, "Sultan Alaeddin zamanında Alâiyye'nin fethi tarihi 618 yılı".

¹⁰² Turan, *Resmi Vesikalar*, 112 - 114, 124; Turan, *Türkiye - İtalya*, I, 110 - 111.

Yolculuğumuz sonunda geminin hristiyan sahibi bizden navlun¹⁰³ istememek suretiyle iltifatta bulunmuş idi”, dedikten sonra, bu şehri ve insanlarını çokça överek, ahalisinin Türkmen olduğunu da belirtmiştir. Kahire, İskenderiye ve Suriye tüccarlarının, bu şehre gelip alış veriş ettiklerini, kerestelerinin de genelde gemilerle Mısır'a nakledildiğini, buranın modern bir şehir olduğunu da sözlerine ilave etmektedir¹⁰⁴.

Sultan I. Alaeddin Keykubat şehirde imar faaliyetlerine giriştiği zaman, burada tersaneler inşa ettirdiği ve gemi yapımına giriştiği bilinmektedir. Sinop, Antalya ve Alanya tersaneleri kurularak, bir yandan Türkler'in deniz tecrübelerinin artması sağlanırken, diğer taraftan 1075'lerden sonra başlayan ve I. Haçlı Seferi ile duraklayan Anadolu Türk Denizciliği adına yeni bir ilerleme ve canlılık sağlanmıştır. Sultan I. Alaeddin Keykubat temel politikaları arasında önemli bir yere sahip olan milletler arası ticaretin teşviki ve kervan yollarının güvenliğini sağlamaya çalışırken, tüccar ve tacirlere gösterilen kolaylıklar hakkındaki mevzuata gölge düşürecek bazı olaylar gelişti.

Bu hadiseler Ermeniler'in Türkiye – Suriye arasındaki kervan yolunu kesmeleri, Doğu Akdeniz'de iki tacirin gemilerinin Franklar tarafından yağmalanması ve bu konuda gelen şikayetleri değerlendiren Sultan'ın acilen harekete geçilmesine sebep olmuştur. Karadan Sultan ve sahilden de Mübârizeddin Er-Tokuş sefer edeceklerdi. Bu arada da Antalya Prensi Bohemond'un oğlunun, Ermeniler tarafından esir alınması üzerine, bir yanda Selçuklu ve Antalya Prensi ile, diğer yanda Ermeni ve Kıbrıs Haçlıları arasında kurulan ittifaklarla mücâdele başladı. Yapılan mücâdelelerde Türk deniz tarihi adına Güney sahillerinde Mübârizeddin Er-Tokuş'dan korkan haçlılar gemilerine binerek sahilleri terk ile Kıbrıs'a kaçmışlardır. Mübârizeddin Er-Tokuş ısrarla Kıbrıs'a sefere çıkmak istemesine rağmen, Sultan'ın, donanma kurulması ve teçhizatın yeterliliği konusundaki tereddüdü, haçlıların o devirlerde bu sahada hafife alınmamaları gereğini görmüş olması, bu seferin yapılmasını engellemiştir. Bu

¹⁰³ Şemseddin Samî, *Kamus-i Türki*, 1452 – 1453; Gemi kirası, gemi ve vapura eşya ve yolcu için verilen ücret.

¹⁰⁴ İbn Batuta, *İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1986, 3 –5; W. Heyd, *Yakın – Doğu Ticaret Tarihi*, çeviren: Enver Ziya Karal, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1975, 611, “... bu günde Alaiye adı verilen limana, Ortaçağda Batılılar Candelora adını verirlerdi: Gerçek bir Türk ticaret şehri idi, buraya Mısır'dan, İskenderiye'den ve Suriye'den birçok tüccar gelirdi...”. İbn Bibi, age, I, 259 – 262, “ ayı ve güneşi yanına alan ordu zafer ve fethin yolunda akın akın ilerlemeye başlarken Sultan, düşmanın işini bitirmek için dünyayı avlayan ordularının üç gruba ayrılmasını buyurdu. Buna göre bir grup çevik kaplanlar gibi sarp kayalara zıplayıp geçerek, bir grup timsahlar gibi deniz tarafından savaşa girecek, bir grup da hızlı dalgalar gibi gemilerle kale üzerine yürüyeceklerdi...”; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 335 – 336; Sinemoğlu, age, 4. S. Erinç – T.Yücel, age, 61.

gelişmelerin ardından Türkler Magfa, Aydos, Andusonc, Silifke, Anamur ve Çinçin başta olmak üzere kırka yakın kaleyi fethetmişlerdir¹⁰⁵.

Görülüyor ki Selçuklu Sultanları, devlet adına izledikleri politikalarındaki ciddiyetleri ile Türkler'in Akdeniz tarihindeki geleceğe yönelik gelişmelere temel olabilecek çabalar içinde bulunmuşlardır.

1223 tarihine gelindiğinde ise Anadolu Selçukluları'nı, kuzey bölgelerine yönelten gelişmeler oluşmaya başlamıştır. Birincisi Harezşah'ların Trabzon Rumları'nı Selçuklular'a karşı kıskırtması ve diğeri de Moğollar'ın Türkistan'dan Güney Rusya'ya kadar uzanan (Türkistan, Azerbaycan, Kafkasya, Kıpçak,...) ülkeleri istila etmeleri ve Kırım kıyısındaki Suğdak limanını işgal etmeleridir. Moğollar, Suğdak'ı işgal etmeleri yanında Kıpçakları da yok etmeye başlamışlardır¹⁰⁶.

Bu dönemde Suğdak büyük bir ticaret merkezi durumundaydı. Zengin şehrin tacirleri, sanatkarları, varlıklı kişileri huzursuzluk içersine girerek mallarını gemilere yükleyerek Anadolu kıyılarına, Selçuklulara sığınmışlardır. Bu gelişmeler sırasında da bir çok değerli, zengin mallar taşıyan gemiler batmış, kurtulanlar da durumlarını şikayetler halinde Sultana bildirmişlerdi. Ayrıca bu arada Bulgar, Kıpçak, Rus diyarına giden tüccarların mallarının Karadeniz de soyulduğu haberleri de gelmiştir¹⁰⁷.

Sultan Alaeddin Keykubat, Moğolların Suğdak'ı işgal etmeleri yanında, Selçuklular'a bağlı olan Rumlar'ın da, bu limana yerleşme ve yağmalama çabası içerisinde olduklarını haber alarak, bu memlekete deniz aşırı sefer yapmaya karar verdi. Bu sefer için nâmı, ilmî yeteneği çok iyi olan Kastamonu'lu Hüsameddin Çoban'ı Sinop'taki ordunun başına vererek Kırım'a gönderdi¹⁰⁸. Burada önemli bir ayrıntıyı belirtmek gerekir ki; Türkler için ilk deniz aşırı seferin gerçekleştiği bu olay, henüz on yıl önce alınmış olan Sinop'ta kurulan deniz gücü ile olmuştur. Bu da denizcilik sahasında gösterilen gayretlerin bir neticesidir.

¹⁰⁵ İbn Bibi, age, I, 263 – 267; Neşri, age, I, 37; Turan, **Selçuklular Zamanında**, 335 – 336; Cahen, **Osmanlılardan**, 133; Baykara, age, 115 – 116; Sinemoğlu, age, 4; Turan, **Selçuklular ve İslamiyet**, 136-137. Piri Reis, **Kitab-ı Bahriyye**, Hazırlayan; Yavuz Senemoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, 1973, II, 272, “ ..... kulelerin dibinde, kible tarafında baştan ve kıçtan palamalar vererek yatılır. Küçük gemilere iyi yataktır. Gemilerin önünde kargir (kagir) olarak yapılmış beş tersane vardır.” İfadeleriyle buradaki tersanelerin varlığını gösterir. Selçukluların Akdeniz kıyısında ele geçirdikleri önemli bazı liman kentlerinden bazılarıdır ki Osmanlı dönemine kadar önemlerini korumuşlardır” ; Ayrıca bakınız.; Sinemoğlu, age, 18 – 20; Turan, **Selçuklular Zamanında**, 342 – 345; Yine Osman Turan'ın Selçuklular Zamanı Türkiye adlı eserinde s. 339 ve 27 nolu dipnotunda; Arap kaynakları Türk donanma (ustül) ve tersane (dâr us- sînâ'a) 'lerinin buralarda bulunduğunu (Sinop, Antalya, Alanya) İbn Sa'îd el-Magrîbî bu limanlarda Konya Sultanına aid donanma ve tersanelerin bulunduğunu yazar Kitâb Bast al-Arz.

¹⁰⁶ Turan, **Türkiye – İtalya**, I, 101 102.

¹⁰⁷ İbn Bibi, age, I, 346 – 354; Turan, **Selçuklular Zamanında**, 358; Cahen, **Osmanlılardan**, 134.

¹⁰⁸ İbn Bibi, age, I, 316 – 319; Turan, **Selçuklular Zamanında**, 358.

Gerekli hazırlıkları tamamlayan Hüsameddin Çoban, askerleri ve daha önce Selçuklulara kaçıp sığınan tüccarları da yanına alarak Karadeniz'e açılmış ve Türk ordusu Suğdak'a girerek şehri ele geçirmiştir. Türk ordusu şehri almadan önce burada bulunan mahalli idareciler meraklanarak bu seferin sebebini öğrenmek istemişlerdir¹⁰⁹. Hüsameddin Çoban ise, Rus Knezliği, Kıpçak Hanı ve Bulgarlar'a elçiler göndererek itaat etmelerini istedi. Fakat “ Onlar bu haberi alınca bütün aşiretlerini ve kabilelerini yola çıkardılar. Bir hafta içinde Rus ve Kıpçak askerlerinden on bin yiğit süvari” toplamışlardır. Suğdaklılar böylece Hüsameddin Çoban'ın teklifini reddetmiş gibi gözünseler de, daha sonra bir elçi göndererek şu teklifte bulunmuşlardır: “Bizim siz Melikü'l- Ümerâ'dan beklentimiz geri dönmenizdir. O zaman biz hizmette yaptığımız kusurun karşılığını imkanımız ölçüsünde öderiz. Kulluk rüsûmumuzu yeniler, onu galiz yeminler ve sağlam anlaşmalarla pekiştiririz. Halihazırda buraya kadar zahmet çekmiş olan bu ordunun nal baha'sı olarak elli bin dinar öderiz.” Hüsameddin Çoban bu teklifi; Tac ve Taht sahibinin fermanıyla buraya kadar getirdiği, orduyu altın karşılığında satmak için getirmediğini ifade ederek elçiyi geri gönderdi¹¹⁰. Böylece o, anlaşmaya yanaşmayacağını ve savaşın kaçınılmaz olduğunu belirtmek istemiştir.

Hüsameddin Çoban Suğdak'ta karaya çıktıktan bir gün sonra savaş başlamış ve iki gün sürmüştür. Rus Meliki ve ordusu mağlup olarak savaştan çekilmiş ve Hüsameddin Çoban'dan barış talebinde bulunmuştur. Yapılan anlaşmaya göre de ruslar yıllık harac ve bâc ödemeyi kabul etmişlerdir¹¹¹.

Fakat Kıpçak ordusuyla savaş bir süre daha devam etmiştir. Önceleri çokça cesaretli olan Kıpçak orduları kanlı savaşların ardından eriyip yok olmaya başlamışlardır. Nihayet daha fazla direnemeyeceklerini anlayan Suğdaklılar, şehir temsilcilerini göndererek af dilemeye gelmişlerdir. Emir Hüsameddin Çoban güvendiği adamlarından birini Sultan Alaeddin Keykubat'a göndererek onun rızası ile barış yapılmasını kabul etmiştir. Bundan sonra Sultan Keykubad, memnuniyetini belirterek komutanına ve serdarlarına hil'atler göndererek Suğdaklıları affetmiştir. Bu

¹⁰⁹ İbn Bibi, age, I, 318 – 319.

¹¹⁰ İbn Bibi, age, I, 318 – 319, 325, “ ....., yumuşak ve sert davranışlarla gemiye bindirip Melikü'l- ümera Emir Hüsameddin Çoban'ı karşılamaya gönderirken ona, biz cihan padişahımızın kullarıyız, onun büyük bir orduyu bu sahile göndermesinin sebebini bilmiyoruz. Eğer bâc'ı ve geçiş resmini (resm-i bâc ve ubur) ödemekte ihmal davrandıysak...”; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 358.

¹¹¹ İbn Bibi, age, I, 326 – 327, 330 – 335.

şekilde Suğdak Selçuklular'a bağlı bir emirlik olmuştur¹¹². Ayrıca ilk deniz aşırı seferde başarıyla tamamlanmıştır.

Büyük zaferin kazanılmasında Hüsameddin Çoban'ın yetenekli bir komutan olması yanında, Sinop'ta bulunan Selçuklu donanmasının Karadeniz'de etkin bir durumda olduğu görülmektedir¹¹³.

Suğdak seferi ile ilgili olarak bir konuya daha temas etmek yerinde olacaktır. O da, Trabzon Rumları'nın, gerek Moğol istilası sonucu Suğdak'tan kaçıp Anadolu'nun Karadeniz sahiline sığınmak isteyen tüccarları ve onlara ait gemileri ele geçirmeye çalışmaları, gerekse Hüsameddin Çoban'ın Kastamonu'daki Türk askeri güçlerinin ve donanmasının bölgeden ayrılmasını fırsat bilip Karadeniz sahiline hakim durmak için harekete geçmek istemeleri, bunun karşısında yine Selçuklu Sultanına bağlı Reis Hayton isimli Rum'un, kuvvetleri ile Sinop ve civarını kapatmak için Trabzon Rumları ile deniz savaşına girmesidir. Bu hadise 1227'de Trabzon Rumları'nın Suğdak'ı yağmalayıp ganimetlerle yüklü gemileriyle dönmeye çalıştıkları zamana rastlar. Bu savaşta Trabzon Rum İmparatoru Andronikos'un gemileri ve donanma komutanlarını da esir alarak Reis Hayton'un, Hüsameddin Çoban'ın Suğdak'a yapılan seferine dolaylı yoldan hizmet etmesidir¹¹⁴.

Türk – Rum mücadelesinin yayıldığı Sinop, Samsun ve Ünye sahil beldeleri Selçuklular tarafından geri alınmıştır. Fakat Erzincan'dan ve denizden sıkı bir muhasara altına alınan Trabzon uzun bir müddet baskı altında tutulmuş, şiddetli fırtınalar ve yağmur Türklerin muvaffak olmasını engellemiştir. 1230'da Anadolu Selçuklularının Harzemşahlara karşı kazandıkları Yassı – Çimen savaşından sonra eski şartlarla 1243 yılına kadar rumlar Selçuklu tâbiyetinde kalmışlardır¹¹⁵.

Anadolu Selçuklularını Alaeddin Keykubad döneminde en parlak devrini yaşamıştır. Özellikle ticari faaliyetlerin geliştirilmesi için yapılan çalışmalar ve yenilikler, kuzey – güney sahillerinde yapılan fetihler, gayretlerin gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalardır. Özellikle Kıbrıslılar, Venedikliler, Marsilyalılar, Pizalılar ve

¹¹² İbn Bibi, age, I, 336 – 345, “ her yıl buyurduğunuz miktarda haraç ödeyelim. Bize yükleyeceğiniz bac'ı verelim, bu diyarda alınan veya kaybolan tüccar mallarını araştırıp bulalım ve onları sahiplerine iade edelim. Askerlerin emirlerinden, huzurun büyüklerinden bu ülkenin emirliğine veya zeamete tayin edeceğimiz kimseye can'ı gönülden hizmet edelim.” 341; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 358, “Kıpçak Hanı ve Rus Meliki, rus halkından 10000 kişilik bir ordu hazırladılar ise de Selçuklu ordusu karşısında 5000 dinar na'l-bahâ ücret ve hediyeler vermek suretiyle tabiyeti kabul etmek mecburiyetinde kaldılar. Bunu öğrenen Rus hükümdarı da savaşmaya cesaret edemeyerek Emir Çoban'a kıymetli hediyeler göndererek aman diledi.”; Cahen, *Osmanlılardan*, 134.

¹¹³ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 358 – 359; Cahen, *Osmanlılardan*, 134.

¹¹⁴ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 361 – 362.

¹¹⁵ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 528; Ülkütaşır, agm, 818.

Cenevizlilerle yapılan ticari münasebetler ve anlaşmalar Antalya ve Alanya limanlarının önemini, daha doğrusu Akdeniz'e sahili bulunan Anadolu'nun liman kentlerinin tümünün büyük bir öneme sahip bulduklarını gösterdi ki, kuzey – güney – doğu – batı arasında Anadolu'nun transit ticaret merkezi olduğunu ortaya koyuyordu.

1240'lara gelindiğinde Baba İshak ayaklanmasının çıkması ve Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in bu ayaklanmayı bastırmakta ne kadar zorlandığını tarihler göstermektedir. Moğol tehlikesinin kendisini iyice gösterdi ve 1243 Köseadağ savaşı mağlubiyeti ile Selçuklular Moğol hakimiyeti altına girdiler. Artık Anadolu'da düzen ve asayişten söz edilemez olmuştu. Bu gelişmeler Selçuklular'ın denizlerden çekilmelerine sebep oldu. II. İzzeddin Keykavus ile kardeşi IV. Kılıç Arslan arasında çıkan mücadele döneminde ise, Rum İmparatoru I. Manuel 1261'de Sinop'u zaptetti.

Türklerin önemli ticari limanı ve donanma üssü olan Sinop'un kurtarılması için, IV. Kılıç Arslan ve Muînüddîn Pervane'nin Moğol Hanı Abaka Han'dan izin ve yardım almalarıyla, girişilen mücadeleyle Danişmendli, Niksar, Sinop askerlerinin yardımıyla karadan ve denizden 1000 seçme denizci baskıyla kale 1262'de ele geçirmiştir¹¹⁶.

Selçuklu devletinin bu zayıf devrinde Karadeniz sahillerinde yine Türkmenlerin müdafaaları görülüyordu ve devamlı sahillerde ilerliyorlardı. 1261 – 1266 da Rumların tekrar Sinop'a hücum etmiş olmaları ve bu mıntıkada harekette olan Taybuğa ile Çepni Türkmenlerinin onları perişan etmeleri ile bu durum son buldu¹¹⁷.

1277 yılından itibaren Moğol egemenliğinin artması Anadolu'da Selçuklular'a ait siyasi nizamı silmeye başlamıştı. Uç bölgelerde Türkmen Beyleri'nin zuhur etmesi ve istiklallerinin artmaya başlamasıyla, Anadolu Selçukluları döneminde dirilmeye çalışan Türk Denizciliği, yerini artık Türkmen Beylikleri tarafından bu sahillerdeki mücadelesine bırakacaktır.

Fakat tarihlerin belirttiğine göre 1307 senesinde Ege denizinde bulunan Meis adası, Selçuklu hanedanından Konya'da oturan III. Alaeddin Şah tarafından zapt edildi. Eski adı Likya ve Pamfilya olup sonradan Teke adı verilen yere, adanın pek yakın olması nedeniyle III. Alaeddin fetihinde pek güçlük görmemiştir¹¹⁸.

¹¹⁶ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 529.

¹¹⁷ Habibzade Rodoslu Ahmet Kemal, *Ispora Adaları ve Tarihçesi*, Naşiri: Arif Hikmet, Çeviren: Cemalettin Taşkıran, Genel Kurmay Yayınları, Ankara 1996, 4.

¹¹⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında*, 470.

II. BÖLÜM

BEYLİKLER DÖNEMİ ANADOLU TÜRK DENİZCİLİĞİ

Bu bölümde Anadolu Selçuklu Devletinden sonra ortaya çıkan bütün beylikleri değil, sadece coğrafi konumları itibariyle denizcilik faaliyetlerinde bulunan beylikler ele alınacaktır.

1250 – 1300 tarihleri arasında ağır Moğol baskısı altında kalan Türk toplulukları için, batı daha güvenliydi. Bu yüzden, Selçuklular'a bağlı Türkmen aşiretleri Batı Anadolu coğrafyasını yerleşme alanı olarak seçmişlerdir. Ayrıca bu bölgelerin yerleşim alanı olarak seçilmesinin sebebi, sadece Moğol baskısından kurtulmak amacı ile değildir. Zira Batı Anadolu, ılıman iklimi, verimli toprakları ve en önemli ticaret yolları üzerinde oluşu, fetihlere açılan kapı olması bakımından Türkmen aşiretleri için çok önemlidir. Moğol baskısından kurtulmak için Batı'ya gelen Türkler, biraz önce bahsettiğimiz Batı Anadolu'daki imkanları kullanarak Bizans sınırlarında önemli bir güç olmaya başlamışlardır.

1300 tarihi, Türkler'in Batı Anadolu'ya yerleşmelerine sebep olan itici şartlardan dolayı, bu bölgede yeni bir siyasi oluşumun gerçekleşmesi bakımından önemli bir tarihtir.

AYDINOĞLU BEYLİĞİ DÖNEMİ (1305 – 1426)

XIV. yüzyılın başlarında, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılma sürecinde batıya doğru gelişen Türkmen göçleri neticesinde, bu bölgede kurulan Anadolu beyliklerinden birisidir¹¹⁹.

Bu beyliğin kurulduğu bölge Büyük Menderes ırmağından itibaren eski Lidya ve İyonya bölgesidir. Beyliğin kuruluşundan itibaren, tarihteki gelişmesine bakıldığında

¹¹⁹ Enveri, *Düsturnamei Enveri*, Neşri; Mükremin Halil Yınanç, *Türk Tarih Encümeni Külliyyatı Yayınları*, İstanbul 1929, 18 – 20; Himmet Akın, *Aydın Oğullarından Hakkında Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları no: 60, İstanbul 1946, 4 – 5; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, 4. Baskı, XI – XII; Zachariadou, "Holy War", 213.

Türk Denizciliği'nin gelişimine çok büyük faydalar sağladığı görülür. Bulunduğu devrin şartlarına ve gelişimine yönelik olarak aktif bir yapı içerisinde bulunmuştur. Bu nedenle beyliğin tanınması ve menşei meselesi konusunda çeşitli açıklamalar yapıldığı gibi, kimlikleri hakkında bazı değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ancak, özellikle, Himmət Akın'ın bu konudaki açıklamaları; Mehmed Bey'in babasının veya atalarından birisinin adı mı, bir cemaatten isim mi, yada göçebe hayatı yaşayan bir çok kavimlerde olduğu gibi bu kavim (aile) etrafında toplanılıp bu adı almış olabileceği mi şeklindedir. Aydın ili'nin ilk fatihi olan Aydın oğlu Mehmed Bey'in, burada bu isimle beyliğini kurduğu eldeki kaynak, kayıt, kitabe ve belgelerin ışığında ortaya konmuştur. Bu görüşler ışığında, daha önceki araştırma ve tetkikler çerçevesinde beyliğin adını almasında Aydın isimli bir kimseye bağlanması doğru olarak kabul görmüştür¹²⁰.

Beyliğin kuruluş ve tarih sahnesine çıkışı ile ilgili olarak, Aydın oğlu Mehmed Bey ilk zamanlarında Germiyan ordusuna bağlı Subaşı rütbesinde bir ordu komutanı idi. Mehmed Bey, diğer Türk beyliklerinin yaptığı gibi, Bizans'ın taht ve tac meşguliyetinden yararlanarak genişleme ve fetih hareketlerinde bulunmak üzere fırsat arayışına girmiştir. Mehmed Bey, Germiyan Beyi I. Yakup Bey'in emriyle (1305) Ege Denizine doğru hudutlarını genişletmek göreviyle gazaya gönderilmiştir. O, Yakup Bey'in otoritesi altında, ele geçirdiği yerleri idaresinde toplayarak, kendi hakimiyet sahasını oluşturmaya çalışmıştır. Beyliğin hakimiyetinde olan Ayasuluğ (Efes), Tire, Sultan Hisarı, Bodemya, Kelas, Urla ve Gavur İzmir'i gibi bölgeler batılı devletlerin ticari anlamda en çok iş gördükleri liman şehirleriydi¹²¹. Bu nedenle önemleri büyüktü.

Aydın oğlu Mehmed Bey ve kardeşleri Germiyan oğlu hizmetinde iken, daha sonra Menteşe Bey'in damadı olan Sasa Bey'in kuvvetlerine katılmışlardır. Hatta

¹²⁰ Enveri, age, 14 – 15; Akın, age, 10 – 14; Heyd, age, 597, "Aydın adını taşıyan soyun kurucusu Aydın Bey, Menderes'e pek yakın bir yerde bulunan (Tralles) Aydın'ı kendine başkent yaptı."; Ahmed Tevhid, *Saruhan ve Aydın Oğullarından*, Tarihi Osmanlı Encümeni Mecmuası cüz: X, İstanbul 1911, 14, "Rum Selçuki Devletinin inkırazı ile Anadolu da teşekkül eden Tevâif-i Mülük'den biride Aydın Oğullarındandır. Bu hükümetin müvesssi olan Aydın Bey'in babası Mehmed Bey Rum Selçuki Devletinin emirlerindedir." 619; Dukas, *Bizans Tarihi*, Çeviren; V. L. Mirmiroğlu, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1956, "Türk olan Aydın Bey'in, Ömer adında bir Oğlu vardır. Bu zat, İzmir ve civarında bulunan yerlerin hükümdarı idi. Bu sıfatı babası Aydın Bey'e halef olmasından dolayı aldı." Heyd, age, 597, "... İmparator eski Andronik, Tralles kalelerini onarttı: Yararsız bir girişim. Şehir inşa edilir edilmez, müstahkem mevki, Menteşe Beyi Salpakis tarafından zaptedilip yıkıldı, yıkıntular üzerine bir Türk şehri olan Aydın yükseldi ve bu şehir bu adı taşıyan yeni bir Türkmen Beyliğinin başkenti oldu: Menteşe Beyliğinden bağımsız olan bu beylik aşağı yukarı eski İonia topraklarını içine alıyordu."

¹²¹ Enveri, age, 21; Neşri, age, II, 49 – 51; Turan, *Türkiye – İtalya*, I, 158; Akın, age, 20 – 21; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 104; Tevhid, agm, X, 620, "Aydın Beyi de pederi gibi emirü'l sevahil oldu. Moğolların zaliminden bizzat olan Türk asayişini cumala takriben 699 yahud 700 sen-i hicriyesinde iglan-ı istiklal eyledi. Adil ve nisvetli memleketini memur etti." diyerek 33 tane yerleşim yerinin ismini sıralayarak hakim olduğu yerleri belirtmiştir."; Paul Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğusu*,

Karasi, Saruhan, Menteşe ve Aydın Beylikleri bazen müşterek hareket ederek, birbirlerine destek olmuşlar, düzenli, teşkilatlı fütûhât amacına yönelik girişimlerde bulunmuşlardır. Yine beraber girişilen yeni bir gaza sonrası, Sasa ve Mehmed Bey'in sebebi tam olarak bilinemeyen bir anlaşmazlığa düştükleri görülmüştür. Bu daha sonra savaşa dönüşerek Sasa Bey'in vefatıyla neticelenmiştir. Mehmed Bey, kardeşi ile beraber Sasa'ya karşı giriştikleri mücadele sonrası, ona ait olan Birgi'ye de ele geçirmişlerdir. Aydın oğlu Mehmed Bey bu zafer sonrası Aydın iline tamamen hakim olduğu tarihi kayıtlarla belirlenmiştir¹²². (1307 – 1308)

Bu şekilde yavaş yavaş istikrar ve gücü elinde toplamaya başlayan Beyliğin şimdiki hedefi, belirlenen yeni fetih sahalarıyla, ekonomik menfaatlere dayanan Ege Denizi ve Batı Anadolu kıyıları olmuştur. Böylece o devrin, bu bölgedeki en büyük hakim gücü olan Venedik ve Ceneviz Devletleri ile münasebete girmeye başlamışlardı.

Önceki girişimleri doğrultusunda yavaş yavaş tecrübe kazanan Türkler denizlere açılarak gerek gazaya, gerekse ekonomik amaca yönelik girişimlerde bulunmaya başlamışlardı. 1300 tarihinden sonra Anadolu kıyılarında tekrar hakimiyet tesis etmeye başlayan Türkler'in doğal olarak en çok muhatapları batılı hristiyanlardı. Bu süreçte yeni gelişmeler ve mücadeleler de başlamış oluyordu.

Bu tarihlerde başlayan mücadelelerden birisi de; Suriye'den kovulduktan sonra 1310 senesinde Rodos adasını Türkler'in ve Rumlar'ın elinden alan Hospital Şövalyeleri ile yapılan mücadeledir. Bu Şövalyeler, Rodos ve çevresinde bulunan Nisari, Leros, Episcopie, Calchi, Simia ve Kos adalarını alarak Anadolu'ya iyice yaklaşmışlardı. Bu tehlikeyi fark ettiğinde Mehmed Bey, Sasa Bey ile mücadelesinden hemen sonra Rodos'a çıkartma yaparak hem adayı almış hem de Hospital Şövalyelerinin Anadolu'ya girmelerine engel olmuştur¹²³. Bu da Ege Denizinde yeni bir gücün varlığının ilk göstergesi olmuştur.

Mehmed Bey, 1310 senesinde Rodos Şövalyeleri'ne karşı girişilen mücadelede Ayasuluğ'da mevcut olan donanması ve kardeşi Osman Bey'in yardımları sayesinde başarılı olmuştur. Fakat bu mücadelede kıyılardaki hakimiyetin sağlanmasında,

---

Çeviren : Fahriye Ank, Şirketi Mürettibiye Basımevi, İstanbul 1947, 47; Hayati Tezel, **Anadolu Türkler'inin Deniz Tarihi**, Deniz Basımevi, İstanbul 1973, I, 21.

¹²² Enveri, age, 21 – 22, “ Sasa Bey'in, Mehmed Bey ile olan mücadelesinde Frenklerden yardım aldığı bilgisi dikkati çekmektedir. ”; Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, 104; Turan, **Türkiye – İtalya**, I, 158; Akın, age, 22 – 25.

¹²³ Enveri, age, 22; Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, 104; Akın, age, 23.

denizcilik tecrübesi daha iyi olan Menteşe Beyliği'nin de yardımları olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir¹²⁴.

1312 tarihinde, Türkler Akdeniz'de tekrar harekete geçerek Kıbrıs Kralı, Haçlı Şövalyeleri, Ceneviz, Venedik ve Katalanlarla mücadeleye başlamışlardır. Bu da göstermektedir, ki hristiyan dünyasının ve Türkler'in yeni mücadele ortamı farklı bir sahaya, yani denizlere kaymıştı. Bu mücadelelerden bir diğeri de, yine bu tarihte 23 gemiden oluşan Türk donanmasının Rodos önlerine gelmesiyle başlamıştır. Rodos Şövalyeleri'nin başı olan Foulques de Villaret, Rodos donanmasıyla harekete geçerek, Türkleri Amorgo adasına kadar takip etmiştir. Türkler adaya çıktıktan sonra, Şövalyeler, Türkler'in önce gemilerini yaktılar, sonra adaya çıkarak yaklaşık 800 kadar Türk'ü bir tepede sıkıştırıp büyük bir kıyım yaptılar. Bu mücadelede 57 şövalye ve 300 piyade kaybetmelerine rağmen, galip gelen hristiyanlar, Türkler'in tamamına yakını öldürdüler¹²⁵.

1318 tarihine gelindiğinde ise Türkler ile Rodos donanması arasında bir savaş daha yapıldı. Çünkü Mehmed Bey Sakız üzerine sefer gerçekleştirmişti. Sakız İdari Başkanı Martino Zaccaria'nın filosu ve ona katılan Albert de Schwarzburg kumandasındaki (Rodos büyük precepteurü) filo (Sakız – Rodos donanması) bu savaştan galip gelerek, Aydınogullarını mağlup etmişlerdir. Bu olay, beylik için ilk büyük deniz savaşı sayılabilir. Bunun ardından da hristiyan dünyasının dini lideri olan ve siyasi sahada da etkisi ve müdahalesiyle her zaman karşılaşılan Papa, bu zaferin mükafatı olarak Türkler ve Hospital Şövalyeleri arasında uzun süren mücadeleye sahne olan Kos adasını bu iki komutana hibe etmiştir¹²⁶.

1319 tarihinde, tekrar Türkler üzerine sefere hazırlanan Schwarzburg, 24 gemiyle yola çıkarak, Bizans İmparatoru adına Sakız'ı idare eden Martin Zacharia ile birleşerek 14 gemi daha almıştır. Aynı tarihlerde Ayasuluğ'da 58 gemi ve 2600 savaşçısı ile Türkler'in Sakız'a gelmekte olduğunu öğrenince, onları karşılamış, iki taraf arasında

¹²⁴ Enveri, age, 22; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 104; Tezel, age, I, 21 - 22, "Mehmet Bey'in kardeşi Osman Bey Selçuk Limanında kurulmakta olan Üssübahrinin komutanı idi. Şövalyelerin Rodosa çekilmelerinden sonra 30 gemiden kurulu filosu ile denize açıldı, fakat ilk hamlede en yakın tehlikeyi bertaraf etmek lazım geldiği için Sakıza hücum etti. Bu adayı ellerine geçirmiş olan Venediklilerle birkaç yüz Katalan, Selçuk taarruzundan Sen Janlılara katılarak bundan böyle nasıl bir vaziyet alacaklarını göstermişlerdi. Osman Bey düşmanın mukavemetini pek çabuk kırdı, adayı baştan başa işgal etti. Venedik ve Katalan kuvvetlerinin artığı bir gemi ile Eğriboza giderken fırtınaya tutuldu ve İşkiroz Adası önünde geminin batması ile hepsi boğuldu." Yazar bu olaydan sonra 1310 yılı Rodos seferinden bahseder.

¹²⁶ Enveri, age, 24; Tezel, age, I, 19, burada yazar Hristiyan kuvvetlerinin 57 Şövalya ile 300 piyade askerinin öldürüldüğünü sonrada gemilerine kaçtıklarını yazmaktadır.

¹²⁵ Enveri, age, 24; Tezel, age, I, 19, burada yazar Hristiyan kuvvetlerinin 57 Şövalya ile 300 piyade askerinin öldürüldüğünü sonrada gemilerine kaçtıklarını yazmaktadır.

¹²⁶ Enveri, age, 24; Turan, *Türkiye – İtalya*, I, 160. S. Erinc – T. Yücel, age, 84.

şiddetli mücadele sonunda, denizde boğulanlar ve ölenler ile Türkler'in kaybı yaklaşık olarak 1500'ü bulmuştur. Ancak 400 kadar Türk, 6 gemi ile geceleyin bir yolunu bulup kaçarak kurtulmuşlardır¹²⁷. Bu şekildeki küçük ama sık sayılabilecek Türk akınlarının olması bir bakıma Ege Denizi'ndeki siyasi ortamın istikrarsızlığı olarak düşünülebilir. Ayrıca daha önce IV. Haçlı Seferi'nin Bizans ve Konstantinapolis üzerine yapılmış olması da bölgenin istikrarsızlığa düşmesinde bir sebep olarak düşünülebilir.

Bahsettiğimiz bu seferleri ardından, 1320 – 1321 tarihlerinde, kaynaklarda bahsedildiği kadarıyla, Aydınoğlu Umur Bey, Saruhanoğlu İlyas ve Orhan Beyler ile Menteşeoğlu Şücaettin Orhan Bey'in, müttefik olarak iştirak ettikleri ve Ege Denizi'nde yaptıkları seferlerden bahsedilmektedir. Yine bu tarihlerde Aydınoğulları'na ait olduğu sanılan, Türk denizcilerinin, Akka'yı yağma ve tahrip etmelerinden sonra diğer adalara da korku saldıkları görülmüştür¹²⁸. Görüldüğü gibi bu mücadelelerde daha aktif görülen Aydınoğulları Beyliği, Umur Bey döneminde daha da hızlanarak hristiyan dünyası için büyük tehlike olarak adından söz ettirecektir.

Türk Devlet geleneğinde, devlet idaresi üzerinde, hanedan üyelerinin ortak hak iddiası vardır. Bu görüş çerçevesinde idarî manada toprakların idaresinin, hanedan üyeleri arasında pay edilmesi usulü Aydınoğulları'nda da görülmektedir. Mehmed Bey'in en küçük oğlu hariç, diğer dört oğlu arasında bu taksimatı yapmış, ikinci oğlu Umur Bey'e de İzmir'i vermiştir. Daha önce de yukarı İzmir'i alan Mehmed Bey, Umur Bey'i 18 yaşına geldiği zaman maiyetinde bulunan Dünder, İlyas, Pişrev Bey ve oğlu Yusuf Bey, Ehat Subaşı ve Hoca Selman'ı, Frenklerin elinde bulunan İzmir sahil kalesini almak için harekete geçirmiştir. İki buçuk yıl süren mücadeleden sonra Frenkler ve Frenk Beyi Mese Martin kaleyi Umur Bey'e teslim ederek Sakız'a çekilmişlerdir (1328). Bu hadise Umur Bey'in kendi komutanlığında yaptığı ilk gazası olarak tarihe geçmiştir¹²⁹.

İzmir'in fethinden sonra yeni bir donanma yaptırarak hazırlıklarını tamamlayan Umur Bey, ilk deniz seferine çıktığı 1328 – 1329 tarihlerinden sonra, yeni seferini Bizans İmparatorluğu'na ait olan Bozcaada'ya yapmıştır. Kardeşi İbrahim Bey'in de katıldığı beş gemiden oluşan toplam sekiz parçalık filo Bizans donanmasını mağlup ederek, yeni bir başarı elde etmiştir. Adanın sahibi de İstanbul'a kaçmaya mecbur edilmiştir¹³⁰. Bu tarihlerde, Umur Bey, Saruhanoğlu Orhan Beyi de yanına alarak,

¹²⁷ Enveri, age, 24; Akın, age, 31.

¹²⁸ Enveri, age, 25; Turan, **Türkiye – İtalya**, I, 160.

¹²⁹ Enveri, age, 22 - 23; Akın, age, 32; Tezel, age, I, 23.

¹³⁰ Enveri, age, 25; Akın, age, 33; İ. Kayabalı – C. Arslanoğlu, agm, 117, 756.

Bizans'a ait olan Gelibolu şehrini kuşatmış ve Lazgöl Hisarını yağmalayarak geri dönmüştür¹³¹.

Türkler'in günden güne güçlenerek Akdeniz ve Ege de korsanlık yapmaya başlamaları, batılı devletleri bu bölgelerde şiddetle ve acilen tedbir almaya zorlamıştır. Bu da yeni mücadelelerin başlaması anlamına gelmektedir. Bir çok kez Eğriboz adasının merkezi Neğrebon ve Atina'ya seferler yapan Türkleri durdurmak için, Venedik Cumhuriyeti ve Cezayir Bahrisefit Senyörleri'nden oluşturulan batılı ittifak girişimleri çeşitli sebeplerle başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu ittifakın oluşturulması ve çeşitli tedbirlerin alınmasındaki önemli sebep, Aydınogulları'ndan Ayasuluğ Emiri Hızır Bey'in korsanlık faaliyetlerinde bulunduğu yönündedir¹³².

Fakat bu bölgelerin Bizans idaresine rastlayan dönemlerinde de, korsanlık ve yağmacılık, Yunan, Frank ve diğer milletlere ait denizcilerde de görülmektedir. Denizlerde hakimiyeti devam ettirebilmenin yolu, bu gücün devamı ve şiddetinin hissettirilmesi ile orantılı olabileceği gibi, hayatta kalabilmenin gereği olarak da görülmelidir. Bu tarz davranışların ve düşüncelerin, tarihin her döneminde görüldüğü bir gerçektir¹³³.

Gücünü ve varlığının hala etkili olduğunu göstermek, en azından bu değerlerini koruyabilmek için 1329 yılında harekete geçen Bizans İmparator III. Andronik Paleolog bir donanma hazırlayarak, hem daha önce elinden alınan Bozcaada'nın öcünü almak, hem de Sakız'da onun metbûluğunu tanımayan Mese Martin'i cezalandırmak için harekete geçmiştir. Fakat bu bölgeye gelmekten çekinen İmparator, önce Sakız adası valiliğine güvendiği komutanlarından Presto'yu getirerek gelişmeleri görmek istemiştir. Ayrıca İmparator III. Andronik, Osmanogulları'ndan Orhan Bey'in başarılı fetihlerde bulunarak kendi imparatorluğunun tehlikeye girmesinden çekindiği için, Orhan Bey'e karşılık, yine Türk Beyleri Saruhan ve Aydınogulları Beyliği ile anlaşarak kendisine müttefik bulmuştur. Böylece Sakız adasına gerçekleştirdiği seferini başarıyla

¹³¹ Turan, *Türkiye – İtalya*, I, 161.

¹³² Enveri, age, 26; Heyd, age, 600, "Ania limanı Yunan ve Frank korsanlarının gerçek bir yatağı idi. Türk fetihlerinden sonra, ülkenin yeni egemenleri denizlere, yarımadanın irili ufaklı adalarını özellikle yakıp yıkarak, yağma ve talan edecek asker yüklü filolar dalaştırdılar; bu adalar, zaten filoların yolları üzerinde tek başına bulunmak bahtsızlığına uğrayan ticaret gemilerinin geçitlerini kapamağa engel olmuyordu: Tehditlerini Bizans, Mora, Beotia sahillerine, hatta Korent körfezine kadar yaymışlardı, ve Nerepont balyosu onlara vergi vermek zorunda kalmıştı. Aydın oğullarından iki erkek kardeş, Efes'te Hızır Bey ve İzmir'de Ömer Bey bu filoların en başta gelen armatörleri idiler."

¹³³ Heyd, age, 604 – 605, "Şu kesin ki, bu ticaret korsan saldırıları yüzünden sık sık kesiliyordu: Altoluogo Beyi, tıpkı İzmir Beyi gibi bu korsan saldırılarını yönetiyordu: ...". Mentеше Beyliğine bağlı idi,... yalnız, bunların Yunan adaları başına bela kesilen korsan akınlarına geniş oranda katıldıklarını belirtmekle..."

tamamlayıp dönmek üzere olan imparator III. Andronik, aynı zamanda Foça'da bulunan Ceneviz kolonisine de hakimiyetini kabul ettirerek İstanbul'a dönmüştür¹³⁴.

Bu gelişmelerin hemen ardından Umur Bey Sakız adasına sefer yapmaya karar vermiş, bu sefer için kendine ait 28 gemiye, kardeşi Hızır Bey'in Ayasuluğ'daki 22 gemisini de ekleyerek harekete geçmiştir. Ayrıca, yanında kardeşi İbrahim Bey, Ehat Subaşı, Yusuf Bey ve İlyas Bey de bulunuyordu. Sefer sırasında, Midilli Valisine ait bir gemiyi de ele geçirdi. Bu durumu haber alan vali itaat edeceğini söylemiş, çokça hediyeler göndererek bağlılığını bildirmiş, bunun karşılığında serbest bırakılmıştı. Sakız'a çıkmadan önce Çeşme'ye gelen Umur Bey, kardeşi Hızır Bey ile vedalaştı. Daha sonra başarılı bir çıkartma ile Sakız'a hücum eden Umur Bey, Vali Presto'nun on bin askerle karşılık vermesine rağmen, onu kaleye çekilmek zorunda bıraktı. Daha sonra adayı baştan başa fetheden Umur Bey bir çok ganimet ve esir alarak adadan ayrıldı¹³⁵. (1330 - 1331)

Hemen hemen her fırsatta ve her şartta gücünü toplayıp hazırlıklarını tamamlayarak sefere çıkan Umur Bey, 1332'de, kendisine ait 35 gemi ile İzmir'den hareket etmiş ve Gelibolu üzerine sefere çıkmıştır. Kendisine destek olmak için yanında bulunan Saruhan Bey'in oğlu Orhan ve Balıkesir hakimi Karasioğlu Timur Han ile beraber başarılı bir sefer gerçekleştirerek, Gelibolu yöresi Esen Tekfurunu mağlup etmiş, ayrıca, Gelibolu Limanı'nda bulunan Lazgöl adlı hisarı zaptederek, haraç ve bir çok ganimetle İzmir'e dönmüştür. Umur Bey daha sonra Birgi'ye giderek babasına arz-ı hürmetlerini sunmuştur. Çünkü; babasının daha önce Bizans ile olan anlaşmasına rağmen bu seferi gerçekleştirmiştir¹³⁶. (1333)

1333 tarihine gelindiğinde ise, Umur Bey yanına aldığı kardeşi İbrahim Bahadır Bey, Yusuf Bey, İlyas Bey, Dünder Bey, Ehat Subaşı, İbrahim Subaşı ile birlikte 250 gemiden oluşan donanmasıyla uzun süren bir Ege Denizi seferine çıkmış, önce Kayın ve Kösten (Kesten), İpsin (İpsara) ve Üsküra (Skyros) adalarına çıkarak ahalisini itaat ve haraca bağlamıştır. Umur Bey, daha sonra Üsküra adasında hristiyan denizciler tarafından yakalanarak esir tutulan üç Türk denizcisini de kurtararak buradan

¹³⁴ Enveri, age, 26 – 27; B. J. Van Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu*, Hazırlayan; M. Çevik - E. Kılıç, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1983, I, 125; Cengiz Orhonlu, " Bozcaada", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı; 83, Yıl. VII, Eylül 1969, 830 – 831; S. Erinç – T. Yücel, age, 84.

¹³⁵ Enveri, age, 27, " Bizans müverrihleri bu olayda Umur Bey'in Babasının Bizans İmparatoru ile anlaşması olmasına rağmen bu davranışını dikkate değer bulurlar. "

¹³⁶ Enveri, age, 28; Hammer, age, I, 112; Dukas, age, 15, " fakat bu olaya bizzat şahit olan Kantakuzen aktardığına göre; 1332 de Umur Bey 75 gemi ile önce Adalar denizine çıktığı, ilk Semadirek adasını talan edip sonra Trakya sahiline hareket ederek Gümlüce de İmparator Andronik'in kuvvetlerine karşı hiç

ayrılmıştır. Başarılı ve oldukça zengin ganimetlerin elde edildiği bu seferlerden sonra Umur Bey, hiç vakit kaybetmeden İskebolos (Skopelos) adası ve Kavuk Limanı'nı da yağma etmiştir¹³⁷. Umur Bey, İbrahim ve İlyas Beyleri Tuzla ve Mumduniça'ya göndermişti. Bu iki komutan, Tahta hisarına hareket ederek burada Katalan ve Frenk askerleri ile karşılaşmışlar, bu savaşta mağlup olan kaçmaya çalışan Katalan ve Frenk askerleri, Mumduniça kalesine sığınarak burada hapis kalmışlardır. Bu dönemde Bizans ve İtalya devletleri tarafından paralı asker olarak kullanılan Katalan ve Frenkler daha bir çok kez Türklerle bu şartlarda mücadele etmişlerdir.

Umur Bey bizzat bu kalenin kuşatılmasına katıldığı zaman kalenin sahibi olan Prenses, Umur Bey'in şöhretini bildiğinden teslim olmuştur. Prenses, bir çok hediye vermek şartı ile, ve hatta Umur Bey ile evlenmek için teklifte bulunarak bu durumdan kurtulmak istemiştir. Fakat Umur Bey bunu kabul etmemiştir. Buradan ayrılarak askerleri ile birlikte tekrar denize açılan Umur Bey, Eğriboz'un kuzeyinde bulunan küçük bir adaya çıkarak, burada on kadar hisar ve yüz kadar köyü yağma etmiştir. Adanın valisi Mese Pir ile savaşarak büyük başarı elde eden Umur Bey, Mese Pir'in kıymetli hediyeler vererek, bağlılığını bildirmesi ve Umur Bey adına bir de ziyafet düzenleyerek sulh istemesiyle anlaşma sağlanmıştır¹³⁸.

Umur Bey daha sonra Monevesya'yı yağma ederek, buradaki kale tekfurlarından birinin kızı ve oğlunu esir almıştır. Daha sonra Eğriboz'a gelen Umur Bey burada Mese Pir'in Monevesya tekfuruna kefil olmasıyla Tekfur Giflos'u serbest bırakmıştır¹³⁹.

Bu esnada Umur Bey'in kardeşi İbrahim Bey, Kırım'dan gelen zengin bir tüccar gemisini ele geçirmiştir. Umur Bey de Kayın adasına ulaştığı vakit Anadolu sahillerine saldıran 20 kadar hristiyan gemisi onu fark edince kaçmışlardı. Umur Bey bütün asker ve ganimetleriyle İzmir'e gelmiş, onu karşılayan babası ve çocukları ile beraber Birgi'ye dönmüştür¹⁴⁰.

Bu dönemde karşılaştığımız deniz seferleri aslında plansız, keyfi birer gaza hareketi gibi görünse de, batılı devletler tarafından Anadolu Selçukluları devrinde bir ticaret merkezi haline getirilen Anadolu doğu ile batı arasında ticari bağıntıyı sağlayan tek ve çok önemli bir kapısı olması sebebiyle önemli rol oynamıştır. Şöyle ki; Venedik Cumhuriyeti ve Ceneviz Devleti özellikle Aydınolu Beyliği ve Menteşe Beyliği'nin

---

hareket etmeden Türkler geceleyin gemilerine binerek geri dönmüşlerdir..."; Turan, *Türkiye – İtalya*, I, 161'de bu olayın tarihini 1329'dan önce olarak alır...

¹³⁷ Zachariadou, "Holy War", 214.

¹³⁸ Enveri, age, 29 – 30; Akin, age, 34 – 35; Orhonlu, agm, 756.

¹³⁹ Enveri, age, 30.

hakimiyet sahası içinde bulunan coğrafyalara bağlı olarak büyük bir ticari rekabet içersindeydiler. Hem bu beyliklerle anlaşmak ve daha zengin olan doğuya açılacak bu kapının kapanmasını ve kendilerinin Ege'de ki hakimiyetlerinin kesilmesini istemiyorlar, hem de kendi oluşturdukları (haçlı) ittifaklarla kendi menfaatlerini garanti edememekten çekiniyorlardı. Türk Beylikleri açısından bakıldığında düzensiz, keyfi gözüken bu deniz seferleri aracılığıyla bir ticaret merkezi olan Anadolu'nun Karadeniz'den başlayıp doğu Akdeniz'de biten bütün denizleri ve limanları artık Türkler'in elindeydi. Bu sayede deniz ticaret yolları da Türkler'in eline geçmişti. Şartlar bu şekilde olunca da Batılı hristiyan Devletler, kendileri uygun bir fırsatı kollayarak çeşitli girişimlerle savaşa kalkıyorlardı. Benzer şartlarla Türk Beyleri de kendi hakimiyet sahalarını, fırsatını buldukları zamanlarda genişletmeye yönelik olarak çeşitli seferlere çıkıyorlardı.

Umur Bey, kardeşi İbrahim Bey, İlyas Bey ve Ehat Subaşı ile 170 gemiden oluşan filosu ile Kuluri adasına, (Saroz körfezindedir) oradan da Mora'ya akınlarda bulunmuştur. Azepler ve Umurca Oğlanları denilen akıncılar, Mora tekfurunun maiyetinde bulunan Angelus ve Paleogos kuvvetleri ile çarpışmak üzere hazır buldukları sırada, Umur Bey, akıncılarına yardım etmek üzere geldi. Bunu gören düşmanları geri çekilerek, Umur Bey'in buradan başarılı gazalar yaparak ve zengin ganimetler elde ederek gelip geçmesine göz yumdular. Umur Bey dönüşü sırasında Kuluri adasına da uğrayarak bir çok ganimet elde etmiş ve İzmir'e varmıştır¹⁴¹. 1333 senesinde Türkler'in Yunanistan'a yaptıkları bahsedilen sefer de bu olmalıdır.

Umur Bey'in başarılı geçen ve usandıran seferlerine dur demek için harekete geçen Bizans, Kıbrıs ve Rodos krallarına ait 30 gemiden oluşan donanma, Umur Bey'in Mora seferi sonrası Birgi'de bulunduğu bir sırada, İzmir'e gelerek şiddetli bir kuşatma gerçekleştirmişlerdir. Haberi alıp, İzmir'e gelen Umur Bey ise Türkler'in, İzmir'i düşmandan temizleyip, düşmana ait olan birçok gemiyi de ele geçirdiklerini görmüştür¹⁴².

¹⁴⁰ Enveri, age, 30.

¹⁴¹ Enveri, age, 31; Zachariadou, "Holy War", 214; İbn-i Kemal, age, II, 109, "... al ordular. Rumilerin üzerine ziyade istimdatları deniz canibinden idi, ekser istinadları deryabar beylerine idi; esnada anların dahi başı kayusu olmuşdu; şüphasalar kümat gazat gaza Umur Bey ceşş derya çosla akmış ve Mora kenarların yıkmış ve yakmışdı; mevç aşupla Ak denizin kıyısı dolmuşdu" ; Kayabalı – Aslanoğlu, agm, 757.

¹⁴² Enveri, age, 32; Akın, age, 35.

Bu arada Lesbos¹⁴³ ve Naksos adalarındaki halk hristiyan donanmalarının ve korsanlarının kendilerine verdikleri zarardan şikayetçi olarak, Türkler'den yardım istemişlerdir¹⁴⁴. Bu da Türkler'in daha adil ve insafli bir yapıya sahip olduklarını göstermektedir.

1334 tarihinde Mehmed Bey bir av sırasında suya düşerek hastalanıp vefat etmiştir. Umur Bey, önceleri kesinlikle red etmesine rağmen amcaları ve kardeşlerinin yoğun ısrarları üzerine Uluğbeylik makamına (Beyliğin en büyük idarecisi) getirilerek beyliğin başına geçmiştir¹⁴⁵.

Umur Bey Aydınoğlu Beyliği'nin başına geçtiği sırada, (Eylül 1334) Türkler'in Ege Denizi'ndeki hakimiyetini sona erdirmek maksadıyla, Papa 22. Jean önderliğinde Venedik, Rodos ve Kıbrıs filolarından oluşan 30 gemilik bir Haçlı donanması Eğriboz adası Halkis Limanının da hazırlandı. Bir kısım haçlı ordusu (Venedik ve Kıbrıs) Pierre Zeno komutasında, ikinci haçlı birliği de Papa idaresinde, Fransızlardan oluşan haçlı donanma gemileri de Jean de Chepoy komutasındaydı. Haçlı donanması ilk önce Karasioğlu Yahşi Bey'in Selanik çevresindeki gazasında olduğu sırada peşine düşerek onu kovalamaya başlamışlar, Yahşi Bey, Tisalyada da Volo körfezinde irili ufaklı 200'e yakın gemiyle iki yöne ayrılmış, Kassandra ve Tesalya'ya askerlerini çıkarmak istemişse de, Rum donanmalarının geldiğini haber alınca Yunanistan sularını terk etmek zorunda kalmıştır. Fakat yolda sık sık karşılaştığı haçlı donanmaları ile savaşmak zorunda kalan Yahşi Bey, en sonunda İzmir'e ulaşarak burada karaya çıkma fırsatını bulabilmiş, Türkler'in peşinden İzmir'e asker çıkaran Haçlılar ise bir başarı elde edemediği için geri dönmek zorunda kalmışlardır¹⁴⁶.

Bu gelişmelerin ardından, 1334 –1335 tarihleri arasında Umur Bey, Saruhanoğlu Süleyman Bey ile birlikte Yunanistan'a sefere çıkmışlardır. Yanlarında bulunan Pişrev Bey, Dünder Bey, Yusuf Bey ve Ehat Subaşı ile birlikte 276 gemiden oluşan bir donanma ile önce Monevesya'yı ele geçirmişler, şehrin hristiyan valisi, ancak yıllık vergi ve bir çok hediye vermesi karşılığında kurtulabilmiştir. Bunu takiben yine Yunanistan'da bulunan İşpen ili yağmalanmış oradan Mora'ya doğru yönelerek İsparta (Mister) şehri de yağma edildikten sonra İzmir'e dönmüştür. Dönüş esnasında Saruhanoğlu Süleyman Bey şiddetli bir fırtına nedeniyle Umur'un donanmasından ayrıldığı için geri kalmıştı. On kadar hristiyan kadırgası tarafından sıkıştırılan Süleyman

¹⁴³ Umar, age, 516, Midilli adasının Helen dilindeki adı.

¹⁴⁴ Zachariadou, "Holy War", 214

¹⁴⁵ Enveri, age, 32; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 105; Akın, age, 36; Turan, *Türkiye – İtalya, I*, 167.

¹⁴⁶ Enveri, age, 33 – 34; Turan, *Türkiye – İtalya, I*, 164; Akın, age, 39; Tevhid, agm, 617.

Bey, Umur Bey'in yardımı gelmesiyle kurtulmuş, düşman gemileri de çaresizce kaçarak uzaklaşmışlardı¹⁴⁷.

Evveldce Bizans İmparatoru hakimiyetini kabul eden Foça valisi Cenevizli Andre Katani 1331'de öldüğü zaman yerine geçen oğlu Dominik Katani, Midilli adasını zaptetmek teşebbüsünde bulunmuştur. Dominik Katani, Cenevizliler'den, Sicilyalılar'dan, Rodos şövalyelerinden ve Naksos dukası Nicola Sonuta'dan gemi ve asker yardımı alarak adayı ele geçirmiş, bu olaylar olurken Papa XII. Benoit, Türklere karşı yeni bir haçlı ordusu hazırlamak istediye de bunu gerçekleştirememiştir¹⁴⁸. Çünkü Avrupa devletlerinin içinde bulunduğu ekonomik şartlar, istenilen haçlı ordusunun hazırlanmasına elverişli değildi.

Aynı tarihlerde Foça Valisi'nin isyanı üzerine harekete geçen Bizans İmparatoru III. Andronik kendisine ait donanması ve tüccar gemilerinden oluşan 84 parça gemi ile Midilli'ye asker çıkarttı. Kendisi de Foça'ya geçerek muhasaraya başlamış, ancak kendi gücünün yeterli olmadığını gören İmparator, Saruhanoğlu Süleyman Bey'den yardım istemiştir. Karşılıklı güvenceler altında varılan mutabakatın ardından Bizans ve Türkler beş ay uğraşmalarına rağmen Foça'yı ve Midilli'yi almışlardır. İmparator bu defa Aydınoğullarına baş vurarak yardım istemiştir. Kendi beyliklerinin menfaati ve güvencesini de düşünen Umur Bey, Hızır Bey ve Süleyman Bey, Bizans'ın yardım isteğine olumlu cevap vermişlerdir. Umur Bey 30 harp gemisi, Saruhan Bey de 24 sefine (bir tür gemi) ile şiddetli bir kuşatma gerçekleştirdiler. Neticede Cenevizliler itaate mecbur kalarak kaleleri ve esirleri iade ettiler. Midilli ve Foça Bizans İmparatorluğuna bağlandı. Umur Bey'in İmparator ile olan dostluğu ve ilişkileri onun büyük imtiyazlar elde etmesiyle neticelenmiş, zaferin mükafatı olarak kendisine Sakız adasının idaresi verilmiştir¹⁴⁹.

Daha önce Yunanistan'a ve bu coğrafyaya çeşitli akınlar yapan Umur Bey buraları iyi taniyordu. Hatta Bizans İmparatoru için de söz konusu olan Balkan tehditlerinden haberi olan Umur Bey, buradaki havayı yani siyasi ve askeri gelişmeleri yakından biliyordu. 1338 – 1339 tarihlerinde Atina'ya hakim olan Katalan Reisi, iki gemi dolusu hediye ile bir elçi göndererek kendisine taarruza geçen Latinlere karşı Umur Bey'den yardım istemiştir. Ehat Bey'in idaresinde 50, kendi idaresinde 60 gemi ve yanına aldığı kardeşi Hızır Bey ile birlikte Atina'ya yola çıkan Umur Bey, iki tarafın

¹⁴⁷ Enveri, age, 34 – 35; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 105 – 106; Akın, age, 39; Turan, *Türkiye – İtalya*, I, 164; Kayabalı – Aslanoğlu, agm, 757.

¹⁴⁸ Enveri, age, 37 – 38.

¹⁴⁹ Enveri, age, 38; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 106; Akın, age, 41; Turan, *Türkiye – İtalya*, I, 165.

kendi aralarında anlaşarak barış sağlamaları üzerine, öfkelenerek her iki tarafın da memleketlerini yağmalamaya başlamıştır. Andros (Andız) Siphros, Sikinos, Naksos ve Paros (Bara) adalarını ve bu adaların hükümdarları II. Nikola Sanudo'nun ülkesini altüst etti. Daha sonra Eğriboz adasını, oradan da Koç Limanına çıkarak (Volo körfezi) Arnavut ve Sırp memleketlerini yağma etti. Tekrar denize açılan Umur Bey bu yolculuğu sırasında bir Frenk gemisine rastlayarak onu ele geçirmiş, daha sonra da İstefa şehrine çıkarak Katalanları perişan etmiştir. Buradan ayrıldıktan sonra Üsküra (Skyros) adasını ziyaret ederek Anadolu'ya yönelmiştir. Yolda şiddetli bir fırtınaya yakalanan Umur Bey; Midilli valisine ait bir gemi tarafından kurtarılarak, gemisi tamir edildikten sonra tekrar yola çıkmıştır. Fırtına da dağılan diğer gemileri de birer birer İzmir'e dönmüştür¹⁵⁰.

Artık gücü ve nâmı gittikçe büyüyen Umur Bey bu defa yönünü kuzeye çevirdi. 350 gemilik filosu ile İstanbul'a geçerek Karadeniz'e açılan Umur Bey, Eflak memleketine çıkıp, Kilikya sahillerini ve şehirlerini yağmalamış ve bir çok ganimetle İzmir'e dönmüştür¹⁵¹. (1339 – 1340)

Umur Bey, 1341'de yaklaşık 250 – 300 gemiden oluşan bir donanma meydana getirerek Eğriboz, Girit ve Kıbrıs adalarına gaza yapmış, özellikle Kıbrıs Kralı IV. Hugues'i sıkıştırarak, onu Rodos şövalyelerinden ve Papa'dan yardım isteyecek kadar zorlamıştır¹⁵². Bu gelişme hristiyan devletlerinin yeni bir haçlı seferi düzenlemesi için bir bahane oldu.

Bu arada Bizans İmparatoru III. Andronikos vefat etmişti. Yerine geçen oğlu Jean'ın yaşının küçük olması nedeniyle, onun vasisi sıfatıyla yerine Vezir Büyük Domestique Kantakuzen hükümdar olmuştur. Kantakuzen'in vasi sıfatıyla tahta geçmesi, Bizans'ın komşuları ile hanedan üyelerini harekete geçirmişti. Kantakuzen önce Esen tekfuru aracılığıyla Umur Bey'den yardım istedi. Bu istek üzerine de 300 gemi ve otuz binden fazla asker¹⁵³ ile önce Rumeli'ye hareket eden Umur Bey, ilk olarak Esen tekfuru ile sonra Kantakuzen ile birleşerek, Kantakuzen'in düşmanlarının topraklarını yağmalamaya başladı. Bu seferlerden az zaman sonra Saruhanoğlu Süleyman Bey de sefere katılmış ve Türkler'in akınları iki ay boyunca devam etmiştir.

¹⁵⁰ Enveri, age, 40; Akın, age, 42; Zachariadou, "Holy War", 214; Umar, age, 727, "Sikinos".

¹⁵¹ Enveri, age, 41; Akın, age, 42; Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, 106.

¹⁵² Enveri, age, 41.

¹⁵³ Enveri, age, 42; Ostrogorsky, age, 477; Zachariadou, "Holy War", 215; Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, 107, "yirmi dokuz bir asker, 380 gemilik donanma ile..."; Hammer, age, I, 130, "Aydın Oğlu 300 yelkenli ile Trakya sahillerine saldırdı, Obe adasına yakın bir yerde fırtınaya yakalandı, 200 gemi ile Selanik'te Kantakuzen ile birleşti. "

Aslında, Aydın ve Saruhanoğulları Beyleri, Bizans'ın yardım isteklerine hemen hemen her zaman cevap vermişlerdir. Bizans için, kendisine daha yakın olan Osmanlı'ndan uzak durmasının sebepleri belli idi. Aydın ve Saruhan Beylikleri coğrafi olarak hem uzak hem de siyasi yapıları gereği daha rahat davranan, kendi politikaları gereği mücadeleciler, kısmen de başına buyruk birer beylikti.

Bu arada İstanbul'da devam eden muhalif hareketler, Kantakuzen'in Dimetoka'da kendi İmparatorluğunu ilan etmesiyle yeni bir boyut kazandı. 1343 tarihinde Umur Bey yine Kantakuzen'in yardım isteğine olumlu cevap verdi¹⁵⁴. Bu gelişmeler gösteriyor ki büyük bir güç olan Umur Bey, o devir için bu tarz siyasi değişimlerde büyük bir denge unsuru olarak söz sahibi idi. Yani Aydınoğulları Beyliği güç ve etki bakımından varlığını her fırsatta ortaya koyan, göz ardı edilemez bir yapıya sahipti.

Gazi Umur Bey'in cesareti, azmi ve başarıları Akdeniz'de de duyulmaya başlamıştı. Umur Bey'in Ege denizindeki faaliyetlerinin yanı sıra Rumeli ve Balkan taraflarına da asker göndermeye başlamasından dolayı hristiyanlar hem Kantakuzen'e yardım amacıyla hem de onun şiddetinden korktukları için ona, Anadolu'ya dönmesi için anlaşmalar ve para teklif etmeye başlamalarına sebep oldu.

Netice olarak Latinler İstanbul'da Kraliçe Anna ve Papa IV. Clement Umur Bey'e karşı bir haçlı ordusu oluşturmaya başladılar. Latinler bunu ekonomik çıkarları için yaparken, Kraliçe Anna rakibi Kantakuzen'i durdurmak, Papa ise Avrupa'da kaybettiği itibarını tekrar kazanmak için yapıyordu. Umur Bey, mağlup edilirse Ortodoks ve Latin kiliselerinin birleşeceği vaadi Venedik, Ceneviz, Rodos şövalyeleri ve Kıbrıs Krallığı donanmalarının birleşerek İzmir'i kuşatma altına almalarını hızlandırmıştı. Rumeli'den dönüşüne rastlayan bu gelişmeler Umur Bey'in ilk haçlı saldırısını geri püskürtmesiyle neticelendi. Fakat ikinci haçlı saldırısı etkili olmuş ve Aydınoğlu başarılı olamayarak çekilmek zorunda kalmıştır. Türkler'in gemi ve tersanelerinin yakılmasının ardından, Latinler İzmir sahil şehrini ele geçirdiler. (28 Ekim 1344) Kardeşleri ve çevre beyliklerden yardım alarak direnen Umur Bey, bu mücadelesinde haçlıların devamlı yardım almalarından dolayı çok kayıp vermesine

¹⁵⁴ Enveri, age, 43 – 46; Ostrogorsky, age, 478; Zachariadou, "Holy War", 215; Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, 107; Dukas, age, 15 – 16; Akın, age, 44; Hammer, age, I, 131 – 133; Turan, Türkiye – İtalya, I, 166.

rağmen, haçlılar uzun süren bu savaştan bir netice elde edemeyerek geri dönmek zorunda kalmışlardır¹⁵⁵.

Umur Bey'in donanmasının yakılmasından sonra, Kantakuzen'in hakimiyetine dair acil yardım çağrısı almıştı. Kantakuzen ile birleşmek için harekete geçmek isteyen Umur Bey yeterli deniz gücü olmadığı için, komşusu Saruhan Bey'den topraklarından geçiş izni isteyerek Bizans'a gitmek istedi. Bu yardım çağrısına Saruhan Bey de katıldı. Karasioğulları topraklarından da geçilerek karadan yirmi bin kişilik bir kuvvetle ve Karasi gemileri vasıtasıyla Çanakkale Boğazı'ndan Rumeli'ye geçildi.(1345) Burada kısmen başarı elde edilse de Saruhanoğlu Süleyman Bey'in vefatı üzerine seferden vazgeçilerek İzmir'e geri dönülmüştür¹⁵⁶.

Bu gelişmeler olurken fırsatı değerlendirmek isteyen Papa IV. Clement Avrupa hükümdarlarını İzmir üzerine yürümeye teşvik etmeye kalkışmışsa da amacına ulaşamamıştır. Fakat Latinlerin Viennois Dükü Torfil bu teklife tek taraflı cevap vererek, 1346 da İzmir'e hücum etmiş, ancak başarılı olamamıştır. (Torfil, II. Humbert'tir) Torfil bu sefere validesi, eşi, bir çok senyörler ve şövalyeler eşliğinde çıkarak 5 kadirge ve bir çok nakliye gemisiyle Marsilya'dan hareket etmiş, yolda 26 yeni kadirge daha alarak İzmir'e gelmişti. Ege Denizi'nde Türk korsanlarını perişan etmiş, Midilli adası önünde Türklere karşı galip gelmiş, fakat istediği başarıyı elde edememiştir. Torfil'in bu seferine sadece Kıbrıs Kralı IV. Hugues şövalye ve akıncılarını göndererek yardımcı olmaya çalışmıştır¹⁵⁷.

Torfil'in bir ara yardım almak üzere Rodos adasına gittiği bir sırada Umur Bey, İzmir'e akınlara başlamış. Papa'dan da istenilen yardımı alamayan Torfil, Umur Bey ile 1347 de anlaşma imzalamıştır.

¹⁵⁵ Enveri, age, 52 – 55; Akın, age, 45 - 46; Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, 108'de Sivas hükümdarı Eretna Bey'in bu mücadelesinde, Umur Bey'e iki mancınık ustası gönderdiği görülür; Tevhid, agm, 632; Hammer, age, I, 131; Heyd, age, 602, "... Papa IV. Clement, Kıbrıs kralına ve St. Jean şövalyelerine, sonra da Venedik Cumhuriyetine bir hüküm gönderdi. 1344 yılı ilk baharında, müttefikler üç yıl süreyle yirmi kadirgadan oluşan bir filo kurdular: Filo kışında hazır bir durumda olacaktı. Filo komutanlığına, Türkleri boyunduruk altına alan, Martino Zaccaria atandı. Denizi korsanlardan arındırdıktan sonra, Ömer Bey'in başkenti İzmir'i hücum noktası olarak seçti. 28 Aralık 1344'te müstahkem mevkie başarılı bir hücum yaptı: Ömer Bey'in tersanesi ve filosu ateşe verildi ve İzmir elli yıl kadar Hristiyanların elinde kaldı.

¹⁵⁶ Enveri, age, 58 – 59, 64, " Bu Umur Bey'in Rumeli'ne beşinci seferdir. Süleyman Bey'in vefatı konusunda tabibler büyük bir hummaya yakalanan genç Prens Süleyman Bey'in iyileştirilmesinde soğuk ilaç ve meşrubatların verilmesi, Umur Bey'in ise sıcak ilaç ve meşrubat vererek *** tiryak ve şarap*** iyileştirmeye çalışırken başarılı olmuştu, fakat tabiblerin ona tekrar soğuk ilaç vermeye devam etmeleri ile tabiblerin şöhretlerine dokundurmamak için suçu Umur Bey'in üzerine atar bir tavır izlediklerinden söz edilir."; Akın, age, 46; Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, 108; Hammer, age, I, 131; Turan, **Türkiye – İtalya, I**, 168.

¹⁵⁷ Enveri, age, 68 – 71; Akın, age, 47; Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, 108.

Torfil'in çekilmesi üzerine biraz toparlanan Aydınoğulları Ayasuluğ'da hazırladıkları gemilerle denizde tekrar gazaya başlamışlardır. 150 kadar gemi ile İmroz, Rodos adaları başta olmak üzere pek çok adaya gaza yapıldı. Bu arada Rodos şövalyeleri İzmir ticaretinin duraklaması üzerine ekonomik yönden çaresiz kalmışlardı. Türklerle anlaşma yaparak bu sorunu gidermeye çalıştılar. (1347) Yapılan anlaşma gereği İzmir üzerindeki hakimiyeti tamamen Türklere teslim edecek, Rodoslulara ait sahil hisarları yıkılacak, hristiyanlara ticari imtiyazlar verilecekti. Ancak Papa'nın buna karşı çıkmasıyla anlaşma yapılamadı. Bu duruma sinirlenen Umur Bey, İzmir'i silah yoluyla almaya karar verdi ve muhasaraya başladı¹⁵⁸. Papalık kurumu gerek bütün savaş kararlarında ve hazırlıklarında, gerek batılı devletlerin politikalarına destek olmada, daima kendi menfaati çerçevesinde lehte ve aleyhte birçok karara etki ederek barışçı olmayan politikalar izlemiştir¹⁵⁹.

Bu aşamadan sonra İzmir'i silah zoruyla almaya kararlı olan Umur Bey, gece gündüz mancınıklarla hristiyan kalesini yıkmaya çalıştı. Duvarları yıkmak için hendekler kazdıran, surlara çıkmak için büyük merdivenler yaptıran Umur Bey, kendisi de o azimle tırmandığı merdivenlerde anının ortasına saplanan bir ok ile şahadete kavuşmuştur. Umur Bey'in vefatı Aydınoğulları'nın da sonu oldu, savaştan çekilen askerleri, onu Birgi'ye götürerek cenaze töreninden sonra pederi Mehmed Bey'in türbesine defnettiler¹⁶⁰. 1348)

Umur Bey, Türk tarihinde Latinlerle olan ticari münasebetleriyle, yapmış olduğu gazaları ile Türk denizcilik tarihine muzafferiyetler yaşatan bir devlet adamı olarak anılmaya devam etmiştir.

Umur Bey'in vefatından sonra yerine kardeşi Hızır Bey Aydınoğulları'nın reisi ve beyi olarak hükmetmeye başlamıştır. Ancak, batılı ülkelerin gayretleri ve Hızır Bey'in yeterli olmayan gayretleri beyliğin hızla gerilemesine sebep olmuştur.

Umur Bey'in ölümüyle cesaret ve sevinç yaşayan hristiyan alemi daha da bir cesaretle Aydınoğullarını zorlamanın hesaplarını yapmaya başlamışlardı. 18 Ağustos 1348 de Latinlerle (Venedik, Rodos, Kıbrıs) ağır şartlar içeren bir anlaşmayı Aydınoğulları'na imzalattılar¹⁶¹. Bu şartlar şöyleydi :

- Hristiyan gemileri bu beyliğin limanına serbestçe girip ticaret yapabileceklerdi,

¹⁵⁸ Enveri, age, 75 – 77; Akın, age, 48; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 109; Dukas, age, 18.

¹⁵⁹ Turan, *Türkiye – İtalya*, I, 167 - 169.

¹⁶⁰ Enveri, age, 78; Akın, age, 48; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 109; Dukas, age, 18; Ostrogorsky, age, 479; Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu*, 46; Turan, *Türkiye – İtalya*, I, 170.

¹⁶¹ Heyd, age, 605 – 606; Turan, *Türkiye – İtalya*, I, 170.

- Korsanlık hareketlerine son verilerek, kazaya uğrayan gemiler kurtarıldığı gibi hak iddia edilmeyecekti,
- Müttefiklerin düşmanları ile hiçbir anlaşma yapılmayacak, onlarda Hızır Beye (Hızır Çelebi) karşı hristiyan devletlerinden gelebilecek bir saldırıyı önleyecekleri gibi, haberdar da edeceklerdi,
- Aydın ilinde iskelelerde alınan gümrük vergisinin yarısını müttefikler alacaklar ve miktarını zamana bağlı olarak belirleyeceklerdi,
- Bütün deniz kuvvetlerinin silah ve teçhizatı bir ay içinde karaya çıkarılacak ve Papa emri ile gerekirse yakılabilecekti,
- Beyliğin tâbiyetinde olan memleketlerde hristiyanlara iyi davranılacak, aynı şekilde onlarda Türklere iyi davranacaklardı,
- İzmir ve Ayasuluğ piskoposlarına bu şehirlerde mabetler inşa edilecekti,
- Konsolosluklar kurularak halkın haklarının korunması sağlanacaktı, bu işlerde Türk beyleri ve valilerine danışılacaktı.

Yaklaşık olarak yirmi maddeden oluşan bu anlaşma ile Beyliğin eli ve kolu resmi olarak bağlanıyordu. Ayrıca onların fetih düşüncesi engelleniyor, denizcilikteki gelişimi duruyor, ticari ve ekonomik alanda da çöküntüye uğruyordu.

Türkler yine de cesaretlerini toplayarak Ege denizinde korsanlık faaliyetlerini sürdürmüşlerdir¹⁶².

Hızır Bey'in vefatından sonra beyliğin başına kardeşi İsa Bey geçmiştir. Beylik onun döneminde Osmanlılar'a tabi oldu. 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra Timur'un izniyle bütün Anadolu Beylikleri'ne uygulanan siyasete göre, tekrar memleketlerinde hakimiyetlerine kavuşan Aydınoğulları'nın başına, bu defa Musa Bey, daha sonra II. Umur Bey ve en sonunda da Emir namıyla Cüneyt Bey geçti. Cüneyt Bey'in ardından da Beylik tamamen Osmanlı toprakları arasına katılmıştır. (1426)

MENTESEOĞLU BEYLİĞİ DÖNEMİ (1261 – 1424)

XIII. yüzyılın ikinci yarısına denk gelen bir dönemde, güney batı Anadolu bölgesine denk düşen, Karya adındaki bölgede kurulmuştur. Beyliğin ilk dönemleri hakkında, İznik Rum İmparatorluğu zamanında Mekri (Fethiye) sahilinden içeriye doğru giren Türkmenler'in Denizli dağları ile (Kartal dağları) Rumlarla sınır olarak bilinen sahada Dalaman çayının ayırdığı hudut üzerinde kuruldukları sanılmaktadır. Bu

alandaki yapılan araştırmalara göre Türkmenler'in deniz yolu ile gelmiş oldukları kuvvetle muhtemeldir¹⁶³.

Türkmenler'in, Anadolu Selçukluları'nın elinde bulunan (Pamphylia) Antalya ve batı Antalya kıyılarına (Lykia) deniz yoluyla geldikleri ve hatta zor durumda bulunan Bizans donanmasına mensup gemicileri de beraberlerine alarak, donanma kurup korsanlık yaptıkları ileri sürlmektedir¹⁶⁴.

Beyliğin adı hususunda kaynaklarda "Salpakıs Menteşe" adı, yani "Sahil Beyi Menteşe" diyerek zikredilmesi dikkati çekmektedir¹⁶⁵.

Menteşe hakimi, Bizans İmparatoru VIII. Mihael ile 1282'de giriştiği mücadelede Batı Anadolu'da beyliğine yeni topraklar (Aydın, Güzel Hisar) kattıktan sonra vefat etmiştir. Beyliğin başına Menteşe Bey'in iki oğlundan birisi olan Mesud Bey geçmiştir.

Denizcilik konusunda bilgisi ve yeteneği daha fazla olan Mesud Bey ilk seferlerini Tenedos¹⁶⁶ adasına yaparak burayı ele geçirdikten sonra Sakız, Sisam,

¹⁶² Enveri, age, 79 – 80; Akın, age, 51 - 52; Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, 109.

¹⁶³ Paul Wittek, **Menteşe Beyliği**, Tercüme: Orhan şaik Gökyay, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1944, 1 – 2, " beylik menşei dolayısıyla da sahil kelimesinin tarihi manada * hudud * anlamında kullanıldığı ... 8 "; Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, 70; Turan, **Türkiye – İtalya**, I, 141.

¹⁶⁴ Wittek, **Menteşe**, 26, " Türkmenler 1269 yılında Strobilos, Stadia, Traçhia limanlarını alarak denize doğru yapılan akınlarla sahil güvenliklerini sağlamışlardır. "; Zachariadou, "Holy War", 215, " İzmir'in yerli halkını deniz hareketlerini için kullanan aka'nın durumu tek örnek değildir. Türkler'in hizmetinde çalışan mürettebatın azım sanmayacak bir miktar Yunanlıydı. Gregoras'ın belirttiğine göre II. Andronikos donanmayı fes ettiğinde işsiz kalan bir çok Yunanlı denizci Türkler'in hizmetine girmişti. Venedikli bir soylu Marino Sonuda Tarsello'ya göre 300'den fazla Hristiyan yada Perfidi Hristiyanı Türkler'in 70 gemisiyle birlikte 1332 tarihinde Hristiyan bölgelerine denize açılmıştı... "; S. Erinç – T. Yücel, age, 61.

¹⁶⁵ Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, 70; Wittek, **Osmanlı İmparatorluğu**, 45, " küçük Asya'nın güney ve batı ucundaki Menteşe Beyliğinin en eski..., Bu devletin garip menşei bir monografide tahlil etmiş ve burada fatihlerinin, on üçüncü yüzyıl başlarından beri Türkleşmiş Antalya gibi büyük bir limanın bulunduğu, Pamfilya ve Likya'nın Selçuklu kıyılarından, deniz yoluyla geldiklerini göstermiştim. Orada Gaziler kıyı bölgesinde oturan gemicilerle korsan seferlerine iştirak etmek üzere birleştiler. Aslında Türklerle Bizans lkesi yakınındaki yerli unsurların karşımaşından doğmuş olan bu gazi korsanlar, Bizans donanmasının inhitatı yüzünden meydanı boş buldular. Zira 1284 yılında İmparator, ekonomi kaygusuyla, donanmanın tehizatsız bırakılmasını emretmişti. ", Yine Wittek bu eserinde "... Pachymeres diyor ki: Birçok Bizans denizcileri işsiz bırakıldıklarından dolayı, düşmana, korsana katılmak zorunda kaldılar. Böylece kıyılarda da, içeri kara uçlarındaki durma tamamıyla uygun şartlar bulmaktayız. Gazi korsanlar gemileriyle ulaşabildikleri Caria (Karya) kıyılarına ve Menderes vadisine ebediyen yerleştiler. İçeriden gelen Türkleri de idareleri altına alarak Rodos'u bile zapteden Menteşe beyliğini kurdular, fakat daha 1310 yıllarında Sen Jan şövalyeleri onları Rodos'tan çıkardılar ve kendileri orada bir devlet kurarak, Menteşe korsan devletinin Ege adalarına ve kıyılarına karşı büyük çapta seferler yapmalarına engel oldular."; Heyd, age, 597, "... eski Karpatın metropolü 'Mylasa'(Türkçe 'Milas', yeni Yunanca 'Melissos') olan Menteşe Beyliğinin eline geçti. İlk Paleologue'lar zamanında, Türkmen beyleri, öbürleri gibi, bu sınırı da zorladılar. Bunlara boyun eğdirmek için, İmparator eski Andronik, Tralles kalelerini onarttı: Yararsız bir girişim. şehir inşa edilir edilmez, müstahkem mevki, Menteşe Beyi Salpakıs tarafından zaptedilip yıkıldı, yıkıntılar üzerine bir Türk şehri olan Aydın yükseldi "; S. Erinç – T. Yücel, age, 61.

¹⁶⁶ Umar, age, 777, Bozcaada.

Kapathos ve Rodos adalarına yönelmiştir. Oldukça başarılı bir dönem geçiren Mesud Bey buralardan zengin ganimetler elde ederek memleketine dönmüştür¹⁶⁷.

Bu seferlerinin ardından, Mesud Bey 1271'den beri Bizans İmparatorluğu'na bağlı olan Rodos adasına daha ciddi bir sefer yaparak adanın çok önemli bir bölümünü fethetmiştir¹⁶⁸. (1300)

Yine 1306'da 30 gemi ile Sakız (Chios) adasına çıkartma yapan Mesud Bey adayı yağmaladıktan sonra çok miktarda ganimet elde etmiştir. Bu seferi oldukça şiddetli olduğu için ada halkından kaçabilenler içerisinde Üsküra (Skyros) adasına çıkmayı başaranların sayısı çok az olmuştur¹⁶⁹.

Kaynaklar, özellikle Heyd ve Şerafettin Turan, Menteşeoğulları'nın Latin devletleriyle çok gelişmiş bir ticari bağları olduğunu belirtirler. Özellikle Mesud Bey devrinde deniz gücü daha kuvvetli olan beylik, bu devirler içinde kendi haklarını ve ilişkilerini hristiyan devletlerine karşı çok iyi savunmuş, fakat daha sonra bu özelliğini yitirmeye başlamıştır¹⁷⁰.

Mesud Bey'in vefatından sonra yerine oğlu Orhan Bey, Beyliğin başına geçmiştir. Orhan 1320'de Rodos'u şövalyelerden geri alabilmek için savaşa girişmişse de başarılı olamamıştır. Bu seferinde yanına daha önce adadan kovulmuş müslümanları da almıştır ki, bu sebeple adanın tamamen hristiyanlara ait olduğunu söylemek çok zordur. Bu savaşta Orhan Bey'in kalkıştığı seferin haberini alan General Gerard Pins, limandaki altı Ceneviz gemisiyle harekete geçerek Türklere ağır bir darbe vurmuştur. Bu başarısının ardından Episkopia adasına da çıkartma yaparak bölgede bulunan Türkleri dağıtmıştır¹⁷¹.

Uzunçarşılı'nın Mesalikü'l-Ebsar'da, nakille, Cenevizli alim Balaban'ın ifadelerine göre Foke hükümdarı olarak gösterdiği Orhan Bey'in elli şehri, iki yüz kalesi, donanması ve yüz bin askeri olduğu teyit edilirken¹⁷², hudutlarının da Davaz, Sakız ve İstanköy arasındaki saha olduğu bildirilmektedir¹⁷³. Orhan Bey'in gayretli ve

¹⁶⁷ Enveri, age, 22; Wittek, *Menteşe*, 44 – 45; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 72.

¹⁶⁸ Enveri, age, 22; Wittek, *Menteşe*, 56; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 72; Heyd, age, 599, "Küçük Asya'nın batı sahiline egemen olan Türkler, kuşkusuz, komşu adaları da etkileri altına alacaklardı. Aslında, 1300'de Menteşe Beyi, Rodos adasını hemen tamamen Yunanlıların elinden aldı."

¹⁶⁹ Wittek, *Menteşe*, 45; Tezel, age, I, 19 - 20, "Menteşe Kralı olan Orhan Bey, 1312 yılında 23 gemiden kurulu bir Türk filosu ile Rodos civarında dolaştıktan sonra Amargos Adasına yaklaşıp karaya asker çıkarır, bunu haber alan Rodos Granmetri Folk dö Villaret... Türk filosuna bir baskın yapar...Rodoslular 57 Şövalye ile 300 piyade asker maktul verdikten sonra gemilerine kaçmışlardır."

¹⁷⁰ Heyd, age, 596 - 609; Turan, *Türkiye – İtalya*, I, 140 - 143.

¹⁷¹ Enveri, age, 25; Türkmen Parlak, *Ege Denzinde İlk Türk Derya Beyleri*, Yaşar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, no: 7, İzmir 1979, 51; Turan, *Türkiye – İtalya*, I, 143.

¹⁷² Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 73.

¹⁷³ Wittek, *Menteşe*, 68.

devamlı mücadeleye geçen hayatında, deniz ticaretine büyük önem verdiği görülmektedir.

Diğer beyliklerin de durumları göz önüne alınırsa, Orhan Bey'in döneminde Menteşe Beyliği, Venedik Cumhuriyeti ve Cenevizliler arasında da ciddi mücadeleler olmuş bu mücadelelerin sonunda anlaşmalar da yapılmıştır. Bu anlaşmalardan birisi 13 Nisan 1331'de imza edilmiş ve ağırlıklı olarak Venedikliler'in lehine gelişen ticari bir anlaşma niteliğinde olmuştur. Bu durum, batılı devletlerin diğer Türk beylikleri ile olan ilişkilerine bakıldığında, Menteşe Beyliği ile daha hiyerarşik ve samimi bir havaya sahip olduğu göstermektedir. Buna rağmen ağır olan bu anlaşma; beyliğin zayıflığı ile ilgili değildir. Ondan daha kuvvetli olan ve siyasi ilişkilerinde daha çeşitlilik gösteren Aydın, Saruhan ve diğer beylikler için geçerli olmayan siyasi ve ticari bir anlaşmadır. Yani bu Menteşe Beyliği'ni yok etmek istemeyen, ama elindeki haklarını kısıtlayan bir anlaşmadır. Venedik ve Menteşe arasında daha sonra bu anlaşmayı tekrar mahiyetinde sık sık imza edilmiştir¹⁷⁴.

Orhan Bey'in vefatından sonra da yerine oğlu İbrahim Bey geçmiştir. (1344) İbrahim Bey, genelde haçlı donanmalarına karşı, Aydınoğlu Umur Bey ile müşterek hareket ederek mücadele etmiş, bu mücadelelerinin birinde 1350'de Balat Limanını ele geçirmiştir. Yaptığı girişimlerle Venedikliler tarafından bir tehlike ve tehdit unsuru olarak görülen İbrahim Bey, 1352 – 1355 yılları arasında Girit Dukası Marino Morasini aracılığıyla ağır şartlar içeren bir anlaşma imzalamış ve bu anlaşmaya göre de Menteşe hakimiyetindeki Balat'da bir kilise ve konsolosluk kurulmasına karar verilmiştir. Bu olay beylik adına Venedikliler'e dini ve siyasi anlamda verilen ilk imtiyaz sayılmaktadır¹⁷⁵.

İbrahim Bey'in ölümünden sonra oğulları arasında taksim edilen beylik birliğini kaybetmiştir.

Oğulları içerisinde denizcilik alanında başarısı en iyi olan Fethiye, Marmaris ve güney sahillere hakim olan Gazi Ahmed Bey'dir. Oluşturduğu donanma ile Kıbrıs ve Rodos gemicilerini tehdit etmeye başlamıştır¹⁷⁶.

1364 tarihinde Memlük Sultanı'nın Kıbrıs Krallığına karşı sefere karar verdiği dönemlerde, Anadolu Beylikleri'nden yardım istediği görülmüştür. Memlük Sultanı'nın bu seferine Menteşe Beyi'nin iki yüz gemi ile katıldığı, muhtemelen de Ahmed Bey'in

¹⁷⁴ Turan, *Türkiye – İtalya*, I, 144 – 150; S. Erinç – T. Yücel, age, 59 – 61.

¹⁷⁵ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 74; Delilbaşı, agm, II, 485.

¹⁷⁶ Wittek, *Menteşe*, 74.

emri altında olduğu zannedilmektedir¹⁷⁷. Her ne kadar ağır şartlar içeren anlaşmalar imza etmişse de, Latin devletleri tarafından her zaman ciddi bir deniz gücü olan bir beylik olarak önemini korumuştur.

Rodos şövalyeleri ve Kıbrıs Kralı, Rodos Limanında müşterek bir donanma hazırlayarak, Gazi Ahmed Bey'i bertaraf etmek istemişlerdir. Fakat Venediklilerin arabuluculuğuyla sulh yapılarak anlaşma sağlanmıştır¹⁷⁸. (Kıbrıs Kralı I. Peter'in donanması 1365 de Aydın ve Menteşe sahilini tehdit etmiş, fakat Ayasuluğ ve Balat'da yaşayan kendi halkı için korkuya düşen Venediklilerin araya girmesi ile anlaşma sağlanmıştır) Bu göstermektedir ki Menteşe hakimiyeti ve bu hakimiyet altında yaşayan Latin tüccarların ve diğer halkın nüfus olarak kalabalıklığı dikkat edilmesi gereken bir noktadır.

Emîr-i Kebir, Sultanü's-Sevahil gibi lakaplar ile anılan Gazi Ahmed Bey, denizcilik alanında elinden gelen gayreti göstererek beyliğinin muvaffakiyeti için çalışmıştır. 1389 Kosova savaşı sonunda I. Bayezid'in Osmanlı Sultanı olmasından sonra, Anadolu'da Karamanoğulları'nın teşvikiyle, Osmanlılar aleyhine giriştikleri ittifak çalışmalarına, Menteşeoğulları'ndan İlyas Bey ve Babası Mehmed Bey de girmiştir. I. Bayezid de bu ittifaklara karşı giriştiği mücadelesinde, bu beyliğin Muğla ve Balat kolunu ele geçirmiştir.

Gazi Ahmed Bey'e ait kolun ele geçirilmesi, onun 1391'de vefatından sonra olmuştur.

1402 Ankara savaşından sonra Timur diğer Anadolu Beylerine ülkelerine iade ettiği gibi, İlyas Bey'e de ülkesini iade etmiştir. Osmanoğulları arasındaki şehzade kavgaları döneminde de İlyas Bey'in hakimiyeti kesinleşmiştir¹⁷⁹.

İlyas Bey, oluşturduğu donanmasıyla adalardaki Latinleri sıkıştırmaya başlamıştır. Bu tehditlerden çekinen Venedikliler 1408'de Girit Kontu Marco Failleri vasıtasıyla, Menteşe Bey'i ile bir anlaşma yapmak zorunda bırakmışlar, fakat İlyas Bey ve deniz birliklerinin korsanlık faaliyetlerinin devam ettirmeleri üzerine 1414'de Venedikler ile anlaşmalarını yenilemek zorunda kalmışlardır¹⁸⁰. Beylik daha sonraki tarihlerde (1424) Osmanlı Devleti hakimiyetine girerek tarih sahnesinden çekilmiştir.

¹⁷⁷ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihine Medhal*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, 145.

¹⁷⁸ Wittek, *Menteşe*, 75.

¹⁷⁹ İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, 6. Baskı, I, 400.

¹⁸⁰ İ. H. Uzunçarşılı, "Menteşe Oğulları", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, VII, 729; Delilbaşı, agm, II, 486.

Menteşe Beyliğinin tarihi deniz de, başarılı donanmaları ile diğer sahil beylikleri ile birlikte giriştikleri müşterek zaferleri, özellikle hristiyanlar ile yaptıkları (deniz ticareti) ticari münasebetleri Ege denizinde ve İskenderiye Limanları başta olmak üzere geniş bir alanı kapsamaktadır. Özellikle ilişkilerinde, batılı devletler tarafından siyasi, ticari ve güvenlik açısından önemli bir diplomasi ve politika ihtiyacı hissettiren Mentese Beyliği konumu ve tarihteki yeri itibariyle önemlidir. Özellikle ticari gelişmişliği olan beylik, çeşitli malların toplandığı bir ticari ağ kurmuştur. Mentese oğlu Orhan Bey batı ile yapılan sıkı ticari girişimlerinde, yalnız bu ticari işlemlerinde kullanılmak üzere batı tipinde hususi paralar bastırıp kullanmıştır¹⁸¹.

Muhtemelen Uzunçarşılı'nın da bahsettiği * Gıglati * süslenmiş gümüş sikkeler bunlar olmalıdır¹⁸².

KARASİOĞLU BEYLİĞİ DÖNEMİ (1293 – 1361)

Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan, 1175 yılında, Danişmendli devletini tamamen ortadan kaldırınca, Danişmendli Yagı Siyan'ın üç oğlu da Kılıç Arslan'ın hizmetine girmişti. Bu Danişmendli emirler aynı zamanda, 1205 yılında Keyhüsrev'in ikinci defa tahta çıkmasına yardımcı olmuşlardır. Bu üç kardeşten Zahîrüddin, İli'den indiği anlaşılan Kalem Bey ile oğlu Karesi Bey, XIII. Yüzyılın son senelerinde Uç Beyi olarak Balıkesir ve çevresinde fetihlerde bulunarak buralara yerleşmeye başlamışlardır.

Karasi Bey Balıkesir'i, Germiyanlılar'ın yardımı ve teşviki ile 1303 yılında alarak, burayı başkent yapmış ve beyliği kurmuştur. Beylik, kuruluş tarihi olan XIII. yüzyılın başlarında, Bergama, Sındırgı, Bigadiç, Burhaniye, Edremit, Bayramiç, Ayvacık, Ezine ve Trova gibi kasabaları da içine alan geniş bir coğrafyaya sahipti¹⁸³.

Hızlı ve kuvvetli bir yapıya sahip olan beylik, bu mıntıkada bulunduğu sınırlarını genişletmek çabası içine girmiş ve Bizans'ın sınırlarını zorlamaya başlamıştır. Bizans İmparatoru tarafından yardıma çağırılan ve ücretli asker olarak görev yapan Katalanlar ile 1304'de Erdek sahilinde şiddetli bir çarpışma gerçekleştirerek, kendilerini

¹⁸¹ Wittek, *Menteşe*, 121; Heyd, age, 609, "XIV. yüzyılda Sypilus üzerindeki Manisa (galat olarak Manglasia), Theologos (Efes) ve Palatia darphanesinde Latince yazılı gümüş sikkeler basılıyordu; bu sikkeler Anjou hanedanı prensleri tarafından Napoli'de bastırılmış Gıglati (Çilyati) sikkelerle tamamen aynı idi; bundan anlaşılıyor ki, Saruhan (Lidya), Aydın (İyonia) ve Mentese (Karya) beyleri uyruklarının İtalyanlarla ticari işlemlerini kolaylaştırmak için özel sikkeler bastırmışlardır."

¹⁸² Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 81 – 82.

¹⁸³ Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, 152 – 154, 200 – 205; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 96. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 78 – 79; Heyd, age, 598.

gösterme fırsatını bulan Karasi Bey, Moğollardan kaçarak ülkesine sığınan Sarı – Saltuk Türkler’ini yanına alarak gücünü daha da arttırmıştır¹⁸⁴.

Başta Pera’daki¹⁸⁵ Cenevizliler ve onlar kadar olmasa da, Kontantinopolis’teki diğer Latinler, Türkler’in Bitinya’da¹⁸⁶ ilerlemekte olduklarını biliyorlardı. Hatta bazı durumlarda onlarla temas kuruyorlardı. 1311’de Katalanları Tesalya’da durdurduktan sonra, Gelibolu’yu yağmalayan bir grup Türk’ü Anadolu’ya geri götürmek için Bizans İmparatoru iki Ceneviz kadırgasını yollamıştı. Fakat Cenevizliler Türkleri geri götürmek yerine, çoğunu öldürerek kadırgaları İtalya’ya geri götürdüler. Bu olay, Türklerle barbar diyerek kendi barbarlıklarını görmeyen hristiyan toplulukların barbarlıklarını artık saklayamayacakları gerçeğini bize bir kez daha gösteriyor¹⁸⁷.

Karasi mensupları yaptıkları akınlarıyla, 1303 – 1304 yılları kışına rastlayan tarihlerinde Erdek (Artake) yarımadasına yaklaştılar. Bunu bir tehlike olarak gören Bizans, Katalan kuvvetlerini tekrar davet etti. Yarımada, Türk akınlarına karşı karadan çok iyi korunuyordu. Yarımada’nın Anadolu’ya birleştiği yerde, bir kıyıdan öbür kıyıya uzanan bir sur bulunuyordu. Bölgeyi tehdit eden Türkler, zaman zaman Bizans topraklarına giren göçebelere. Bu bölge, Marmara denizine ait her iki boğaz, hem Bizans, hem Karadeniz’e açılan bir kapı ve hem de Balkanlar’a ulaşmakta bir köprü oluşu bakımından önemliydi ki; bu tür limanlara sahip olmak demek güçlü donanmalara sahip olmayı gerektiriyordu¹⁸⁸.

Sınırlarını Ege ve Marmara denizine kadar ulaştırmış olan beylik, bunun neticesi olan, ihtiyaca göre Çandarlı’da bir tersane inşa ederek donanma kurmaya gayret etmiştir¹⁸⁹.

İmparator III. Andronikos 1328’de Kapıdağ’daki meşhur Sizik (Syzicus) şehrine gelerek, Pege¹⁹⁰ kasabasında Karasioğlu Demir Han ile görüşerek Çanakkale sahilindeki Bizans şehirlerine taarruz etmemesi için, onunla anlaşma yapmıştı. Bu da beyliğin deniz gücü olarak büyük tehditkar bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir¹⁹¹.

¹⁸⁴ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 97.

¹⁸⁵ Umar, age, 653, “Peraia” Anadolu yakasının Rodos adasına bakan kıyısı. Tekindağ, agm, XII-I, 129 – 130.

¹⁸⁶ İzmit ve İzmit bölgelerinin Bursa yönüne uzanan kıyı kesimi.

¹⁸⁷ Anthony Luttrell, “1389 Öncesi Osmanlı Genişlemesine Latin Tepkileri”, *Osmanlı Beyliği, Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, no: 49, İstanbul 1997, 130 - 131.

¹⁸⁸ A. Elizabeth Zachariadou, “Karasi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet”, *Osmanlı Beyliği, Tarih Vakfı Yurt Yayınları*, no: 49, İstanbul 1997, 244 – 245.

¹⁸⁹ Parlak, age, 44.

¹⁹⁰ Umar, age, 646.

¹⁹¹ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 98.

Kalem Bey ile Karasi Bey'in vefat tarihleri bilinmemektedir. Fakat Karasi Bey'in ölümü ile beylik ikiye ayrılmıştı. Bu bölünmenin Karasi Bey'in ölümünden (1328'den evvel) önce olması da değindiğimiz kaynakların belirttiği kadarıyla muhtemeldir. Oğullarından Demir Han Balıkesir'de, Yahşi Bey Bergama'da en küçük oğlu Dursun Bey de Osmanoğulları'ndan Orhan Bey'in yanında hizmete bulunuyordu.

Demir Han Bey Balıkesir yöresinde hüküm sürdüğü vakit 1331'de yılında, Bizans İmparatoru'nun Dimetoka'da¹⁹² bulunduğu sırada, 70 gemi ile Gelibolu sahiline asker çıkararak Enez¹⁹³ ve çevresindeki Karecik ve Trayanopolis yörelerini istila ve yağma etmiştir¹⁹⁴.

Demir Han Bey, 1333 yılında kendine ait 60 gemi ve Aydınoğlu Umur Bey'in katılımıyla gerçekleştirdikleri müşterek seferlerinde, önce Gelibolu'ya çıkarak Esen Tekfuru'nu mağlup etmişler ve yine Gelibolu Limanı'nda Lazgöl adlı hisarı ele geçirmişlerdir¹⁹⁵. Buradan devam ederek, Aynaroz yarımadasına çıkartma yapıp yağmaladıktan sonra, Selanik kıyılarına yönelerek buraları da talan eden Demir Han ve Umur Beyler, buralardan da bir çok ganimet elde ederek memleketlerine geri dönmüşlerdir¹⁹⁶.

1334 senesine gelindiğinde artık diğer Türk beylikleri kadar gelişme ve büyüme gösteren beylik kendi varlığını ortaya koymaya başlamıştı. Osmanoğlu Orhan Bey'in hemen hemen her sene Trakya'ya gerçekleştirdiği akınları, Karasi Beyliği'nin gemileri sayesinde yaptığı bilinmektedir. Çünkü Osmanlı Beyliği denizdeki tecrübesini daha sonraları Karasi Beyliği sayesinde elde etti. Balıkesir Emiri Karasioğlu Demir Han Bey, Orhan Bey gibi, gerek Çanakkale Boğazi'ne akınlar yaparak ve gerekse doğrudan Marmara üzerinden hareketle gemileri vasıtasıyla Rumeli'ye asker çıkararak, dönemin genel yapısı itibariyle yağmacılık ve korsanlık yapıyorlardı¹⁹⁷.

Beyliğin diğer koluna mensup, Bergama Emiri Yahşi Bey de, yine müşterek olarak Manisa Emiri Saruhan Bey ve Aydınoğlu Umur Bey ile beraber Yunanistan ve Ege Denizi'ne sefere çıkarak, on iki bin hristiyanı esir almışlar, ayrıca Eğriboz adası halkını da vergiye bağlamışlardı¹⁹⁸. Beylik, hareket sahası ile orantılı olarak diğer beylikler kadar olmasa da, yakın coğrafyalarda hakim bir yapı sergileyerek başarılı

¹⁹² Umar, age, 214, Çanakkale ilinde bir yerleşim yeri.

¹⁹³ Umar, age, 245, Edirne ilinde bir yerleşim yeri.

¹⁹⁴ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 98; Hammer, age, I, 125.

¹⁹⁵ Enveri, age, 28; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 98.

¹⁹⁶ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 98.

¹⁹⁷ Enveri, age, 33.

¹⁹⁸ Enveri, age, 33; Hammer, age, I, 130.

sonuçlar elde etmiştir. Yani kendi hakimiyet sahasına yakın mahallerde mücadelede bulunmuştur.

Müşterek yapılan, Türk Beylikleri'nin gaza hareketleri, Papa 22. Jean'ı, hristiyan hükümetlerini yeni bir haçlı ordusu oluşturması konusunda, hareketlendirdi. Papa ve Fransa dörder gemi hazırlatarak, 8 gemiden ibaret olan ve Jean de Chepoy kumandasında bulunan deniz filosuyla ve 10 gemiden oluşan Rodos filosuyla birleşerek Negrepont'a doğru hareket ettiler. 8 gemilik Venedik ve 4 gemilik Kıbrıs Krallığı'nın deniz gücü bu kuvvetlere katılarak, yaklaşık 30 gemilik bir haçlı donanması oluşturuldu. Birinci kısım Venedik ve Kıbrıs filolarına Pierre Zeno, ikinci kısım haçlı donanmasına da Jean de Chepoy kumanda ediyordu. Emir Yahşi Bey, Tisailya'da Volo Körfezi'nde irili ufaklı iki yüze yakın gemi toplamış, bir taraftan da Cassandra¹⁹⁹ ve Tesalya sahillerine akınlarda bulunmuştu²⁰⁰.

Meydana gelen savaşta, Emir Yahşi Bey'in Cassandra'daki ordusu perişan edildi ve Kantakuzen kumandasındaki Rum ordusunun Tesalya'ya gelmekte olduğunu duyduğunda da, Yahşi Bey Yunanistan'ı terk ederek Anadolu'ya dönmeye karar verdi. Fakat dönüşü sırasında bir çok kez haçlı donanmaları ile çarpışmak zorunda kalarak, donanmasının en mühim kısmını kaybetmiştir.

Yahşi Bey büyük şanssızlıklarla da olsa son bir gayretle İzmir Limanı'na girmeyi başardı. Ancak haçlı donanması da İzmir Limanı'na girmiş, Yahşi Bey'in donanmasını yakarak yok etmiştir. Hızını alamayan haçlılar İzmir'de karaya asker çıkararak savaşmaya devam etmişler (17 Eylül 1334), fakat savaşın uzun sürmesi neticesinde başarılı olamayarak geri dönmek zorunda kalmışlardır²⁰¹.

1341 yılında Saruhan Bey, Osmanoğulları'ndan Orhan Bey, Karasioğlu Yahşi Bey ile müşterek giriştikleri Rumeli seferi neticesinde; Bizans için emelleri bulunan Kantakuzen kendini emniyete almak için Orhan Bey ile sulh yeniledi. Bu ittifakla Kantakuzen bizzat Bulgar Kralı Aleksandır'ı sulh yapmaya mecbur bıraktı. Saruhan Bey ve Yahşi Bey'e karşı bir donanma hazırlayarak kumandanlığına da Protovestiaine Apocague'i tayin etti. Aslında bu sefere Umur Bey de katılmıştı. Ama eski dostu Kantakuzen ile dostluğunu tazeleyerek geri döndü. Fakat Umur Bey'in dönüşüyle, Karasioğlu Yahşi Bey hemen Çanakkale Yarımadası'na çıkartma yapmış, ancak buradaki mücadelede Kantakuzen'in sevk ettiği askerlerinden zor kurtularak geri

¹⁹⁹ Umar, age, 401.

²⁰⁰ Enveri, age, 33; Hammer, age, I, 130.

²⁰¹ Enveri, age, 34; Luttrell, agm, 129 – 130; Zachariadou, "Karasi", 247 – 248.

dönebilmeyi başarmıştır. Yahşi Bey çok geçmeden Çanakkale yarımadasına ikinci bir sefer daha yapmış ancak yine bir mağlubiyet yaşayarak, Bizans ile anlaşma yoluna gitmiş ve bu sayede kurtulabilmiştir²⁰². 1345’de Karasi Beyliğini başarıları ile andıracak, Karasioğlu Emir Süleyman Bey, Yahşi Bey’in oğlu olarak idareyi ele almıştır.

1345’de Umur Bey’in, dostu Kantakuzen’e yardım etmek için Rumeli’ye gidişine rastlayan tarihlerde, haçlıların İzmir limanını kapamaları ve Umur Bey’in donanmasını yakmaları üzerine, çaresiz kalan Umur Bey, yolculuğuna Saruhan ve Karasi ülkelerinden geçerek gitmek zorunda kalmıştır.

Umur Bey’in yeni ordusunu karadan harekete hazırladığı vakit, beylik Süleyman Bey tarafından idare ediliyordu. Beyliğin Şimali Lydia adıyla anılan kolu, Süleyman Bey’in Şimali Lydia Hükümdarı ünvanı ile anılmasıyla dikkati çekmekte ve Umur Bey’in askerlerini Rumeli’ye geçirirken arazilerin ve idari gücün Karasi Beyi’ne ait olduğunun görülmesi, beyliğin idari olarak, henüz Osmanlılara geçmemiş olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Beyliğin Türk tarihinde, Ege Denizi’ndeki başarıları ile Avrupa’ya yapılan gazalara katılarak, hizmetlerde bulunduğu inkar etmek mümkün değildir. Bu nedenle Türk Beylikleri arasında muhalif yada devamlı sorun çıkaran bir yapı izlememiştir. 1402 tarihinde ise, Ankara Savaşı’yla yaşanan olaylar, Timur’un izlediği politika çerçevesinde aynı şekilde diğer beyliklere uygulandığı gibi Karasioğulları’na da uygulanmıştır. Uzunçarşılı’nın verdiği bilgiye göre Karasi Vilayetinin alınması, Osmanlı Sultanı I. Murad’ın Cülus senesinde, yani 1361 tarihinde gerçekleşmiştir²⁰³. Beyliğin nihayi sonu Osmanlı Devleti’nin tekrar toparlanıp diğer beylikleri hakimiyeti altına aldığı tarihlerle aynıdır.

SARUHANOĞLU BEYLİĞİ DÖNEMİ (1313 - 1410)

Beyliğin kurucusu Saruhan Bey’dir. Saruhan Bey, Harzem ordusunda bir kumandan iken Selçuklu Sultanı’nın hizmetine girerek hizmetlerde bulunduğu rivayet edilir. Ancak Aydınoğulları Beyliği bahsinde anlattığımız gibi, Saruhan Bey’in,

²⁰² Enveri, age, 45; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 99.

²⁰³ Enveri, age, 59 – 60; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 99 – 101.

Germiyan komutanlarından olup, hudutlarını genişletmek için batıya gazaya gönderilen Türkmen komutanlarından birisi olarak da bahsi geçmektedir²⁰⁴.

Saruhan Bey, Germiyanogulları'nın yardımı ile 1313 tarihinde Manisa'yı alarak burada kendi adını taşıyan bir beylik kurmuştur²⁰⁵.

Saruhan Bey daha sonra çevresinde fetihler yaparak hudutlarını denize kadar genişletmiş, kurduğu donanma ile beyliğinin gelişmesini ve yer edinmesini sağlamıştır. Naksos Dukası ile savaşarak Sakız, Foça, Midilli'ye kadar baskınlarda bulunmuş, Ege Denizi'nde bulunan Ceneviz kolonilerini ve Midilli Gatilozyalarını da vergiye bağlamıştır. İstikrarlı yapısı sayesinde, Foça'da yaşayan Rumlar ve Latinler her yıl on beş bin gümüş para vergi vermeyi kabul ederek Saruhan Beyliği'nin hakimiyetini tanımışlardır²⁰⁶.

1329 yılında Bizans İmparatoru III. Andronik Paleologos Sakız adasını zaptetmişti. Fakat bu arada Osmanogulları'ndan Orhan Bey'in güçlenmesi ve hakimiyet sahasını genişletmesi üzerine, Foça seferi sırasında Bizans İmparatoru III. Andronik Paleologos, Saruhan Bey ve Aydınoğlu Mehmed Bey ile ittifak yaparak, bir Türk gücünü diğer bir Türk gücüne karşı denge unsuru olarak kullanmış, fakat bu ittifak Bizans'ın umduğu gibi uzun süre devam etmemiştir²⁰⁷.

1332'de Aydın, Saruhan ve Karasi Beylikleri'nden oluşan müşterek otuz beş gemilik donanma ile Gelibolu üzerine düzenlenen (Esen Tekfur Lazgöl Hisarı) sefer için ortak bir faaliyet içerisinde bulunmuştur²⁰⁸. Bu da Bizans aleyhine demektir.

1334'de Saruhan, Aydın ve Karasi Beylikleri'nden oluşan, aralarında Menteşe Beyliğinin de bulunduğu deniz gücü, Yunanistan ve Ege denizine (Eğriboz, Rodos, Selanik) düzenlenen, ortak bir sefere giriştiler. Bu girişime karşılık, Papa'nın oluşturduğu Haçlı donanmasına karşı Türkler pek başarılı olamamışlardır. Aslında haçlılar da İzmir'e karaya kadar asker çıkarmış olsalar da, başarı elde edemeyerek geri dönmek zorunda kalmışlardır²⁰⁹.

Umur Bey bir önceki haçlı donanmasının intikamını almak için Saruhanoğlu Süleyman Bey ile müşterek olarak 276 parçalık Türk donanmasıyla sefere çıkmış,

²⁰⁴ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 84. Mustafa Eravcı-Mustafa Korkmaz, *Saruhanogulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*, Manisa Valiliği Yayını, Manisa 1999, 4 - 14.

²⁰⁵ Tevhid, agm, cüz. 10, 616; Heyd, age, 598, "Gediz (Hermos) kenarlarında iyiden iyiye yerleşiyordu; bu soyun kurucusu olan Saruhan Bey Manisa (Sipylum Manisası)'yı 1313 zaptetmiş ve şehri kendine başkent yapmıştır".

²⁰⁶ Tevhid, agm, cüz. 10, 616 - 617; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 84.

²⁰⁷ Enveri, age, 27; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 85; Eravcı - Korkmaz, age, 26 - 27.

²⁰⁸ Enveri, age, 28.

başarılı sefer sonrası Türkler Monovesya'yı ele geçirerek vergiye bağlamışlardır. Daha sonra Mora ele geçirilerek Mistir şehri zaptedilmiştir. Bu olay Mora Despotu'nun aman isteyerek vergi vermeyi kabul etmesiyle tatlıya bağlanmıştır. Sefer sonrası Süleyman Bey İzmir'e dönerken fırtınaya yakalanmış, gemisi donanmadan ayrı düşmüştü. Bu arada on kadar hristiyan kadırgası tarafından sıkıştırılan Süleyman Bey, Umur Bey'in yardımı gelmesi ile kurtulabilmiş, düşman gemileri de kaçmayı başarmışlardır²¹⁰.

Daha önce İmparatorluk hakimiyetine giren Foça Valisi Andre Katani 1331'de öldüğü zaman, yerine geçen oğlu Dominik istiklal fikriyle Midilli adasını zapta kalkışmıştı. Dominik'in, Cenevizlilerden, Sicilyalılardan, Rodos Şövalyeleri'nden ve Naksos Dukası Nikola Sanuto'dan gemi ve askerler alarak adayı ele geçirmesi, tam bu sırada Papa XII. Benoit'in Türkler'e karşı giriştiği haçlı seferi için kullanmak istediği hazır bir güçtü. Bizans İmparatoru Andronik'i de bu ittifaka katmak isteyen Papa, tüm çabalarına rağmen istenilen birliği sağlayamadı. İmparator Andronik bu guruba katılmayı uygun bulmuşsa da, ittifak dağılınca o da bir sonuç elde edememişti. Fakat İmparator Andronik, 1336'da donanmasını Midilli'ye göndermiş kendisi de Foça'ya çıkarak şehri kuşatmıştı. Fakat yeterli olamayınca Saruhan Bey'den yardım istemişti. Saruhan Bey de Cenevizliler tarafından hile ile yakalanan oğlu Süleyman Bey'i ve diğer Türk esirlerin, fethin başarıyla gerçekleşmesinden sonra geri alabilmesi şartıyla yardım etmeyi kabul etti²¹¹.

Fakat Rumlar ve Türkler beş ay boyunca Foça'yı ve Midilli'yi kuşatmışlarsa da alamadılar, Aydınoğlu Umur Bey'den alınan yardım (otuz harp gemisi) ve Saruhan Bey'in de yirmi dört gemi takviyesi ile mücadeleye devam edildi. Kantakuzen ve Umur Bey'in Urla'da yaptıkları görüşmede, Kantakuzen'in yakın bir tanıdığı olan Jean Spinalon vasıtası ile serbest kalacakları garantisi verilerek, Midilli ve Foça temsilcilerinin ve halkının teslim olmaları sağlandı. Cenevizlilerin Foça hakimi Dominik'in de görüşlerinin alınması neticesinde teslim olmalarıyla, Süleyman Bey ile diğer esirler kurtulmuştu. III. İmparator Andronik Paleologos bu iki yerin hakimiyetini alarak İstanbul'a dönmüştür²¹².

1341 de III. İmparator Andronik Paleologos vefat etmiş ve yerine oğlu on yaşındaki Jean Paleologos halef olmuş, fakat onun vasisi olarak Büyük Domestik

²⁰⁹ Enveri, age, 33 - 34; Tevhid, agm, cüz. 10, 617.

²¹⁰ Enveri, age, 34 - 35; Hammer, age, I, 127 - 128; Eravcı - Korkmaz, age, 29.

²¹¹ Enveri, age, 37 - 38; Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, 85; Tevhid, agm, cüz. 10, 617.

²¹² Enveri, age, 38; Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, 85 - 86; Tevhid, agm, cüz. 10, 617.

Kantakuzen'in idareyi almasıyla Bizans'ın iç ve dış düşmanları fırsatı değerlendirmek için harekete geçmişlerdir.

Bu düşmanlar arasında, gaza niyetiyle seferlerde bulunan Saruhan, Karesi ve Osmanoğulları da vardı. Hatta bu seferlere 1341'de Umur Bey de iki yüz elli parçalık donanmasıyla katılmıştı. Ancak, Umur Bey Çanakkale Yarımadası'nda yakın dostu Kantakuzen'le karşılaşınca, karşılıklı dostane görüşmelerden sonra ve Kantakuzen'in Umur Bey'e ihsanlarda bulunması üzerine, Umur Bey'in bu seferden geri döndüğü görülmüştür. Karasioğlu Yahşi Bey başarılı olamadığı gibi, Saruhan Bey'de Rum kumandan Sennacherim karşısında perişan olmuş, kumandan Sennacherim, beyliğe ait bir şehri de ele geçirmeyi başarmıştır²¹³.

1344'de Ege Denizi'nde gösterdiği başarılarıyla ünlenen Umur Bey'i durdurmak üzere İmparatoriçe Anna'nın teşviki ile başlayan, Papa, Venedik ve Rodos donanmasının katıldığı yeni haçlı birliği İzmir'i yoğun bir şiddetle kuşatmış ve Umur Bey'in donanmasını yakmışlardı. Bu konu daha önceki bahislerde ele alınmıştı. Aynı tarihlerde, dostu Kantakuzen için karadan yardıma gitmek isteyen Umur Bey'in Saruhan arazisinden geçmek için izin istediği görülür, Umur Bey daha önce aralarında sözlü kavgaya sebep olan, başka bir araziyi Saruhanoğulları'na vererek izin almış ve bu sefere Saruhanoğlu Süleyman Bey'de katılmıştır. Aydınoğulları bahsinde anlattığımız bu seferde de Süleyman Bey vefat etmiştir²¹⁴.

1346 da Umur Bey'in beşinci Rumeli seferi ardından oluşturulan ve Latinlerin Viennois Dükü Torfil tarafından İzmir'e yapılan saldırıda, şehirde bulunan Saruhan Bey'in hiç bir yardımda bulunmadan ayrıldığı dikkati çeken bir diğer unsurdur. Saruhan Bey'in bu şekilde davranmasının sebebi, daha önce Umur Bey ile ortak olarak Kantakuzen'in yardımına gidildiği seferde, oğlu Süleyman Bey'in vefat etmesi, Saruhan Bey'in oğlunun ölümünden Umur Bey'i sorumlu tutması olabilir²¹⁵.

Saruhan Bey'in de vefatından sonra hükümdar olan Fahrüddin İlyas Bey denizcilik alanında pek faaliyet gösteremeyerek, müttefiki olduğu Bizans İmparatoru aleyhine kurduğu tuzakta kendisi yakalanmış, zevcesi'de fidye vererek kurtaran Fahrüddin İlyas Bey 1362'de vefat etmiştir²¹⁶.

²¹³ Enveri, age, 45 – 46; Tevhid, agm, cüz. 10, 617. Eravcı – Korkmaz, age, 30 – 32.

²¹⁴ Enveri, age, 62 – 64; Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, 86, Tevhid, agm, cüz. 10, 617.

²¹⁵ Enveri, age, 67 – 68.

²¹⁶ Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, 86 - 87.

Osmanlı Devleti'nin 1361 tarihinde Karasioğulları Beyliği'ni tamamen ele geçirmesinden sonra, Latinler'in de Ege Denizi'ndeki faaliyetleri ile hareket alanı daralan beyliğin donanması faaliyet yapamaz olmuştur.

1390 yılında Yıldırım Bayazid tarafından ele geçirilen Beylik, 1402 Ankara savaşından sonra tekrar kurulduysa da, 1410 yılında Çelebi Mehmed tarafından tekrar Osmanlı Devleti'ne ilhak olmuştur²¹⁷.

ALÂİYE (1293 - 1451) ve TEKEOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİ (1321 - 1423)

Selçuklu hükümdarı I. Alaüddin Keykubat'ın burayı fethetmesinden sonra burada, bu isimle anılan küçük bir beylik (Selçuklu ailesine mensup kişilerce) kurulmuştur. Anadolu Selçuklu devletinin son senelerinde beylik Karamanoğulları eline geçmiştir²¹⁸. (1293)

1366'da Antalya'yı zaptetmek için gelen Kıbrıs Kralı yirmi iki gemi ile kuşatma yaptığı zaman halkın ve Karamanoğulları'nın gösterdikleri çaba ile beylik galip gelmiştir²¹⁹.

Beylik 1427'de beş bin altın karşılığında Memlûklü Devleti'ne satılmıştır. Karamanoğulları, Memlûklü Devleti ve Kıbrıs Krallığı arasında devamlı sıkışan beylik 1451'de Osmanlı Devleti'ne katılmıştır²²⁰.

Anadolu Selçukluları'ndan önce de nâmı ve mevki ile adından önemle çok söz edilen bu liman kentinde, çok önemli gemi tezgahları ve tersaneler vardı. Bu liman kenti, Mısır, Kıbrıs, Rodos ve diğer hristiyan Avrupalı tâcirlerin uğrak yeri ve çok önemli zengin bir ticaret merkezi idi. Bu özelliklerinden dolayı da tarihte daima çeşitli mücadelelere sahne olmuştur.

Anadolu'nun güney kıyısında kurulan ve Alaiye Beyliği gibi ciddi bir varlık gösteremeyen diğer bir beylikte Tekeoğulları Beyliği'dir. 1308 – 1423 yılları arasında, Antalya'nın Tekeli bölgesinde, Hamidoğulları Beyliği'nin bir kolu olarak hüküm sürmüştür. Beyliğin kuruluşu Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud'un ölüm tarihi olan 1308 yılı kabul edilmektedir. Bu beylik diğer Türk beylikleri gibi muhtemel

²¹⁷ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 88 - 89.

²¹⁸ Mükrimin Halil Yınanç, "Alâiye", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, I, 286 – 287.

²¹⁹ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 93 ; Yınanç, *Alâiye*, I, 287 – 288.

²²⁰ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 94 ; Yınanç, *Alâiye*, I, 288.

bölgelere ayrılarak hanedan üyeleri arasında pay edilmiş ve birbirlerinden bağımsız bir şekilde varlığını sürdürmüştür²²¹.

Dönemin yapısı itibariyle, önemli bir coğrafyaya da sahip olan beyliğin özellikle Kıbrıs Krallığı ve Latin devletleri mücadelesi devamlı olmuş ve bu yüzdende istikrar pek sağlanamamıştır. Beyliğin İstanos ve Antalya hakimi olan Mübarizededin Mehmed Bey hakimiyeti sırasında devamlı Kıbrıslı'larla savaştır. 1359 ve 1369 yılları arasında Mehmed Bey, Karamanoğlu Alaeddin Ali Bey ve Alaiye Bey'inin müttefik olarak Kıbrıslı'lara karşı verdikleri mücadelelerinde Antalya şehri kaybedilmiş, fakat uzun süren direnişten sonra 1361'de şehri geri almayı başarmıştır²²².

1363 senesinde Mehmed Bey'in, Mehmed Reis adındaki denizcilikte usta olan komutanını 12 kalyonla Kıbrıslı'lardan intikam almak için göndermesi üzerine başarılı bir kuşatma yapan Tekeoğulları donanması Kıbrıs'ın Pendaia şehrini ele geçirdi²²³.
(1370)

Mehmed Bey'in başarılı geçen saltanatı sonunda, onun ölümüyle yerine oğlu Osman Çelebi geçmiş, fakat beylik eski gücünden çok uzaklaşmıştır. Nihayet I. Bayezid'in Antalya'yı almasından sonra Teke ilini Osman Çelebi'nin oğulları İsa Çelebi ve Mustafa Çelebi arasında sancaklara ayırmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin Ankara savaşı sonrasında girmiş olduğu bunalımda beylik sadece İstanos olmak üzere dirilme gösterse de, esas Antalya ve Alaiye Karamanoğulları'nın eline geçmiştir. Fakat Osmanoğulları'ndan Sultan II. Murad zamanında bu beylik tekrar ele geçirilerek bu beyliğe mensup hanedan üyeleri Osmanlı Devleti hizmetinde bulundurularak 1800'lü tarihlere kadar yaşamışlardır²²⁴.

Bu beyliğin tarihi önemli bir ticari kent ve liman olan Antalya'nın Kıbrıs Krallığı ve Latin devletlerine karşı savunulmasıyla geçmiş, bunun yanında yine bu devletlere mensup, daha birçok yabancı tüccarların da ticaret yapabildikleri zengin bir şehir olarak gelişmiştir. Ancak bu çalışmamızda ele alınan konular ve dönemlerle ilgili kaynaklarda çok az bilgi bulunmaktadır.

²²¹ M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Teke Oğulları", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, XII-I, 128 – 129; Akın, age, 21.

²²² Tekindağ, agm, XII-I, 129 – 130.

²²³ Tekindağ, agm, XII-I, 129 – 130.

²²⁴ Tekindağ, agm, XII-I, 131 – 132.

CANDAROĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİ (1292 - 1462)

Kastamonu ve Sinop çevresinde Şemseddin Yaman Candar adında bir Türkmen Beyi tarafından kurulmuştur. Beylik Anadolu Selçukluları'na bağlı olarak o dönemin hükümdarları adına (II. İzzeddin Keykavus, II. Gıyaseddin Mesud) Karadeniz bölgesinde bir güvenlik üssü olarak görev yapmıştır.

Kırım (Suğdak), Sinop, Samsun, Trabzon gibi merkezlerin önemi dolayısıyla ra'kip güçlerin Karadeniz'deki girişimlerine karşı her zaman güvenlik noktası olarak elde tutulmak istenmiş ve bunun için gayret gösterilmiştir.

Beylik Sinop'ta o devirler için, üstün nitelikli, büyük bir tersane ve donanmaya sahipti. Hatta Pervaneoğulları'dan (1300 – 1322) Gazi Çelebi döneminde bile Rumların ve Cenevizliler'in sıkı ticari münasebetlerinin yanında, çeşitli muharebelere de sahne olmuştu. Hatta bu dönem Candarlı Beyliği donanması 1361'de Kefe'yi Cenevizlilerden almak üzere olduğu dönemdir.²²⁵

Özellikle Gazi Çelebi döneminde başlayan Ceneviz ilişkilerinde Sinop'ta kolonisi bulunan İtalyanlar'ın, bu koloniyi cezalandırmak için çıktığı bir seferde 10 kadirga ile gelen Corlo Grimaldi meydana gelen muharebede, Candaroğulları'nın, Ceneviz gemilerinden 6'sını ele geçirerek güçlerini göstermeleri çok önemli olmuştur.²²⁶

Osmanlı Devleti adına bu beyliğin Sinop Limanı'ndaki tersanelerde kadirgalar yapılmıştır. Bu bilgiye istinaden Katip Çelebi; “ İsmail Bey bu yakında bir değirmi sefine yaptırmıştı ki, dokuz yüz fiçı aludu. Padişah o gemiyi İstanbul'a gönderdi. Ve bu zamanda Aragonya Padişahı Alfonz bir büyük gemi yaptırmış ki, dört yüz bin fiçı alurdu ” ifadesiyle denizcilik hususunda, tarihimizde örnek olabilecek gerçekleri ortaya çıkarmaktadır.²²⁷

²²⁵ Uzunçarşılı, *Medhal*, 145; Heyd, age, 614 – 616; “son Konya Selçukluları zamanında, onların güçlü veziri, daha çok “Pervane” lakabı ile tanınan Muinüddin Süleyman (1278'de ölmüştür) Sinop şehrini tımar (babadan oğula geçmek üzere) olarak almıştı. Varisleri, ..., yani 1320'ye doğru hala bu tımara sahiptiler. Pervane'nin küçük oğlu, pek muhtemel olarak korsanlığı yüzünden, Batılılarla arası açıldı... Belki de bu, Gazi Çelebi adı ile bilinen kişiyle aynıdır; bu, gemiler arasında yol bulup Yunan gemilerini batıran, ya da 1313 ve 1314'te, Kefe dolaylarında Ceneviz gemilerine başarılı birçok hücumlar yapan Zalabi ve Jaalabi adlı kişinin aynıdır.... Gazi Çelebi 1324'te gelf Ceneviz'lerini tuzağa düşürdü..., Sinop 1330'da Kastamonu Beyi Süleyman'ın eline geçti ve sonuna kadar burası ailesinin...

²²⁶ Turan, *Türkiye – İtalya*, I, 188 – 189. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 148 – 149.

²²⁷ Kâtip Çelebi, *Tuhfetü'l – Kibar fi Esfari'l Bihar*, Hazırlayan: Orhan Şaik Gökyay, 1000 Temel Eser, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1973, 20 - 21.

OSMANOĞULLARI BEYLİĞİ DÖNEMİ (1299 – 1454'e kadar)

Bu beyliğin ataları, Oğuzlar'ın Bozok kolunun Kayı Boyu'ndan bir aşiretin beyleridir. Kayılar, Oğuzlar'ın yirmi dört kolunun en soylusu (liderlik, saltanat kurma yetkisine sahipti) dur. Tarihte Oğuz Han olarak bilinen Mete'nin büyük oğlu Gün Han'ın büyük oğlu Kayı Han'ın soyudur²²⁸.

Her ne kadar, beyliğin birinci Sultanı Osman Gazi'nin adını alarak tarihe geçmiş olması doğru ise de, hanedanın atası ve yurt tutup kuran kişi Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'dir

XIII. yüzyılın ilk yarısına rastlayan Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıfladığı devrede, Anadolu Selçukluların bağlı bir Türkmen birliği olarak Anadolu'da, batı'ya doğru gaza yapan gruplardan biri olarak bulunmaktaydı. Ertuğrul Bey'in 1231'de Karacahisarı fethetmesinden sonra ve daha da ileriye giderek, Söğüt ve Domaniç çevresine de hakim olmasıyla, beyliğin ilk merkezî coğrafyası belli olmuş oldu. 1281'de Ertuğrul Bey'in vefatından sonra beyliğin başına beylik ricali (kurultay) kararıyla oğlu Osman Bey getirilerek beyliğin resmi kuruluşu sağlanmış oldu²²⁹.

Kuruluş yıllarında Osmanlı Beyliğinin tam anlamıyla hakim olmayı başardığı bir kıyısı ve hatta düzenli ve tam teşekküllü bir donanmasının dahi olup olmadığı hakkında yerli kaynaklar ve araştırma eserlerde pek az bilgi bulunmaktadır²³⁰.

Bununla ilgili olarak da Katip Çelebi; "Gizli değildir ki, bu sonsuzluğa ulaşacak devletin ilk zamanlarında, Allah'ın rahmetine ve marifetine ulaşmış olan Fatih Sultan Mehmed Han zamanına gelinceye dek vuruş – kırış olaylarının çoğu karada olan kafir hisarlarını yıkıp yakmak ve almakla ilgili olup deniz seferlerine ve Frenk taifesi ile savaşa henüz başlanmamıştı. Gerçi II. Sultan Murad zamanında kimi kıyılarına ve yakın adalara sataşıldı diye anlatırlar. Lakin güvenilir değildir."²³¹ gibi bir açıklamalar getirse

²²⁸ Aşıkpaşazâde, *Aşıkpaşazâde Tarihi*, Neşir: Atsız, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992, 11 – 15; Şükrullah, *Behcetüttevârîh*, Türkçeye çeviren; Nihal Atsız Çiftçioğlu, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1925 – 1927, 51; Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, Türkçeye çeviren; İbrahim Hakki Konyalı, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1925 – 1927, 343; Anonim, *Tevârîh-i Al-i Osman*, F. Giese neşri = Hazırlayan: Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Yayınları no: 510, İstanbul 1992, 7 – 10; Neşri, age, I, 55 – 71; Hoca Saadetin Efendi, *Tacü't- Tevârîh*, Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, I, 20 – 24; Mustafa Nuri Paşa, *Netayic ül Vukuat*, Neşir: Neşet Çağatay, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, I, 3 – 4; Köprülü, *Kuruluşu*, 1 – 14, 67 – 73; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 93 – 101; Togan, age, 322 - 323; Wittek, *Osmanlı İmparatorluğu*, 69, 100 vd. Ahmedî, *Dâstân ve Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman*, Düzenleyen; Nihal Atsız Çiftçioğlu, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1925 – 1927, 8 – 9.

²²⁹ Aşıkpaşazâde, age, 15; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 97 – 115.

²³⁰ Bu konu hakkında bakınız, Tezel, age, I, 668 – 670.

²³¹ Kâtip Çelebi, age, 18 – 19.

de, Osmanlı'nın ilk dönemleri hakkında gerçekten çok ciddi olmayan, fakat denizcilikle ilgili ihtiyaçlarını gördükleri bir takım basit gelişmeler bulunmaktadır. Osmanlı'nın ilk defa Karasi Beyliğine ait gemilerle veya bu beyliğe hakim olduktan sonra, denizcilik bilgilerini ve donanma kurma girişimlerine başladıkları rivayet edilse de, bu olaylardan çok önce Bizans'a yardım yada Osman Bey döneminde Rumeli'ye geçen Türkler'in 18 ay burada kaldıktan sonra tekrar geri dönmeleri gibi olaylar dikkati çekmektedir ki, bu olayların gerçekleşmesinde denizden ve denizcilikten faydalandıkları ortadadır²³².

Osmanlı Beyliği'nin ilk devirleri için düşmana karşı daha çok kara gücü ile mukavemet gösterdikleri ve kara savaşı yaptıkları doğrudur. Fakat İmralı adasının Osman Bey devrinde Aygud Alp oğlu Kara Ali tarafından fethedilmesiyle "İmralı" adını aldığı..., Kalo Limni ve sonra da Sakız'ın alınmış olduğu..., yine aynı devrin diğer donanmalarıyla, Prens Adaları (Kızıl adalar), Rud, Samos, Karpatos, Lemnos, Mitilan, Kandi, Malet (Rodos, Sisam, Karpe, Limni, Midilli, Girit, Malta) ve Kiklat adalarına seferlerin yapılmış olduğu görülmektedir²³³. (1307 sonraları). Ancak Anadolu birliği kurulurken Marmara, Ege ve Karadeniz'de kıyısı olan beyliklerin Osmanlı tarafından hakimiyet altına alınmasıyla doğal olarak devlet olma yolundaki beyliğin sınırları denizlere ulaşacaktı.

Daha önce ki bahislerimizde de görmüştük ki, Bizans'ın içinde bu dönemlere ait iç mücadeleler vardı. Rumeli baskınları, Rumların devamlı Türkler'den yani beyliklerden yardım hatta müttefik olarak da destek aldıklarını belirtmiştik. Böylece, Osmanlı Beyliği döneminde Bizans İmparatoru II. Andronikos, III. Andronikos, Büyük Kantakuzen gibi devlet adamlarıyla devamlı ilişkide bulunan Türkler, Rumeli'ye geçiş yaparak Marmara sahillerine yavaş yavaş yerleşmeye başlamışlardı²³⁴.

Osmanlı Beyliği'nin Karasi, Saruhan, Aydın, Menteşe ve Candaroğulları beyliklerini tamamen egemenliği altına aldığı zaman, zaten denizcilikte usta olan bu beyliklerin, her türlü donanma ve denizcilik hizmetlerinden yararlanacağı doğaldı. Daha önce bahsettiğimiz gibi, yerli halk ile birlikte deniz gücü oluşturan Çaka Bey'de ve diğer Türk beyleri'nde olduğu gibi, Türkler'in denizcilikte tecrübe kazanmalarının, Rum ve Latinlerle işbirliği yapılmasıyla sağlandığını söyleyebiliriz. Fakat bu bir taraf

²³² Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 155.

²³³ Bu konu hakkında bakınız, Tezel, age, I, 668 – 670. Hammer, age, I, 81 – 82

²³⁴ Enveri, age, 60, 67, 75; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 132 – 141, 156; Dukas, age, 17 – 23; Köprülü, *Kuruluş*, 44 – 49, 103 – 109.

tutma meselesi değil, işsiz kalıp yoksulluk çekmek istemeyen Rum halkın geçim kaynağı olarak mecbur bulunduğu bir noktaydı²³⁵.

Beylik ilk devirlerinde Bizans'ın Marmara kıyılarındaki liman şehirlerini ele geçirmeye başlamıştı.(İzmit, Gebze, Gemlik, Bandırma)²³⁶. Normal olarak o dönemlerde Bizans'ın bu bölgelerde donanma gücü olduğu gerçeği ile, buralarda tersaneler ve gemicilikte usta yerli halktan kimselerin bulunması normaldi.

Kaynaklar ve bu sahadaki eserlerde Osmanlı'nın denizcilikteki ilk teşebbüslerinin Karasioğlu Beyliği'nin ilhakıyla başladığını yazsalar da, daha önce belirtildiği gibi, ilk temaslar 1333'lere dayanıyordu. 1324 yılında, Bursa'yı alan Orhan Gazi'nin emri üzerine Bizans'ın su yollarını kesmek üzere görevlendirilen Karamürsel Bey ve yine tarihimizde bu ad ile anılan kasabada “ Karamürsel (Prenetos) ” (Karasi Beyliğinden getirttiği ustalarla rivayeti) gemi tezgahları kurarak, gemi yapımına başlamıştır. Bu hafif gemiler İzmit körfezinin ağzını kapatmış ve o çağda Bizans'ın elinde bulunan ve karadan da çevrilmiş olan İzmit kalesine deniz yoluyla yaptığı yardımı kesmişti²³⁷.

Aslında dikkate alınması gereken, ilk düzenli donanmanın ne zaman kurulduğudur. Bu konu ile ilgili olarak Ahmed Cevdet Paşa; “Osmanlı Devleti'nin ilk günlerinde harb ve muharebeleri karada olmakla donanma işleriyle hiç de ilgilenmeyip Sultan Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa Rum kayıklarıyla Gelibolu yakasına geçerek o yerleri ele geçirmekle, Rumeli kıtasından birçok yerleri Osmanlı topraklarına kattıktan sonra, Gelibolu geçidinde biraz kayıklar tedarik olunmuştu”²³⁸ demektedir.

Daha önce bahsedildiği üzere Osmanlılar'ın ilk denizcilik faaliyetlerinin Karasi Beyliği'nin donanmasıyla sağlandığı, hatta bu beyliğe tamamen hakim olunduktan

²³⁵ Fernand Braudel, *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 1993, 143, “Rum yerliler bir kez daha efendilerine ihanet etmişlerdir. Kıbrıs'ta ve daha sonra Girit'te olduğu gibi. Arşipel Türk zaferiyle işbirliği yapmıştır ve hatta bu zaferden önce Rum denizciler, tayfaları çoğunlukla Arşipel kökenli olan Padişahın donanmasında görev almaya koşmuşlardır. Belki de Giritliler her yaz başında açılan sefer için Padişahın donanmasına en kalabalık girenlerdir. Donanmaya tayfa sağlayan onları Galata Meyhanesinde, tersane yakınlarında bulmaktaydılar. Bu, Girit'in Türkler'in eline geçmesinden bir yüzyıl daha fazla bir zaman öncesinde meydana gelmektedir. Not: Arşipel dediği Ege Denizidir. Zachariadou, “*Holy War*”, 216- 217.

²³⁶ Aşıkpaşazâde, age, 28 – 30, 35, 39 – 42; Neşri, age, I, 133, 139, 149, 153; Anonim, age, 11 – 14; Hadidi, *Tevarih-i Al-i Osman*, Hazırlayan: N. Öztürk, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1991, 62 – 71; Wiener, age, 8 – 17; Turan, *Tarihi Takvimler*, 53, “ve İzmit feth olaldan berü yüz on yedi yıldır”¹⁷, *Tevarih-i Âl-i Osmaniyan*, “İzmit alınaldan berü yüz on dokuz yıldır ”; Edimli Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, Hazırlayan: Atsız, 1001 Temel Eser, 1972, 33 - 34.

²³⁷ Aşıkpaşazâde, age, 39; Neşri, age, I, 153; Anonim, age, 16; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, 3. Baskı, 390; Gencer, agm, 49; Kayabalı – Aslanoğlu, agm, 759; Selim Sırrı Altier, *Osmanlı Bahriyesi'nin Yelken Devri ve Türk Korsanları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997, 9; Turan, *Tarihi Takvimler*, 17, “Karasi vilayeti feth olaldan berü doksan dokuz yıldır”. Tezel, age, I, 47 – 48.

sonra Osmanlı'nın kendisini göstermeye başladığını ifade eden genel görüşler vardı. Orhan Gazi oğlu Süleyman Bey tarafından gerçekleştirildiğine dair bir rivayetin varlığına bakılırsa, Osmanlı denizciliği bununla başlatılabilir. Yine bu konuda Aşıkpaşazade şöyle bir rivayet nakletmektedir; "Orhan oğlu Süleyman bir gün memleketi gezerken Aydıncığa geldi. Temaşa etmeye başladı.... Ece Beg derler bir iyi, aziz er vardı. Hayli bahadır olarak anılırdı. Süleyman Paşa'ya ; " Hân'ım! Düşünceye daldın " dedi. Süleyman Paşa; " Bu denizi geçmeyi düşünüyorum. Şöyle geçsem ki kafirin haberi olmasa " dedi. Ece Beg ve Gazi Fazıl: " Biz ikimiz geçelim. Hanım görsün " dediler.... o yer vardır ki, orası Görece'den aşağı deniz kenarında, viranca bir hisardır. Cimbi'nin karşısında çabucak Ece Beg ile Gazi Fazıl bir sal yaptılar. Bindiler. Cimbi hisarının civarına çıktılar. Bağların arasında bir kafir ele girdi. Getirdiler. Sala koydular. Hemen Süleyman Paşa'ya getirdiler... Çabucak bir kaç sal daha yaptılar".

Süleyman Paşa yetmiş seksen yarar er aldı. Geceleyin geçtiler... El hasıl hisarı aldılar. İçinden birkaç tanınmış kafiri tuttular. Bu hisarın limanında gemiler vardı. O gemilere el koydular. Karşıda oturan askere gönderdiler... Ece Beg hisar atlarına bindi. Bulayır yanında Akça Limanı derler bir liman vardı; oradaki gemileri yaktılar..."²³⁹

²³⁸ Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1994, I, 119.

²³⁹ Aşıkpaşazâde, age, 46 – 47; Şükrullah, age, 54 - 55, " Bir gün kendi kendine tasasızca oturmuştu. Kafiri yok edip kökünü kazımak yollarını düşünüyordu. Gönlüne bu düştü ki; denizi geçmeli, o ülkenin .... Bunu düşünürken adı Süleyman Paşa olan ulu oğlu, atasının eşliğini öpmeye geldi...." Yani bu görev Süleyman Paşaya verildi. " Atlanıp denizden geçeceklerdi yere yöneldiler. Râvi der ki; Deniz kıyısında Kemer adında ormanlık bir yer vardı. Oraya vardılar. O yöre kafirlerinin öküzlerinden birini yakalayıp öldürdüler. Derisini sıırım gibi kestiler... ağaç parçası getirip... üzerine bindiler. Kırk er sığdı...önce Od Gömlek kalesini sonra İksamilye kalesini ele geçirdi. "; Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa, age, 345 – 346; Hoca Saadettin, age, I. 88 – 90; Anonim, age, 18 – 19 " Ece Beg ve Fazıl Beg... Burda yirler vardır kim geçmeye yakındır ve hem âsândır didiler, vardılar bir yir buldular. Adına Viranca dirler bir hisardır, Güreciden aşağı deniz kenarında, Gelibolu'dan yukarı. Ömeni hisarı dirler, anun mukabelesinde .... Gelibolu'yu dahi feth ittiler. Hicretin 758 yılında vâkı` oldu."; Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Sadeleştiren: Tevfik Temelkuran - Necati Aktaş, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1996, I-II, 60, " Süleyman Gazi, 70 büyük evliya ve Hacı Bektaşî Veli'nin izni ve gösterdiği yol üzerine önce Karamürsel, Kara Koca, Kara Yalova, Kara Biga ve Kara Sığla adında 40 kara yiğitle birlik olup, tulum ve salları yaparak tam 40 kişi bu salları ile denizi geçtiler. Rum toprağına ayak bastılar. İpsala kalesini fethettiler.1356. "; Bayatlı Mahmud Oğlu Hasan, *Câm-ı Cem- Âyîn*, Sadeleştiren; Fahrettin Kırzioğlu, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1925 – 1927, 395; Neşri, age, I, 175- 177; Dukas, age, 6; Mutafa Nuri Paşa, age, 6; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 156 – 157; Togan, age, 342, " Ece ve Fazıl Beyler... bunlar Gelibolu'yu üs edinerek bir yıl içinde İpsala ve Tekirdağ'ını işgal ettiler. Bu Rumeli fethini hazırlayan bazı hadiseler vardır. Bunlar Nogay ve Sarı Saltuk' inkıtaa uğrayan hareketlerinden başka Mentеше oğullarının faaliyeti de mühimdir. Bunlar Persler'e (ihtimalle İlhanlı kuvvetlerine rehberlik eden *Sahilbeği* 1282 de Mendires'i geçip 1284 de dağılıp aç kalan Bizans filosu askerleri ile birleşerek Adalar denizi kıyılarını işgal ettiler. Hatta bir aralık Rodos'u alıp denizciliğe başlamışlardı, sonra buna Aydın oğulları da iştirak etti. Bu işin böyle devam etmesi ancak Sen - Jean Şövalyeleri'nin 1344 de İzmir'i işgal etmeleri mani olmuştur. Fakat uç Türklerde denizcilik başlamıştı. Rumeli sahiline sallarla çıktıkları rivayet olunan Osmanlılar için Mentеше ve Aydın oğullarının tecrübelerinden istifade eylemek muvaffakiyetleri için mühim bir ..."; Oruç Beğ, age, 35 – 37. Tezel, age, I, 54; Hadidi, age, 71 – 72

" Ece Beg dirlerdi bir dilaver
Karasi'de yogidi misli server

1351 tarihinde Bizans, Venedik, Ceneviz ve Osmanlı Beyliği'ni ele alırsak, dönemin çekişmeli ortamında, Osmanlı'nın sürekli Rumeli'ye ve daha ilersine geçmeyi başardığı görülür. Hatta 1356'da Orhan'ın oğlu Halil, Foça Ceneviz korsanları tarafından kaçırılmış bunun için bir mücadele söz konusu olmuştur²⁴⁰.

Bu dönemde, Karamürsel Bey'den sonra Osmanlı'da donanma düzenini takip eden Emir Ali Bey, Marmara'daki Osmanlı hakimiyetini güçlendirmek için Kalolimno (Emir Ali - İmralı) ve Marmara adaları, Gemlik, Hereke, İzmit, Yalova ve Armutlu gibi sahilleri ele geçirmiştir²⁴¹. (1338)

Bu devrin diğer bir deniz beyi Yusuf Bey'dir. Derya kaptanı karşılığı İzmit Sancak Beyi nâmı ile anılan Yusuf Bey'in komutasındaki Türk deniz birliği hristiyanları endişeye düşürmüş ve ilerleyişi Papa V. Urban'ın öncülük ettiği haçlı seferinde Marmara denizinde cereyan eden savaşta (bin beş yüz er, on beş kadirga) haçlı donanması hafif Osmanlı donanmasını mağlup etmiştir. Bu savaşta Yusuf Bey şehit olmuştur²⁴².

Gelibolu ve çevresinin fethinden sonra Türkler burada mühim bir tersane vücuda getirdiler. Amaç, Rumeli'yi elde tutmak, hem de Venedikliler'den ve diğer güçlerden boğazı ve Marmara sahillerini muhafaza edebilmektir. 1364 – 1365 yıllarına denk gelen I. Murad zamanında Biga'nın fethi için “ Gelibolu'ya haber gönderdiler orada ne kadar gemi varsa gönderin gelsin, Aydıncık gemileri de gelsin ” .... ifadeleri ile bu kalede de deniz gücünün varlığı anlaşılmaktadır²⁴³.

Sultan I. Murat devrinde, Venedikliler ilk olan temaslar sıklaşmıştır. Çanakkale Boğazı, Ege ve Karadeniz'e geçit olabilecek ve üs mahiyetindeki yerlerin elde tutulabilmesi Venedik - Osmanlı rekabetini arttırmıştır. Bu mücadeleye Bizans, Kıbrıs, Fransız, İngiliz, Bohemya, Lüksemburg asilzadeleri ve özellikle donanmayı idare eden Macar Kralı VI. Amadeo katılmıştı²⁴⁴.

Dahı bir Fazıl adlu er varidi
O da hayli bahadır serveridi.

Didiler ehli yüz biz düzerüz Sal
Heman sen himmet eyle vü bizi Sal
Düzüpsalı bular yelken açalar
Gice Cinbi – hisarı'na geçeler. ”

²⁴⁰ Tezel, age, I, 56 – 57.

²⁴¹ Tezel, age, I, 56 – 57. Kayabalı – Aslanoğlu, agm, 759.

²⁴² Kayabalı – Aslanoğlu, agm, 759.

²⁴³ Aşıkpaşazade, age, 52; Neşri, age, I, 201.

²⁴⁴ Taneri, age, 328; Uzunçarşılı, Bahriye, 390. Tezel, age, I, 58 – 59.

I. Murad'ın bu ittifakta bulunan Katalanlar'ın elindeki Kara Biga'yı, karadan ve denizden Edincik-Gelibolu üslerinden getirdiği donanma ile kuşatarak fethetti²⁴⁵. (1365)

Sultan I. Murad zamanında, 1368 tarihinde Gelibolu bir yıllığına kaybedildiyse de geri alındı. Gelibolu'nun ilk kaybedilişi I. Murad'ın siyaseti doğrultusunda 1362'de Lala Şahin Paşa idaresinde İzmit, Gemlik ve Gelibolu'da kurulan tersanelerin yok edilmesiyle olmuştu. Daha sonra İzmit sancak beyliğine atanan Mansur Bey burada, Osmanlı donanmasının geleceği açısından çalışmalar yaparak yeni tersaneler ve düzenlemelerle Gelibolu'nun deniz üssü olması yolunda gayretli hizmetlerde bulundu. Bu gayretleri neticesi oluşturduğu donanma ile 1369 da Aydos, Karirabad ve Süzebal ele geçirildi²⁴⁶.

Mansur Bey'in vefatından sonra, 1390'da, İzmit Sancak Beyliğine Saruca Paşa atandı. O'nun çalışma ve gayretleri sayesinde (1401'de) Gelibolu'da Osmanlı Bahriyesi hizmete sokmuştur²⁴⁷. Böylelikle o devre kadar donanmada Selçuklular'dan kalma terimler kullanılırken; Kaptan-ı Deryalık devresi kendini göstermeye başlamıştır. Yani Sinop, Samsun deniz üslerine Reîsü'l - Bahr, Akdeniz, İzmir, Antalya, Alanya deniz üslerine Melikü'l-Sevâhil, Emirü'l-Kebir, Sultani's-Sevâhil, Melik üs Sevâhil gibi unvanlar kullanan komutanlar atanmaya başlamıştır.

Orhan Bey'in devri ile Karamürsel Bey'in faaliyetlerinden sonra, İzmit Emirü'l-Bahr, Emâretü's-Sevâhil adları ile Amiral Sancağı unvanı kabul edilmeye başlanmıştır. I. Bayezid ile bu adlar Kaptan-ı Derya adını almıştır. Gelibolu, Amiral Sancağı yapılmış, eski merkez İzmit'de bulunan Kocaeli Sancak Beyliği de Derya Kaptanlığına bağlanmıştır²⁴⁸.

Yıldırım Bayezid'in tahta geçtiği dönemlere rastlayan bu devrede Osmanlı, Anadolu'da kıyısı bulunan ve denizcilikle uğraşan Türk Beyliklerini hakimiyeti altına almaya başladı. Sahipsiz ve başıboş kalan Türk denizcileri de korsanlık yaptıkları gibi hem Osmanlı'ya hem de Latin devletlerine zarar vermeye başladılar.

Bu gelişmeler, Osmanlı gibi Ege'de ve boğazlarda hakimiyet kurma çabası içinde olan Venedik için bir bahane oluşturuyordu. Bu sebeple Yıldırım Midilli, Sakız,

²⁴⁵ Aşıkpaşazade, age, 52; Anonim, age, 25 – 26; Neşri, age, I, 199 – 201; Hadidi, age, 97 – 98; Oruç Beğ, age, 43 - 46; Taneri, age, 329; Turan, *Tarihi Takvimler*, 53, "Murad beg elinde Antalya ve cem' Teke vilayetleri feth olaldan berü altmış yıldır"19, *Tevarih-i Âl-i Osmanıyan*, "Karasi vilayeti alınaldan berü yüz bir yıldır".

²⁴⁶ Aşıkpaşazade, age, 52; Anonim, age, 27 – 28; Neşri, age, I, 243 – 247; Hadidi, age, 99 – 100; Hammer, age, I, 136; Taneri, age, 329; Turan, *Tarihi Takvimler*, *Tevarih-i Âl-i Osmanıyan*, 53, "Bayezid han toğaldan ve Gelibolu feth olaldan berü doksan dört yıldır"; Kayabalı – Aslanoğlu, agm, 761; Tezel, age, I, 59.

²⁴⁷ Kayabalı – Aslanoğlu, agm, 761.

Limnos ve Rodos adalarına gönderilmekte olan buğdayın gitmesini men eden bir ambargo uyguladı ve donanmasını hazırlayarak 60 uzun gemiyi Sakız üzerine gönderdi. Sakız şehri civar köylerini ve Siklad adalarını²⁴⁹ ve Eğriboz adası ile Atina şehirlerini yakıp yıktı²⁵⁰. Türkler ilerleyerek Selanik ve Mora'yı ele geçirdiler. Bayezid daha sonra Evrenos Beyi göndererek Lakedemonia ve Akaiya'yı ele geçirdi²⁵¹. Aynı tarihlerde Osmanlı, Antalya'yı da aldı²⁵².

Bu gelişmeler Venediklileri telaşa düşürdüğü gibi, Yıldırım da üzerine yapılabilecek bir harekatı bekliyordu. Venedikliler adalardaki garnizonları ve istihkâmları takviyeye başlamışlardı. Ege'deki bu mücadelede Venedik amirali Piere Zeno büyük kayıplar vermişti. Bu arada Yıldırım, Bizans'ın durumu ve gerekli gördüğü bazı tedbirler açısından 1392'de İstanbul'u kuşattı²⁵³.

1395 yılında Osmanlı – Venedik arasını açan yeni bir gelişme oldu. İki Venedik gemisini esir olan Osmanlı, Venedik'in 44 gemiden oluşan donanması ile karşılaştı. Bu güce karşı koyamayacağını anlayan Saruca Paşa Gelibolu'dan çıkmadı. Venedik, önce İstanbul, Karadeniz ve Tuna'ya ulaşarak Osmanlı'nın tam bu sıralardaki Niğbolu mücadelesine Avrupa devletleri lehine destek olmak istedi. Bu arada İstanbul'u ikinci defa kuşatan Yıldırım yine başarılı olamamıştı. Venedik tehlikesini İstanbul ve Karadeniz emniyetini de düşünen Yıldırım Bayezid 1397'de boğazda Anadolu Hisarını inşa ettirdi. Bu arada Osmanlı'ya bağlı olan Firuz Bey elindeki donanmasıyla Mora, Koron, Modon'u ele geçirmeyi başarmıştı. Bu durum Latinleri daha da telaşa düşürdü. Osmanlı'nın yeni bir İstanbul muhasarasında Bizans'a yardım için hareketlenen ve Fransa Kralına bağlı Boucicaut isimli Amiral 1399'da 4 yelkenli ve 2 kadirge ile, Napoli'ye gelmiş olan Ceneviz donanmasına ait 8 Gali (bir tür gemi çeşidi) ve Venedik güçlerini de alarak Çanakkale boğazına geldi. Önce, Saruca Paşa komutasında 18 parçalık Türk donanması tarafından mağlup edildi. Daha sonra Bozcaada'da Venedik ve Rodos şövalyelerinin yardımı ile güçlenen Boucicaut, tekrar Saruca Paşa ile yapılan

²⁴⁸ Taneri, age, 329; Uzunçarşılı, Bahriye, 390; Kayabalı – Aslanoğlu, agm, 761.

²⁴⁹ Dukas, age, 28; Şükrullah, age, 56, Siklat adaları: Ege denizinde, Milos, Serifos, Paros, Amaogos, Andros, Kitnos, Mikonos, Tinos, Sikinos, Naksos, Siros, Sifnos, Tira, Keos, Yiaros.

²⁵⁰ Dukas, age, 28; Mükrem'in Halil Yınanç, " I. Bayezid maddesi", Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992, II, 370; Ahmedî, age, 21, "Tokat, Canik, Samsun, Antalya'nın Bayezid döneminde fethini belirtir."; Şükrullah, age, 56; Nişancı Mehmed Paşa, age, 348; Turan, Tarihi Takvimler, 21, "ve Canik vilayetlerin ve bâzi Kastamoniyve vilayetlerin feth edüb... berü yigirmi sekiz yıldur"; Tezel, age, I, 62 – 64; S. Erinç – T. Yücel, age, 84.

²⁵¹ Dukas, age, 28; Uzunçarşılı, Bahriye, 390.

²⁵² Dukas, age, 29; Bayatlı, age, 395.

²⁵³ Aşıkpaşazade, age, 60 - 61; Anonim, age, 31; Neşri, age, I, 323 – 325; Hammer, age, II, 413 – 415; Yınanç, agm, II, 370. Tezel, age, I, 63 – 64.

savaşta boğazda 17 parçalık Osmanlı donanmasını yenmiş ve İstanbul'a kadar gelmişlerdi²⁵⁴. Osmanlı Marmara denizi ve her iki boğazın muhafazası hususunda Latinlerle devamlı mücadele içindeydi. Bu yüzden yapması gereken dengeli ve sürekli politikalar izlemeydi.

Osmanlı Devleti karada olduğu kadar denizde de başarısını göstermek üzereyken Timur ile yapılan Ankara Savaşı (1402), Osmanlı Denizciliği'nin bir süre duraksamasına sebep oldu.

Yıldırım Bayezid'in vefatıyla, Osmanlılar için başlayacak olan bu yeni dönemde Süleyman Çelebi saltanat yarışında kardeşlerine karşı iyi bir durumda bulunmasına rağmen pek başarılı bir denizcilik politikası takip edememişti. Varlığının devamı için Şubat 1403'te Bizans, Venedik, Ceneviz ve Rodos şövalyeleriyle bir anlaşma imzalamıştı. Bizans ile olan güvenlik dayanaklarına karşı elindeki Selanik, Kalamarya, Halkidikya gibi sahil bölgelerini vermeyi kabul etmişti. Haziran 1403'te İstanbul'a dönen İmparator Manuel ile bir anlaşma imzaladı. Teselya, Mora, Karadeniz limanları, Trakya sahilindeki birkaç adayı ve İstanbul civarındaki bazı yerleri Bizans'a verdi. Bu, Osmanlı'nın denizde stratejik diyebileceğimiz mevkiileri kaybetmesi demekti²⁵⁵.

1413 tarihinde, Osmanlılar'ın Bizanslılar ile yaptıkları Yassıada açıklarındaki savaşta, Süleyman'ın kardeşi Musa Çelebi mağlup olmuştu. Bu mağlubiyet, Türkler'in, planladıkları İstanbul'un muhasarasının gecikmesine sebep oldu²⁵⁶. Bu arada Yakub Paşa, Evrenoz Bey Murtaza Bey güneye ilerleyerek Modon, Koron ve bu havalideki yerlere baskınlar yaparak yağmalamışlar, hatta Evrenos Bey Argos'u ele geçirmiş ve bu şehirlerdeki esirleri Anadolu'ya nakletmişti²⁵⁷.

Nihai olarak, Saruca Paşa'nın görevini bırakmasından sonra, 10 yıl Kaptan-ı Derya mevki boş kaldı. Ta ki 1413'te Çalı Bey'in Kaptan-ı Deryalığa getirilmesine kadar. Fakat Yıldırım Bayezid'in vefatından sonra meydana gelen Fetret Devri içinde denizcilikle ilgili net gelişmeler olmadı.

Çelebi Mehmed'in tahta geçişinin ardından Venedik – Ceneviz ile ciddi manada güvenlik ve ticari anlaşmalar yapıldı. Ancak bu anlaşmaları Ege'de bulunan Venedik kolonileri tanımayıp, her türlü olumsuz tavrı takınarak ilişkilerin tekrar bozulmasına

²⁵⁴ Aşıkpaşazade, age, 60 - 61; Anonim, age, 31; Neşri, age, I, 323 - 325; Hammer, age, II, 413 - 415; Yınanç, agm, II, 370; Uzunçarşılı, Bahriye, 390 - 391. Tezel, age, 64 - 69.

²⁵⁵ Oruç Beğ, age, 51; Fahrettin Başar, Fetret Devrinde Osmanlı-Bizans Münasebetleri, Prof. Dr. Fikret İşıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı, 247-260, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1995, 250.

²⁵⁶ Aşıkpaşazade, age, 62; Neşri, age, I, 331; Hammer, age, II, 415 - 417; Hadidi, age, 117; Uzunçarşılı, Bahriye, 391; Taneri, age, 330; Dukas, age, 53 - 65.

sebepler oldular. Böylece Sultan Mehmed Osmanlı donanmasında bir yenilik başlattı. Gelibolu'da büyük bir filo hazırlayarak Çalı Bey kumandasına verdi. Naksos Dükası Piere Zeno'nun, Türk ticaret gemilerine yaptığı saldırılar, evvelden Osmanlı Padişahına vermesi gereken vergilerini vermemesi ve aleyhte davranışları sebebiyle Çalı Beyi onun üzerine gönderdi. Bunun üzere Ekim 1415 yılında 42 parçalık bir filo ile Ege Denizi'ne açılan Çalı Bey, Kiklat adalarını vurduğu gibi, Düka'nın bulunduğu Eğriboz'u da yağma etti. Bu olay, Venedik Cumhuriyeti'nin kendi çıkarları doğrultusunda harekete geçmesine sebep oldu. Fakat Ceneviz daha da güçleneceği ve ileride Ege ve boğazlardaki kesin hakimiyeti ele geçireceğini gördüğü Osmanlı ile ileriye dönük anlaşmalar imzaladı. Böylece, Ceneviz'in Sakız – Foça kolonileri yıllık vergi vermeyi kabul etti. Gelişmeler Venediklilere'i yeniden mücadele ile neticelenmesini istediği bir hal aldı. Kendi gemilerinin Çanakkale Boğazı'ndan serbest geçiş hakkının açık tutulmasını istiyorlardı. 1416'da 15 kalyonluk bir filo ile Amiral Loredana, boğazdan çıkan bir Ceneviz gemisine saldırdı. Çalı Bey de Osmanlı hakimiyet sahasında olduğu için karşılık vermek zorunda kalınca; Marmara adası ve Gelibolu arasında yapılan savaşta Osmanlılar, sayıca üstün olmalarına rağmen mağlup oldular. Çalı Bey şehit düştü ve donanması dağıldı²⁵⁸.

Sonuçta; Venediklilere, Ege ve boğazlardan serbest geçiş hakkı tanıyan anlaşma imzalandı.

26 Mayıs 1421'de, II. Murad tahta geçtiği zaman Saruca Paşa'yı ikinci defa Kaptan-ı Deryalığa getirdi. II. Murad, Cenevizlilerle ilişkilerini çok iyi korumuş ve hatta geliştirmişti. Düzmece Mustafa olayı ve Aydınoğlu Cüneyt Bey meselelerinde Sakız ve Foça hakimi Giovanni Adorno çok büyük yardımlarda bulunmuştu²⁵⁹. Bu arada Sultan Murad'ın, İstanbul üzerine denediği yeni bir kuşatma hareketi başarılı olmamıştı. Fakat buradan Selanik üzerine geçen Sultan Murad bu defa da Venedik ile burasının hakimiyeti konusunda, karşı karşıya geldi²⁶⁰. Bu arada II. Murad'ın çalışmaları neticesinde 1422 yazında Evronos oğlu Burak Bey, Kasandra ve Kalamerya'ya kadar fetih hareketlerinde bulundu. 1423 mayıs'ında Turhan Bey

²⁵⁷ Dukas, age, 63 – 65; Hammer, age, II, 414 – 416; Uzunçarşılı, *Bahriye*, 391. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 353 – 355; Yınanç, agm, II, 377.

²⁵⁸ Dukas, age, 66 – 67; Hammer, age, II, 413 – 416; Uzunçarşılı, *Bahriye*, 391. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 353 – 355; Tezel, age, I, 72 – 74; Yınanç, agm, II, 377.

²⁵⁹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 381 – 388.

²⁶⁰ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 389 – 390.

Mora'ya girmiş, Mora ve Arnavutluk'un alınmasıyla Türkler yeniden Adriyatik denizine kadar inmeyi başarmışlardı²⁶¹.

1422 – 1423'lerde baş gösteren Venedik - Osmanlı mücadelesi, Selanik'in paylaşımı sorunu iki devlet arasında bir kutuplaşmaya doğru gitti²⁶².

Türkler, 1425 Mart'ında Koran ve Modon'u yağma ederek büyük ganimetler elde etmişlerdi. Türk gemileri Mora yarımadasını tahrip ve talan etti. 1426 ilkbaharında Eğriboz, Koran ve Modon'a akınlarda bulundular ve Arnavutluk'ta Venediklilere ait Draç'ı da kuşattılar. II. Murad'ın, Karadeniz ve Ege'deki başarıları seferleri onları barış yapmaya zorluyordu²⁶³.

1427'de Sırbistan'ın veraseti konusunda Osmanlı - Macar mücadelesi tekrar şiddetlendi. Bu dönemde iki devlet arasında imzalanan Tanta Anlaşması'na aykırı olarak Belgrad'ın işgal edilmesi, Osmanlı kuvvetlerinin harekete geçmesine sebep oldu. Önemli mevkide bulunan Selanik, Teselya, Mora, Güğercinlik ve Macar adası alındı²⁶⁴. Birara yeni bir haçlı denemesi, bu defa Ceneviz ile Venedik arasındaki Bozcaada hakimiyeti sorunu ile gerçekleşmedi. Bu arada 50 kadar gemiden oluşan Osmanlı donanması oldukça kuvvetlenmişti. 1428 yılında 2 Venedik ticaret gemisi Gelibolu açıklarında batırıldıktan sonra Girit, Eğriboz, Koran ve Modon'a şiddetli akınlarda bulunuldu²⁶⁵. Artık Osmanlı İstanbul ve Çanakkale deniz trafiğine tam hakimiyet sağlamaya başlarken Venedik ise etkisini kaybetmeye başlıyordu.

Selçuklularda Sahil Beyleri Hakkında

Selçuklu devleti donanmasının komutanlarına XIII. yüzyılın ilk yarısında "reisü'l-bahr" unvanı verildiği görülmektedir. Selçuklular'ın Karadeniz'de en mühim

²⁶¹ Aşıkpaşazade, age, 88; Neşri, age, II, 611; Dukas, age, 107 – 108; Hammer, age, II, 455 – 456.

²⁶² Aşıkpaşazade, age, 88; Neşri, age, II, 611; Dukas, age, 107 – 108; Hammer, age, II, 455 – 456; J. Anagnostis, *Selanik (Thessaloniki) 'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, 1.

²⁶³ Aşıkpaşazade, age, 97; Neşri, age, II, 625; Hammer, age, II, 466 – 467; Delilbaşı, age, 7; Turan, *Tarihi Takvimler*, 27, "...Murad han Selanik'i feth idelden ve yağma ve garet ve talan idekden ve Gâlibolu (Gelibolu) ve Emir Süleyman Burkoz üzerine kafirler gemileri gelüb katı ceng ve kıtal olub sonra musalatan olub kafir gemileri gidelden berü on altı yıldır".

²⁶⁴ Aşıkpaşazade, age, 98; Neşri, age, II, 613 – 627; Oruç Beğ, age, 98 – 99; Delilbaşı, age, 8; Dukas, age, 18 – 123; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 376 – 380, 408 – 411.

²⁶⁵ Aşıkpaşazade, age, 105 - 107; Neşri, age, II, 633 – 635; Delilbaşı, age, 10 – 12; Oruç Beğ, age, 98 – 99 tarihi 1447 olarak veriyor.

deniz üssü olan Sinop'ta oturan ve bu memuriyette bulunan kişi olarak Şecaüddin Abdurrahman'ı görmekteyiz²⁶⁶.

Yine bu yüzyılın ikinci yarısında, Selçuklu emirlerinden “ emirü's-sevahil ” Hoca Yunus ve “ melikü's-sevahil ” unvanlı Bahaeddin Muhammed görülmektedir²⁶⁷.

Buradaki unvanların farklılığı, konusundaki genel kanı, bu beylerin hakimiyet ve güçlerine orantılı olabileceğidir²⁶⁸.

Osmanlı Tersaneleri ve Denizcilikle İlgili Bazı Kavramlar

Gelibolu Tersanesi: Osmanlı'nın devrinin ilk dönemlerinde küçük çapta yapılıp kullanılan tersaneler Karamürsel, Edincik ve İzmit tersaneleridir. Bu tersaneler malzeme, levâzımât ve teknik kapasite olarak tam teşekküllü çalışmıyorlardı. Bu devirde ilk düzenli tersane Gelibolu'da Yıldırım Bayezid'in emri ile Saruca Paşa tarafından yaptırılmıştır. Saruca Paşa'nın 1390 yılında başlattığı liman inşaatında, Gelibolu'daki dış kale yıkılmış, iç kale tamir edilmiş, çektirileri gerek fırtına ve gerekse düşman tehlikelerine karşı iç suni liman temizlenerek her ikisinin ağzına ikişer kule yapılmıştır. Ayrıca güvenlik için üç katlı zincirlerle limanın ağzı kapatılmıştır. Tersanede donanma malzemeleri için depolar, cephane, fırınlar ve sâir kullanım amacına yönelik olarak donanım mevcuttu. I. Bayezid'in İstanbul muhasarasında büyük faydaları olan tersane, II. Mehmed zamanında daha da geliştirilmiştir²⁶⁹.

İstanbul Tersanesi: II. Mehmed'in İstanbul'u alışından sonra Haliç'de Aynalıkavak semtinde yaptırmış olduğu birkaç gözden mevcut olan tersanelerdir. Bu tersanenin gelişimi, Yavuz Sultan Selim zamanında Akdeniz'e hakim olma amacına yönelik olarak Piri Paşa tarafından yapılan çalışmalarla kuvvetlendirilmiştir. XVII. yüzyılın başlarına kadar donanma yapımında, başta Gelibolu ve İstanbul tersaneleri olmak üzere, Karadeniz, Marmara ve Akdeniz'de de bazı kıyı kentlerinde ve kıyı kasabalarında savaş gemilerinin yapımı sağlanmaktaydı²⁷⁰. Her yıl 40 tane kadırğa yapmak kanunen mecburi idi. Gemi yapımı için gerekli kereste, lenger (gemi demiri),

²⁶⁶ İbn Bibi, age, II, 203; M. Fuad Köprülü, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1986, 2. Baskı, 73; Turan, *Selçuklular Zamanında*, 525, 557, 559, 470; Taneri, age, 55; Gencer, agm, 47.

²⁶⁷ Köprülü, *Bizans Müesseselerinin*, 74.

²⁶⁸ Köprülü, *Bizans Müesseselerinin*, 74.

²⁶⁹ Uzunçarşılı, *Bahriye*, 394 – 395; Wiener, age, 44 – 45; Kayabalı – Aslanoğlu, agm, 779; İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, 14 – 15.

²⁷⁰ Uzunçarşılı, *Bahriye*, 396 – 397; Wiener, age, 42 – 45; Kayabalı – Aslanoğlu, agm, 779.

halat, kürek, çapa, katran, yelken ve diğer malzemelerin teminini devlet sınırları içerisindeki çeşitli bölgelerden temin edebilecek derecede yeterliydi²⁷¹. Gemilerin donanımı için gerekli her türlü ihtiyacın sağlanması ve çalışmaları için belirli bir statüleri vardı. Bunlara “ocaklık” adı verilirdi. Bunlar her sene veya ihtiyaca göre ne kadar gemi yapılacağı konusunda tersaneye bağlı olarak, donanmaya gerekli olan malzemelerin temini ve imal edilmesi için çıkarılan fermanlar doğrultusunda çalışırlardı. Tersaneye ait levâzımâtı gemi inşasında amelelik yapmak taşımak ve korumak üzere gerek tersane gerekse gemilerde yaya, müselleme, yörük, cambaz gibi geri hizmetlerde çalışan rençber, amele ve nakliyeci bölükleri vardı²⁷². Tersanede çalışan ve “tersane halkı” denilen gemi kaptanları ile “azap reisleri” dümenci, yelkenci, kalafatçı, neccar (dülger), topçu ve vardiyancılar çalışırlar ve bunlar her üç ayda bir hazine maaş alırlardı. Azapların 7-8 tanesi bir bölük sayılır ve bölük başlarına da “reis” denirdi. Bunlar devşirmeden gelmeyip Türk asıllı idiler. Tersane halkından olan bir diğer gurup da kalafatçılardır. Tersanede veya gemilerde kalafat işleri ile uğraşırlardı. Hepsi 600 kişi kadardı ve acemi oğlanlarından seçilirlerdi. Bir de kumbaracılar vardı. Bu bölük kullandıkları harp aletlerinin ismine binaen bu adı alırlardı. Bunlar da acemi oğlanlarından alınırlardı²⁷³.

Kaptan-ı Derya: Deniz Kuvvetleri Umumi Kumandanı yerinde kullanılan bir tabirdir. Osmanlı fetihleri deniz kıyılarına ulaştıktan sonra, ilk gemiler yapılıncaya her gemi bir reisin kumandasına verilirdi. Bunlar da “Derya Beyi” namıyla donanma baş komutanına bağlı idiler. Osmanlı Devleti’nde donanma teşkilatının ilk düzenli halini aldığı Yıldırım Bayezid devrinde Gelibolu Sancak Beyliği çerçevesinde ve Derya Beyi unvanı ile görülen Kapudan Paşalığının kuruluşu gerçekleşti. Bu ünvanlardaki değişim, donanmanın gelişip güçlenmesine bağlı olarak devam etmiştir²⁷⁴.

²⁷¹ Katip Çelebi, *age*, 228 - 233; Uzunçarşılı, *Bahriye*, 445 - 446; Bostan, *age*, 9, 75 - 77, 102 - 117, 128 - 130, 132, 135 - 137, 147, 151, 163.

²⁷² Uzunçarşılı, *Bahriye*, 447 - 450; Bostan, *age*, 81, 102, 121 - 146; Kayabalı - Aslanoğlu, *agm*, 781.

²⁷³ Uzunçarşılı, *Bahriye*, 406 - 413; Bostan, *age*, 49, 51 - 59, 66 - 74; Kayabalı - Aslanoğlu, *agm*, 782 - 783.

²⁷⁴ Katip Çelebi, *age*, 205; Uzunçarşılı, *Bahriye*, 414 - 417; Bostan, *age*, 31; Kayabalı - Aslanoğlu, *agm*, 783 - 784; İsmet Parmaksızoğlu, “Kaptan Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, VI, 206 - 210; Mehmet Zeki Pakalın, *Kaptan-ı Derya, Kaptan Paşa*, Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993, 182 - 186; Köprülü, *Bizans Müesseselerinin*, 71’de “...Çünkü Fatih zamanında, Osmanlı Devleti’nin küçük bir deniz kuvveti olmak ile birlikte, kaptanpaşalık diye bir memuriyet mevcut değildi. Donanma, bilhassa Gelibolu deniz üssüne dayandığı ve tersane orada olduğu için, Gelibolu SancakBeyi’nin emri altında bulunurdu. Harp esnasında, hükümdar, yahut sadr-ı âzam, yahut, bunlar harbe katılmadıkları takdirde serdar tayin edilen vezir, donanmaya da kumanda ederdi.”

Osmanlı bahriyesinde ilk devirler için kullanılan gemiler, genelde denizcilikte usta olan Anadolu Beyliklerinin gemileri ile aynı idi. O devirler için, denizcilikte daha tecrübeli olan Venedik gemileri de örnek alınmıştır. Kullanılan gemiler kürekli-yelkenli ve sadece yelkenli olmak üzere kullanılan gemilerden oluşuyordu. Genelde “çektiri” tabir edilen gemiler, kürekli gemiler olarak bilinmektedir.

Uçurma: Hızlı bir kayık cinsidir.

Varna baş çiftelisi: Hafif bir gemidir.

Karamürsel: Osmanlı Devleti'nin kuruluşu devresinde Karamürsel Bey tarafından tasarlanıp kullanılan gemidir. Gemi yarım güverteli, biri uzun diğeri kısa iki direkli ve latin yelkenli, aynı zamanda kürekle de kullanılabilir.

Kütük: Mavnadan küçük, altları düz nehir çıkartma gemileridir.

Fırkate: Hafif donanma çektirisidir. 10-17 oturaklı her kürekte 2-3 kişinin bulunduğu ince donanma sınıfından olan nehir çıkartma gemisidir.

Mavna: 26 oturaklı çift kürek ve çift katlı, Kadırğa'dan daha yüksek ve daha geniştir. Buyu 65 “zîrâ”dır²⁷⁵. Her küreği yedişer kişi çekerdi. Bütün tayfası ile mevcudu 600 kişi idi. Mavna'da 24 pare top ve 30 topçu vardı. Her mavnada bir Reis kaptan, dört dümenci ve bir odabaşı emrinde “alatçı” denilen 40 kişilik yelken ve sâir kullanan asker vardı.

Kadırğa: Hristiyan donanmalarında gali ve galar tabiri ile de ifade edilen 25 oturaklı ve 49 kürekli bir gemi idi. Her küreğinin 4-5 kişinin çektiği uzun ensiz bir yapısı vardır. Su seviyesine yakın alçaklıkta seri bir gemi idi. Bir büyük, dört orta, sekiz küçük top bulunurdu. Bir kaptan ve bir de reis idaresinde idi.

Baştarde: Kadırğa cinsi, 26-32'ye kadar oturaklı çift kürekli her kürekte 5-7 kürekçi vardı. Yarım baştarde 26 oturaklı 57 zîrâ uzunluğunda idi. Kaptan paşa baştarde'si ise 32 oturaklı ve 72 arşındı. 500 kürekçi, 250 muharip topçu ve gemicisi ile birlikte hepsi 800 kadardı. 3 top başta, 4 - 5 top yanlarda bulunurdu. Bunların reisleri en tecrübeli gemicilerden seçilirdi.

²⁷⁵ “Zîrâ ”; Uzunluk ölçüsüdür. Kol manasındadır ki, dirsek ucundan orta parmağın ucuna kadar olan kısımdır. İslahta bu miktara müsavi olan uzunluk mikyası demektir. Buna “arşın” da denir. İki tür arşın vardır. Konumuzla ilgili olarak kullanılan arşın mimar arşınıdır. 75.8 cm.ye tekabül eden bu ölçüye “zîrâ” denir. Zîrâ, karın karına verilmiş altı arpa bir parmak. on iki parmak bir kadem, iki kadem bir zîrâ idi.

Köke: Yuvarlak, önü ve arkası geniş, boyu kısa, sudan yüksekliği fazla sadece yelkenle hareket edebilen bir gemidir²⁷⁶.

---

²⁷⁶ Katip Çelebi, age, 225 – 227; Uzunçarşılı, **Bahriye**, 455 - 464; Wiener, age, 73; Bostan, age, 83 – 84, 88, 185; Kayabalı – Aslanoğlu, agm, 785.

SONUC

Anadolu Türkleri'nin denizcilik faaliyetleri ciddî anlamda ilk olarak Çaka Bey ve Süleyman Şah ile başlamıştır.

Anadolu'da deniz kıyısında ilk Türk Beyliği'ni kuran Çaka Bey'dir. Çaka Bey İzmir ve havalisinde kurduğu beyliğini, özellikle denizcilik faaliyetleriyle güçlendirmiştir. Çaka Bey, Rum denizcilerinden de istifade ettiği donanmasını, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın müttefiki olarak (kızını vererek, I. Kılıç Arslan damadı olmuştur) daha da güçlenmiş ve Ege adaları ve kıyı kentleri için Bizans'a karşı başarılı deniz savaşları yapmıştır.

İki Türk Beyi'nin beraberce başarılı olmaları karşısında Bizans İmparatoru'nun I. Kılıç Arslan'ı yanına çekerek, Çaka Bey'i öldürtmesi, Türkler'in Çaka Bey ile başlayan ilk Anadolu Denizcilik faaliyetlerinin gerilemesine sebep olmuştur.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin denizcilik alanındaki faaliyetleri, kısa süren Çaka Beyliği'ne oranla daha başarısız görülebilir. Bu durum deniz savaşları açısından böyledir. Ancak Anadolu Selçuklularının askerî ve siyasî faaliyetlerine bakıldığında, onların, denizden çok kara fetihlerine önem verdiklerine şahit olunmaktadır. Bunun yanında onların özellikle doğu – batı ticaret yollarına hakim olma düşüncesinde olmaları, Anadolu kıyılarındaki deniz ticaret limanlarını da ele geçirmelerini gerektirmiş, bunun tabii bir sonucu olarak bu ticaret limanlarında donanmalarını kurmuşlar ve ilgili devletlerle deniz savaşları yapmışlardır. Böylece Antalya, Alanya, Sinop ve Samsun'da donanma üsleri oluşturmuşlardır.

1097'de başlayan Haçlı Seferleri, Anadolu Selçuklularının denizcilik alanındaki faaliyetlerini geliştirmelerine mâni olmakla kalmamış, gerilemesine de sebep olmuştur. Özellikle 1147'de başlayan II. Haçlı Seferi sonrasında Türkler için denizcilikte ve sahil şehirlerindeki hakimiyetleri azalmaya başlamıştır. Bu dönemdeki denizcilik faaliyetleri Türkler ve rakipleri için kısmî başarılar ve başarısızlıklarla tamamlanmıştır.

Bu arada Anadolu Selçuklularının "Reisü'l-Bahr, Emir's-Sevahil" gibi unvanları daha çok Arapça'dan etkilenecek kullandıkları görülmektedir.

Ayrıca burada belirtilmesi gereken önemli hususlardan biri de Anadolu Selçuklularının, Venedik ve Ceneviz gibi, dönemin güçlü ticarî filolarına sahip

devletlerle uluslar arası düzeyde deniz ticareti anlaşmaları yapmalarındır. Bu da onların deniz ticareti alanında söz sahibi olma isteklerinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

1243 Köseadağ savaşı sonrası Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol hakimiyeti altına girmesi ve nihayet yıkılması Anadolu coğrafyasında irili ufaklı pek çok Türk Beyliğini ortaya çıkarmıştır.

Bu beylikler daha aktif, daha dirençli ve daha mücadeleci yapıları ile Akdeniz, Ege, Marmara ve Karadeniz coğrafyasında yeni Türk Denizciliği'ni başlattılar. Kendi girişimleri, kendi hukuk, siyasî ve ticarî anlayışları ile Batılı Latin Devletleri, Haçlılar ve Bizans Devleti karşısına çıktılar. Bu beylikler Aydınoğulları, Saruhanoğulları, Karesioğulları, Menteşeoğulları, Osmanoğulları ve diğer beyliklerdir. Özellikle Aydınoğulları ve Menteşeoğulları'nın denizcilik faaliyetleri açısından dikkati çektiği görülmektedir.

Bu beylikler kendi dönemlerinde Anadolu'da ve Akdeniz coğrafyasında yeni Türk gücünün, yeni Türk Denizciliği'nin hem kurucuları hem de geliştiricileri oldular. Bunlar, gerek batılı hristiyan devletlerle ve gerekse o çağın önde gelen devletlerinden olan Venedik ve Cenevizliler ile deniz mücadeleleri içine girmişler, askerî ve ticarî sahalarda pek çok anlaşmalar yaparak, uluslararası alanda kendilerini kabul ettirmişleridir. Onların bu başarılı durumları, aynı zamanda, daha sonra bir cihan devleti haline gelen Osmanlı Devleti'nin de denizcilik faaliyetlerini geliştirip, doruk noktasına ulaştırmasında önemli katkılar sağlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA

- AHMED Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, Üçdal Neşriyat, I – VIII, İstanbul 1994.
- AHMED Tevhid, *Saruhan ve Aydın Oğullarından*, Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası cüz: X, İstanbul 1911.
- AHMEDÎ, *Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman*, Düzenleyen; Nihal Atsız Çiftçioğlu, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1925 – 1927.
- AKIN, Himmet, *Aydın Oğulları Hakkında Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları no: 60, İstanbul 1946.
- ALPTEKİN, Coşkun, “Anadolu Selçukluları”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, I – XV, İstanbul 1992.
- ALPTEKİN, Coşkun, “İzmir Türk Beyliği”, *Tarihte Türk Devletleri Tarihi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, sayı: 98, I – II, Ankara 1987, 477 - 481.
- ALTIER, Selim Sırrı, *Osmanlı Bahriyesi'nin Yelken Devri ve Türk Korsanları*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997.
- ANAGNOSTİS, J. A., *Selanik (Thessaloniki) 'in Son Zaptı Hakkında Bir Tarih*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- ANNA Komnena, *Alexiad*, Çeviren: Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996.
- ANONİM, *Tevârih-i Al-i Osman*, F. Giese neşri = Hazırlayan: Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Yayınları no: 510, İstanbul 1992.
- AŞIKPAŞAZÂDE, *Aşıkpaşazâde Tarihi*, Neşir: Atsız, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992.
- AZİMÎ, *Azimî Tarihi (Selçuklular ile ilgili bölümler)*, Yayınlayan ; Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- BAŞAR, Fahrettin, *Fetret Devrinde Osmanlı-Bizans Münasebetleri, Prof. Dr. Fikret İşıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1995, 247-260.
- BAYATLI Mahmud Oğlu Hasan, *Câm-ı Cem - Âyîn*, Sadeleştiren; Fahrettin Kırzioğlu, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1925 – 1927.
- BAYKARA, Tuncer, *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerine Araştırmalar*, EGE Üniversitesi Yayınları, İzmir 1990.

- BRAUDEL, Fernand, *II. Felipe Dönemi'nde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitabevi, Ankara 1993, I – II.
- BOSTAN, İdris, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çeviren: Yıldız Moran, E yayınları, İstanbul 1984.
- CAHEN, Claude, *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, Çeviren: Yaşar Yücel – Bahaeddin Yediyıldız, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- DELİLBAŞI, Melek, “Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Döneminde Batı ile Ticari İlişkiler”, *Tarihte Türk Devletleri Tarihi*, Ankara Üniversitesi Yayınları no: 98, I – II, Ankara 1987, 481 - 489.
- DEMİRKENT, Işın, “1101 Yılı Haçlı Seferleri”, *Prof. Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, Dünya Yayıncılık, İstanbul 1995, 17-56.
- DEMİRKENT, Işın, *Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultanı I. Kılıç Arslan*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.
- DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Lugat*, Akın Kitabevi, Ankara 1996, 13. Baskı.
- DUKAS, *Bizans Tarihi*, Çeviren; V. L. Mirmiroğlu, İstanbul Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1956.
- ENVERİ, *Düsturnamei Enveri*, Neşir; Mükremin Halil Yınanç, Türk Tarih Encümeni Külliyyatı Yayınları, İstanbul 1929.
- Mustafa Eravcı – Mustafa Korkmaz, *Saruhanoğulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*, Manisa Valiliği Yayını, Manisa 1999.
- ERİNÇ Sırrı – Tâlip YÜCEL, *Ege Denizi*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, 2. Baskı.
- EVLİYA Çelebi, *Evlıya Çelebi Seyahatnamesi*, Sadeleştiren: Tevfik Temelkuran - Necati Aktaş, Üçdal Neşriyat, I – II, İstanbul 1996.
- GENCER, A. İhsan, “Anadolu Türk Denizciliğinin Başlaması”, *UNESCO İpek Yolları Deniz Araştırma Gezisi Konferansları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994.
- GÜRÜN, Kamuran, *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1984, 2. Baskı.

- HABİBZADE Rodöslü Ahmet Kemal, *İsporad Adaları ve Tarihçesi*, Naşiri; Arif Hikmet, Çeviren; Cemalettin Taşkıran, Genel Kurmay Yayınları, Ankara 1996.
- HADİDİ, *Tevarih-i Al-i Osman (1299-1523)*, Hazırlayan: N. Öztürk, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1991.
- HAMMER, B. J. Van, *Osmanlı İmparatorluğu*, Hazırlayan; M. Çevik - E. Kılıç, Üçdal Neşriyat, I–X, İstanbul 1983.
- HOCA Saadettin Efendi, *Tacü't- Tevârih*, Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, I – V, Ankara 1992.
- İBN Battuta, *İbn Battuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1986.
- İBN Bibi, *El Evamirü'l-Ala'iyeye Fi'l-Umuri'l-Ala'iyeye*, Hazırlayan: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, I - II Ankara 1996.
- İBNÜ'L Esir, *El-Kâmil Fi't-Tarih*, Çeviren; Ahmet Ağarakça - Abdülkerim Özaydın, Bahar Yayınları, I – XII, İstanbul 1987.
- KAFESOĞLU, İbrahim *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1996, 14. Baskı.
- KARAMANLI Nişancı Mehmed Paşa, *Osmanlı Sultanları Tarihi*, Türkçeye çeviren; İbrahim Hakkı Konyalı, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1925 – 1927.
- KÂTİP Çelebi, *Tuhfetü'l – Kibar fi Esfari'l Bihar*, Hazırlayan: Orhan Şaik Gökyay, 1000 Temel Eser, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1973.
- KAYABALI, İsmail – Cemender Arslanoğlu, “ **Türk Denizciliğinin Geçmişi** ” *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 117 yıl: X, 9 Temmuz 1972.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, 5. Baskı.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, Prof. Dr, *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1986, 2. Baskı.
- KÖYMEN, Mehmet Altay, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- KURAT, A. Nimet, *Çaka Bey*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987, 4. Baskı.
- LUTTRELL, Anthony, “1389 Öncesi Osmanlı Genişlemesine Latin Tepkileri”, *Osmanlı Beyliği*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, no: 49, İstanbul 1997.
- MEHMED Neşri, *Kitab-ı Cihannüma*, Hazırlayan; Faik Reşit Unat – Mehmet Altay Köymen, Türk Tarih Kurumu Yayınları, I - II, Ankara 1987, 2. Baskı.

- MERÇİL, Erdoğan , *Kirman Selçukluları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1980.
- MUSTAFA Nuri Paşa, *Netayic ül Vukuat*, Neşir: Neşet Çağatay, Türk Tarih Kurumu Yayınları, I - II Ankara 1992.
- ORHONLU, Cengiz, " *Bozcaada*", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 83, Yıl. VII, Eylül 1969, 830 - 835.
- OSTROGORSKY, George, *Bizans Devleti Tarihi*, Çeviren: Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, 4. Baskı.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, "Kaptan-ı Derya, Kaptan Paşa", *Osmanlı Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1983, 182 - 186.
- PARLAK, Türkmen, *Ege Denizinde İlk Türk Derya Beyleri*, Yaşar Eğitim Kültür Vakfı Yayınları, no: 7, İzmir 1979.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, "Kaptan Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, VI, İstanbul 1993, 206 – 210.
- PİRİ Reis, *Kitab-ı Bahriyye*, Hazırlayan; Yavuz Senemoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, 1973, I -II.
- ROBERT de Clari, *İstanbul'un Zaptı (1204)*, çeviren: Beynun Akyavaş, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994.
- RUNCİMAN, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çeviren: Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, I - III, 2. Baskı.
- SERTOĞLU, Mithat, *Osmanlı Tarih Lugatı*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1986, 2. Baskı.
- SETON Lloyd – D Storm Rice, *ALANYA (ALAIYYA)*, Çeviren: Nermin Sinemoğlu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989, 2. Baskı.
- ŞEMSEDDİN Samî, *Kamus-i Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987, 2. Baskı.
- ŞÜKRULLAH, *Behcetüttevârih*, Türkçeye çeviren; Nihal Atsız Çiftçiöglü, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1925 – 1927.
- TANERİ, Aydın, " *Anadolu Selçuklularının Bilinçli Denizcilik Politikası* ", *Derya Dergisi*, s: 88, yıl. 1975.
- TANERİ, Aydın, *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri Kuruluş Devri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.
- TEZEL, Hayati, *Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi*, Deniz Basımevi, İstanbul 1973, I.

- TOGAN, A. Z. V, *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1981, I, 3. Baskı.
- TURAN, Şerafettin, *Türkiye – İtalya İlişkileri*, Metis Yayınları, İstanbul 1990, I.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti*, Dergah Yayınları, İstanbul 1968, 3. Baskı.
- TURAN, Osman, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, 2. Baskı.
- TURAN, Osman, *Selçuklular ve İslâmiyet*, Boğaziçi Yayınları. İstanbul 1993, 3. Baskı.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1997, 5. Baskı.
- TURAN, Osman, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, 2. Baskı.
- UMAR, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1993, 2. Baskı.
- UNAT, F. Reşit, *Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Kılavuzu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, 6. Baskı.
- UZUNÇARŞILI, İ. H, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, 4. Bsk,
- UZUNÇARŞILI, İ. H, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, 3. Bsk,
- UZUNÇARŞILI, İ. H, *Osmanlı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1994, 6. Baskı, I – V.
- UZUNÇARŞILI, İ. H, *Osmanlı Tarihine Medhal*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.
- UZUNÇARŞILI, İ. H, "Menteşe Oğulları " *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992, VII.
- ÜLKÜTAŞIR, M. Ş, "Anadolu Selçukluları Tarafından Sinop'un Muhasarası ve Zaptı", *Türk Kültürü Dergisi*, sayı: 106, Yıl IX, Ağustos 1971, 814 - 819.
- WIENER, W. Müller, *Bizans'tan Osmanlıya İstanbul Limanı*, Çeviren: E. Özbek, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, no. 66, İstanbul 1998.
- WITTEK, Paul, *Menteşe Beyliği*, Tercüme: Orhan Şaik Gökyay, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1944.

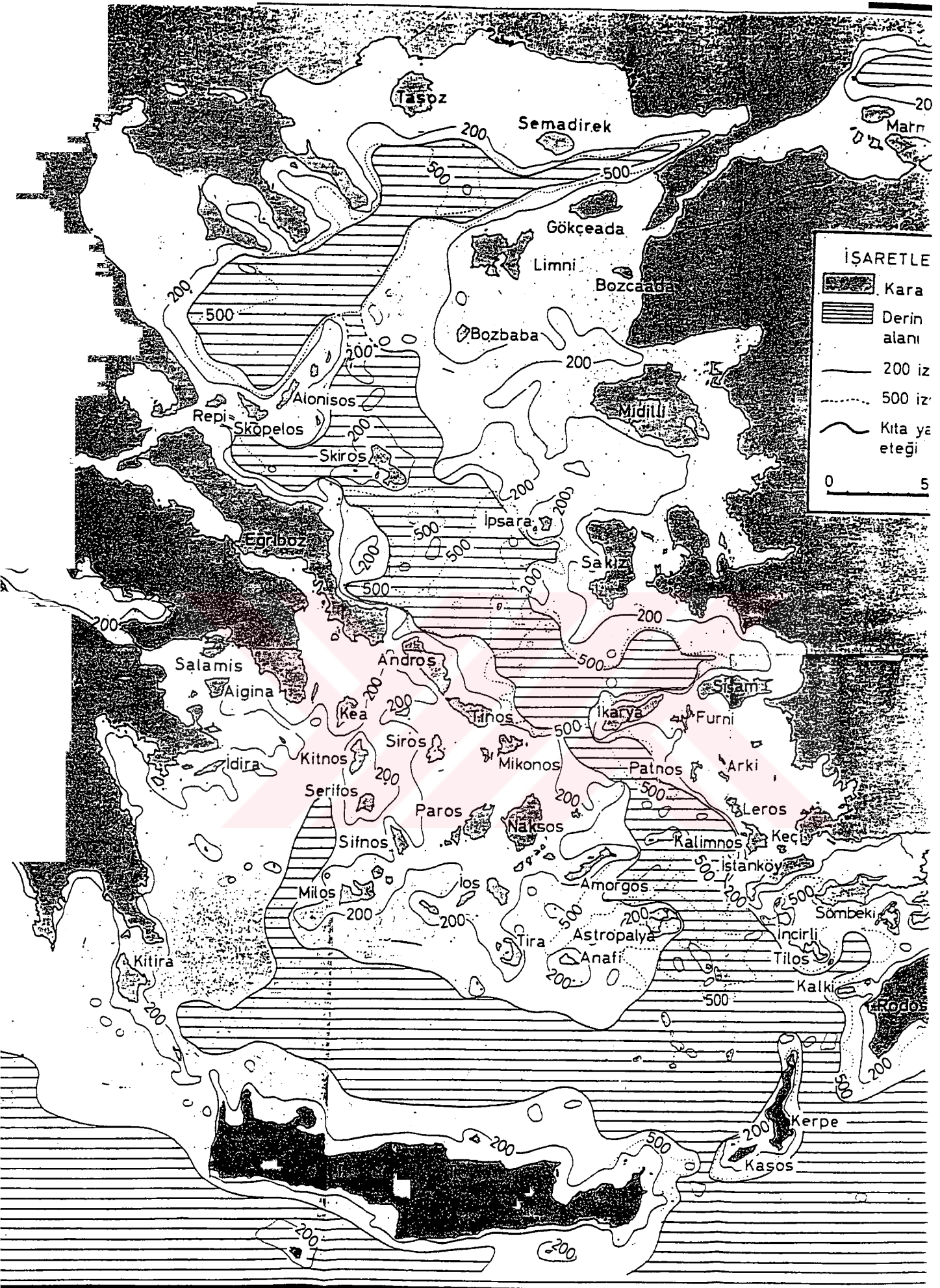

- WITTEK, Paul, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, Çeviren : Fahriye Arık, Şirketi Mürettibiye Basımevi, İstanbul 1947.
- YINANÇ, Mükremin Halil, “I. Bayezid”, *İslam Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1992, II.
- ZACHARİADOU, Elizabeth, “ Holy War in the Aegean During the Fourteenth Century ”.
- ZACHARİADOU, Elizabeth, A, “Karasi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet”, *Osmanlı Beyliği*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, no: 49, İstanbul 1997.

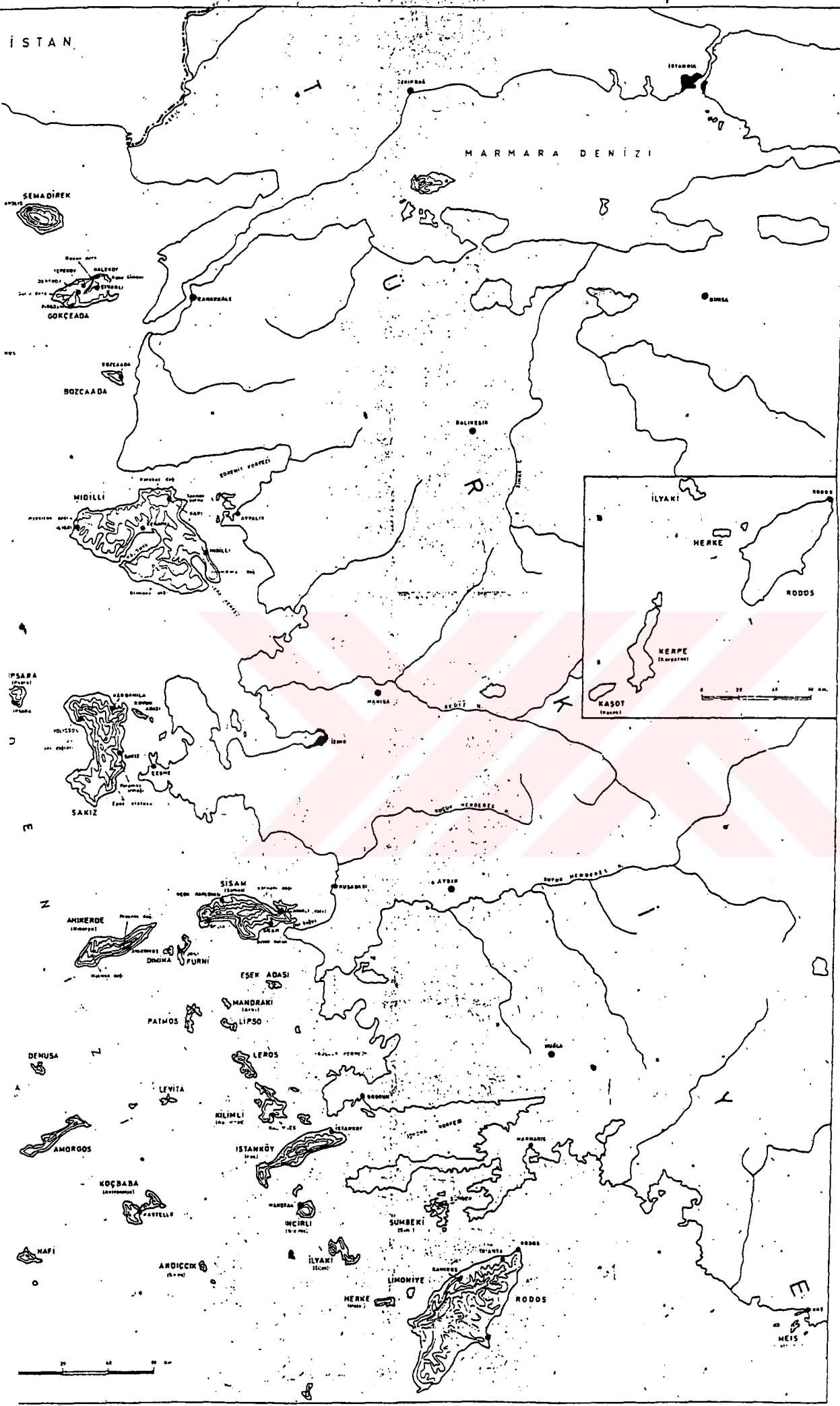
HARİTALAR

Şekil: 1 — Ege Denizi'nin batimetrik haritası ve jeomorfolojik mekân üniteleri.

Haritalar

Prof.Dr. Sırrı ERİNÇ - Prof.Dr. Tâlip YÜCEL'in, *Ege Denizi, Türkiye İle Komşu Ege Adalar*, adlı kitabından alınmıştır.

İ.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

1-
2-
3-
4-
5-
6-
7-
8-
9-
10-
11-
12-
13-
14-
15-
16-
17-
18-
19-
20-